

ALVIK ÖSTRA

UNDERLAG FÖR PROGRAMSAMRÅD

KULTURMILJÖUTREDNING OCH KONSEKVENSBESKRIVNING

2018-03-15

KULTURMILJÖUTREDNING OCH KONSEKVENSBESKRIVNING

ALVIK ÖSTRA - UNDERLAG FÖR PROGRAMSAMRÅD

MEDVERKANDE:

Martin Lagergren

Jonas Sundwall

Elin Sahlin

Lisa Johansson

Christina Morén

Helena Fälldin Wiberg

INNEHÅLL

INLEDNING	4
BAKGRUND	4
FÖRUTSÄTTNINGAR	4
ÖVERSIKTSPLAN	4
DETALJPLAN	4
KULTURHISTORISK KLASSIFICERING	5
NULÄGE	6
OMRÅDET	6
RACKETEN 10	7
BESKRIVNING AV FASTIGHETEN RACKETEN 10	9
KONTORSHUSEN - HUS 2-10	13
ALVIK 1:18	20
BESKRIVNING AV FASTIGHETEN ALVIK 1:18	21
BÅGHUSEN - 131,133,135,137,145	25
GUSTAVSLUNDSVÄGEN 139 OCH 139 A	27
GALLERIABYGGNADEN - 141	28
HUVUDFABRIKEN - 143	31
LABORATORIET - 129	34
PUMPSTATION/RESTAURANG - 139B	35
HISTORIK	40
ALVIK FÖRE INDUSTRIALISERINGEN	40
HISTORIK - INDUSTRI	41
HISTORIK KONTOR	43
HISTORIK - FÖRÄNDRING	53
HISTORIK - VITA VILLAN	56
HISTORIK BOSTÄDER	58
INDUSTRI BLIR KONTOR - MEN HUR?	61
FLEXIBLA BASHUS	62
GEMENSAMMA YTOR SAMLADE KRING GALLERIA	64

VÅRDAD GÅRDSMILJÖ OVANPÅ PARKERING	65
KONTOR FÖR KREATIVITET OCH FÖRETAGSPARKER UTANFÖR STADEN	66
INGLASADE RUM	67
1990- OCH 2000-TALEN	68
KULTURVÄRDEN	69
KULTURVÄRDEN RACKETEN 10	70
KULTURVÄRDEN ALVIK 1:18	71
SAMLAD ANALYS	73
TÅLIGHET/KÄNSLIGHET	74
RACKETEN 10	74
ALVIK 1:18	76
KONSEKVENSBESKRIVNING	78
PÅGÅENDE PROGRAMARBETE	79
TIDIGARE UTREDNINGAR	80
RACKETEN 10	82
ALVIK 1:18	83
KONSEKVENSBESKRIVNING	84
RIVNING AV KONTORSBYGGNADER	84
1980-TALET'S KONTORSMILJÖER	85
1970-TALET'S KONTORSHUS - STORT FÖRÄNDRINGSTRYCK	87
KONSEKVENSER FÖR LANDSKAPET INOM FASTIGHETEN	90
STRANDZON	92
NY BEBYGGELSE	94
NY FRONT MOT VATTNET	95
KONSEKVENSER FÖR INDUSTRIEPOKEN	96
KONSEKVENSER FÖR KONTORSEPOKEN	96
RELATION TILL KULTURMILJÖANALYSENS RIKTLINJER	96
FORTSATT ARBETE	97
SAMLAD BEDÖMNING	98
KÄLLOR	100

INLEDNING

BAKGRUND

Tyréns AB har av Vasakronan och JM fått i uppdrag att ta fram fördjupad kulturmiljöanalys och konsekvensbeskrivning för del av området Alvik Östra i samband med programarbete. Analyserna omfattar fastigheterna Alvik 1:18 och Racketen 10.

Stadsdelen Alvik är ett utpekat stadsutvecklingsområde och ett visions- och programarbete har genomförts som startpunkt för den framtida utvecklingen. I samband med detta har en övergripande kulturmiljöanalys för Alvik gjorts (Kulturmiljöanalys Alvik, Landskapslaget AB, 2015-04-27).

Tidigare har även separata kulturmiljöanalyser och konsekvensbeskrivningar upprättats för de två delområdena av Tyréns AB. Detta dokument är en sammanlagning av dessa fyra.

I kulturmiljöanalysen beskrivs områdets historik och nuläge, samt programförslagets konsekvenser för kulturvärden och stadsbild. En känslighets- och tålighetsanalys har också tagits fram inom ramen för utredningen.

I de tidigare framtagna kulturhistoriska underlagen som behandlar Racketen 10 och Alvik 1:18 benämns fastigheterna även med sina kommersiella titlar Alviks Terrass (Racketen) och Alviks strand (Alvik 1:18). Detta kan leda till viss begreppsförvirring då båda fastigheterna under det pågående programarbetet för Alvik Östra klumpats ihop och ibland endast benämns som Alviks strand.

FÖRUTSÄTTNINGAR

ÖVERSIKTSPLAN

PROMENADSTADEN

I Stockholms översiktsplan Promenadstaden anges för Alvik att:

- Alvik vidareutvecklas som en urban länk mellan västerort och övriga staden
- En tät och sammanhållen stadsmiljö utvecklas i Alviks centrala delar.

NY ÖVERSIKTSPLAN

En ny översiktsplan för Stockholm är antagen av kommunfullmäktige men har inte vunnit laga kraft.

I den nya översiktsplanen pekas Alvik ut som ett utvecklingsområde i strategiskt läge nära innerstaden.

- Alviks Torg tillsammans med Gustavslundsvägen kan utvecklas till en regionalt betydelsefull nod i kombination med stråk för handel, service och kultur.
- En grön stadsdel med plats för rekreation bör skapas genom att utveckla nya och befintliga parker. Strandpromenaden har stor potential att utvecklas och förstärkas för att skapa ett sammanhängande stråk från västerort via Älsten och Minneberg, vidare mot Ulvsunda och Ulvsunda industriområde.

DETALJPLAN

RACKETEN 10

Fastigheten omfattas av Dp 2009-06788-544 som vann laga kraft 2012-02-29.

Större delen av bebyggelsen omfattas av användningsbestämmelsen KD1J1, Kontor, vård i mindre omfattning och ickestörande verksamhet. En byggnad, den s.k. Vita Villan med adress Gustavslundsvägen 147, är försedd med skyddsbestämelse q:

Byggnaden får inte rivas. Byggnaden får till sitt yttre inte förvanskas.

Planen togs fram inför uppförande av bostadsbebyggelsen inom nuvarande fastigheten Racketen 11.

ALVIK 1:18

Fastigheten omfattas av Dp 2007-36218-54 som vann laga kraft 2008-11-27. Större delen av fastigheten har användningsbestämmelse KJ1, kontor och ickestörande verksamhet. Marken närmast vattnet är utlagd som park.

För en av byggnaderna, en fabriksbyggnad från 1918 med adress Gustavslundsvägen 143, finns en skyddsbestämmelse för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse: q: Byggnaden får inte rivas. Byggnaden får ej till sitt yttre förvanskas.

Fastigheten Alvik 1:18 är utpekad som särskilt värdefull och markerad som grön, den näst högsta graden.

Fastigheten Racketen 10, med huvuddelen av byggnaderna och marken, är klassificerad som gul. Två byggnader är dock grönklassade.

BLÅTT:

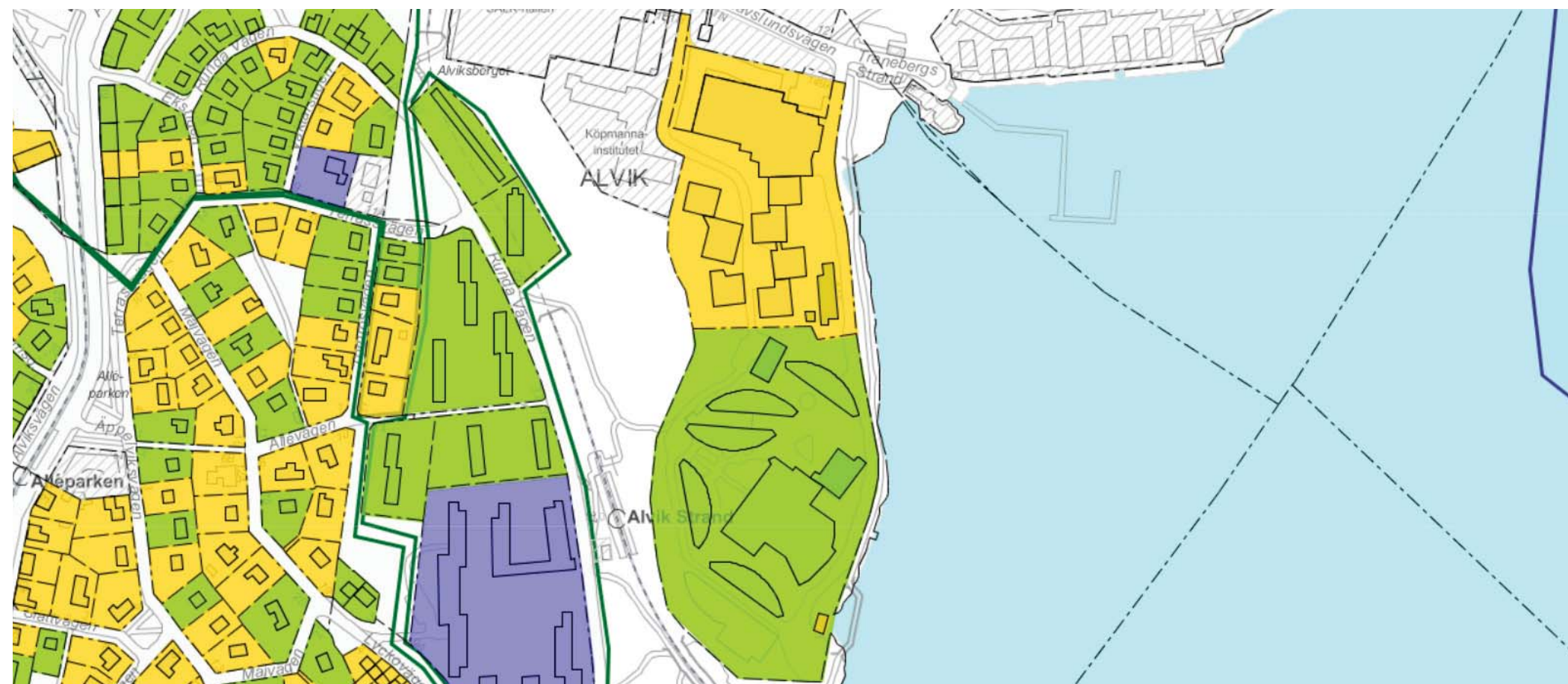
Fastighet med bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

GRÖN:

Fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

GUL:

Fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Utsnitt ur Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificeringskarta med de gul- och grönklassade fastigheterna Racketen 10 och Alvik 1:18 centralt i bilden.

MOTIVERING TILL GRÖNKLASSNING

RACKETEN 10

Den s.k. Vita Villan uppfördes i slutet av 1800-talet som kontorsbyggnad för firma Lars Montén. Från 1929 fungerade den som huvudkontor för Barnängens tekniska fabriker. Byggnaden utgör en viktig byggnadshistorisk rest från den äldre industriepoken i Alvik.

ALVIK 1:18

Industribyggnad uppförd 1918 för firma Lars Montén. År 1929 övertog Barnängens tekniska fabriker byggnaden för sin verksamhet. Byggnaden är om- och tillbyggd, men utgör en viktig byggnadshistorisk rest från den äldre industriepoken i Alvik.

Intill den äldre industribyggnaden ligger en stor anläggning uppförd som kontorshotell på 1980-talet efter ritningar av CAN Arkitektkontor. Tegelbyggnaderna har en säregen planform och en medveten spektakulär utformning. Anläggningen utgör ett gott exempel 1980-talets tankar om gestaltning.

Inom fastigheten är pumpstationen/restaurangen på Gustavslundsvägen 139 B gulklassad, dvs har ett lägre kulturhistoriskt värde.

En av kontorsbyggnaderna inom fastigheten, Gustavslundsvägen 139 och 139 A, är uppförd efter 1990 (1998) och omfattas inte av den kulturhistoriska klassificeringen. Delar av Alvik är utpekade som kulturhistorisk värdefullt område. Alvik 1:18 ingår inte i den utpekade miljön.

NULÄGE

OMRÅDET

Den berörda delen av Alvik Östra (som omfattar Racketen 10 och Alvik 1:18) är belägen vid Mälarens strand, mellan Alviksbron till Stora Essingen och Tranebergsbron med tunnelbanan. Alvik har en strategisk plats intill broarna och kommunikationerna och utgör en tyngdpunkt ifråga om service och arbetsplatser. Bilden intill visar hur Alvik i huvudsak omges av stadsdelar som präglas av närmast renodlad bostadsbebyggelse.

Alvik är också påtagligt brokigt sett till bebyggelsestrukturen, särskilt vid en jämförelse med de till stora delar enhetliga trädgårdsstäderna och smalhusområdena som omger stadsdelen.

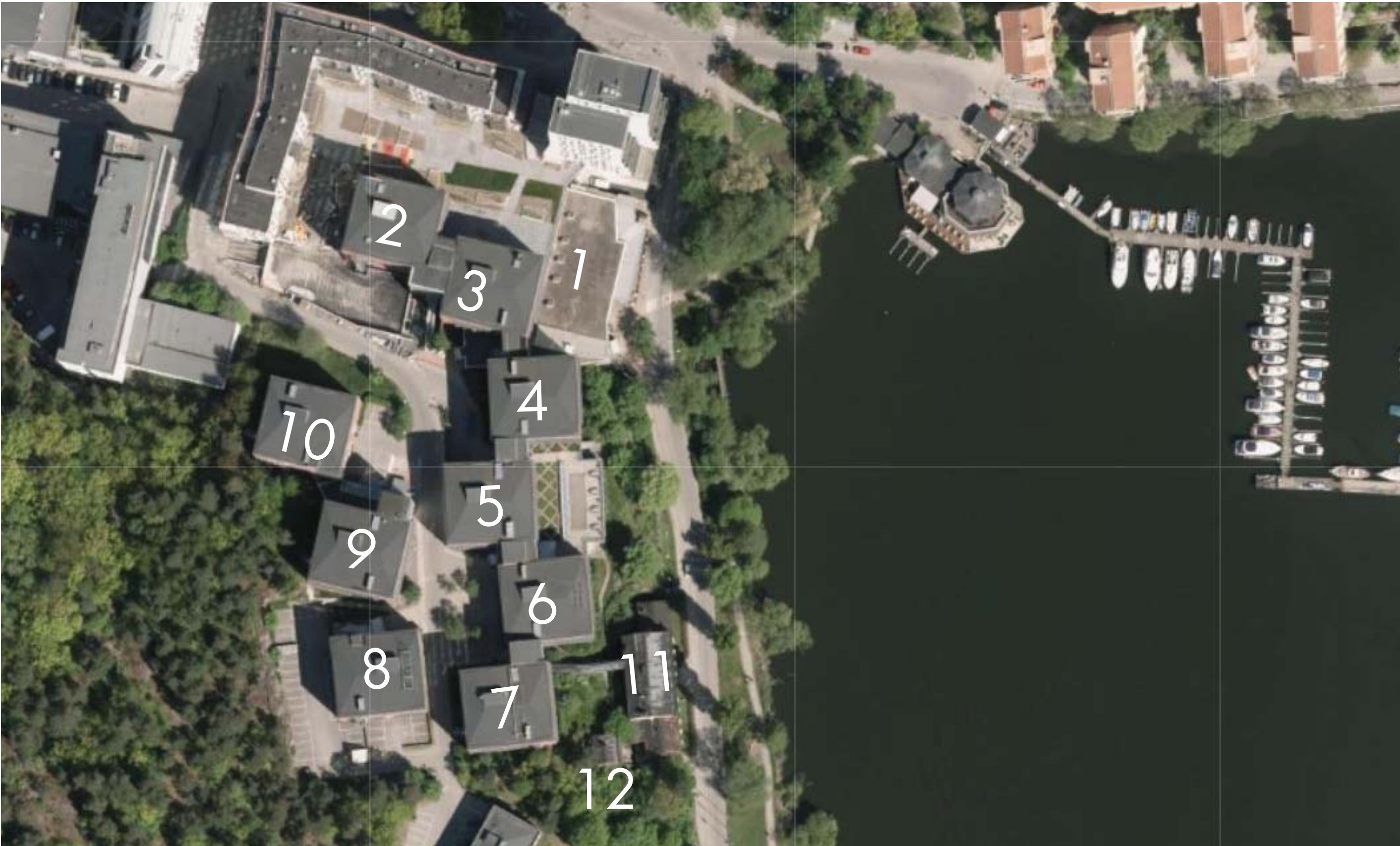

Tyréns bearbetning av ortofoto över området. Ortofoto tillhandahållet av Stockholms stad.

RACKETEN 10

(ALVIKS TERRASS)

Befintlig anläggning inom fastigheten Racketen 10, även kallad Alviks Terrass, består av tolv byggnadsvolymer.

Från vattnet framgår hur kontorshusen ligger på en avsats i terrängen och att den s.k. Vita Villan, Hus 11, ligger en nivå nedanför.

BESKRIVNING AV FASTIGHETEN RACKETEN 10

Fastigheten utgörs av ett kraftigt kuperat terrängavsnitt mellan sparad skog på Alviksberget och Mälarens strand. Branterna mot sjön är i vissa fall dramatiska, något som delvis är resultatet av strävan att förbättra kommunikationerna längs stranden.

Dominerande bebyggelse inom fastigheten är nio likartade kontorshus i tegel från 1970-talets slut och 1980-talets första hälft (Hus 2-10). De har kvadratisk planform men varierar i höjd. Byggnaderna är hoplänkade av trapphusbyggnader som gör att de formerar en kedja av huskroppar med förskjutningar och vinklingar sinsemellan. Hus 8 är friliggande.

Kontorshusen ligger på en avsats en bit upp i terrängen. Med hjälp av en rulltrappa och tillhörande trapphus finns förbindelse med en restaurangbyggnad vid bergets fot. Restaurangen och entrén till

rulltrappan är inrymda i en låg betongbyggnad med stora glaspartier. Mellan byggnaden och Gustavslundsvägen finns ytor för uteservering.

Nere vid vattnet ligger också Vita villan eller Vita kontoret (Hus 11), en kontorsbyggnad som ursprungligen var fabrik. På en avsats ovanför huset ligger en mindre 1800-talsbyggnad, en tidigare chaufförsbostad som numera är kontor (Hus 12). Vita villan är kopplad till kontorshusen med en förbindelsegång som överbryggar de kraftiga nivåskillnaderna.

Gustavslundsvägen går i en slinga runt och igenom fastigheten. Den följer strandpromenaden för att ta sig via de södra delarna av Alviks strand, Alvik 1:18, upp till de högre belägna delarna i väster där den tar sig fram mellan kontorsbyggnaderna på Racketen 10 och svänger västerut för att möta Alviks torg.

Kontorshusen Alviks Terrass framträder inte från de centrala delarna av Alvik. Nyligen färdigställda flerbostadshus inom Racketen 11 vid Kalle Schröders torg och högre hotell- och bostadsbebyggelse i Racketen 9 och 12 skärmar av.

Den nya flerbostadshusbebyggelsen har uppförts intill de två nordligaste kontorshusen. Den med parkeringsgarage underbyggda gården till bostadshusen dockar mot kontorsbyggnaderna. Gården har en stram samtida prägel.

I övrigt har icke bebyggd mark inom fastigheten karaktären av sparad natur med hällar och tallar, grässlåtar mot vägen och prydnadsplanteringar längs fasader som vetter mot gatan. Inslaget av vintergröna växter som rhododendron och murgröna är påtagligt.

Ovanför Vita villan finns kantstöd och murar av natursten från 1800-talet, kompletterade med

murar av storgatsten från 1970-talet. Kring kontorsbyggnaderna från 1970-talet finns stödmurar av betong. Underjordiska garageutrymmen finns på två ställen, dels mellan de nybyggda bostadshusen och de norra kontorshusen, dels vid Hus 8. Ovanpå delar av dessa garage finns ytor för parkering.

Godsmottagning är koncentrerad till två platser. Mellan restaurangbyggnaden och det nyligen uppförda höga huset inom Racketen 11 finns ett för fastigheterna gemensamt godsmottag. Mellan Hus 4 och 5 kan gods från alla kontorshusen lastas och lossas. Byggnaderna är sammankopplade med ett underjordiskt kulvertsystem.

Benämningen Alviks Terrass omfattar samtliga byggnader inom fastigheten.

Vy mellan Hus 9 och 10 mot Hus 5 och centralt placerad parkering.

Gustavslundsvägen lutar kraftigt upp mot kontorsbyggnaderna. Hus 10 till höger i bild.

Foto från november 2015 som illustrerar hur Alviks Terrass inte längre framträder i stadsbilden från de mest centrala delarna av Alvik.

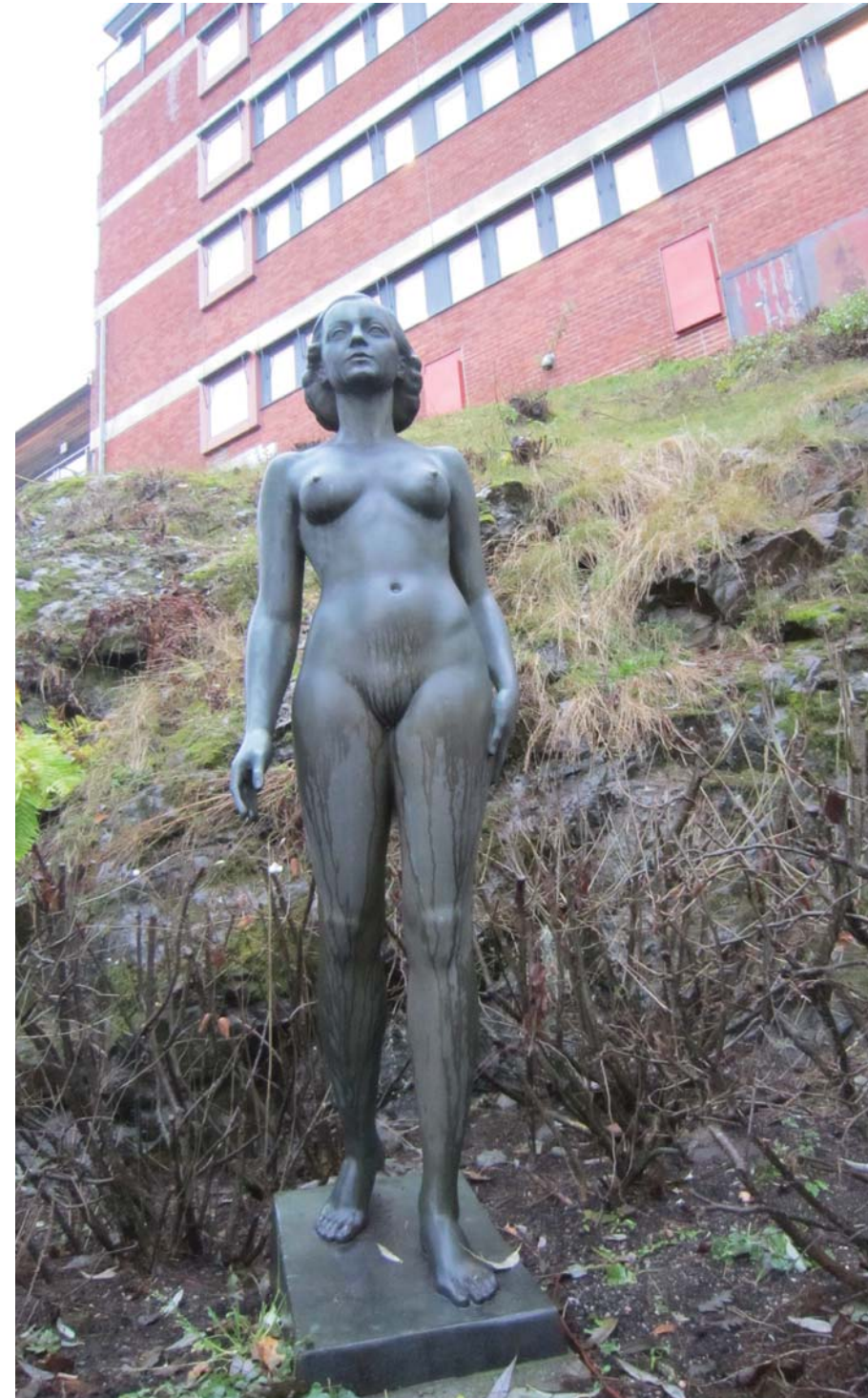
Vy från Hus 4 över en tillbyggnad från 2001 med takterrass.

Vid vattnet omges strandpromenaden av en mindre park.

Vita Villans norra gavel. Byggnaden är placerad tätt inpå berget.

Intill Hus 1 står en bronsskulptur av Karl Hultström (1884-1973).

Vid Chaufförsbostaden, Hus 12, och Hus 7 finns bevarad hällmark med tallar.

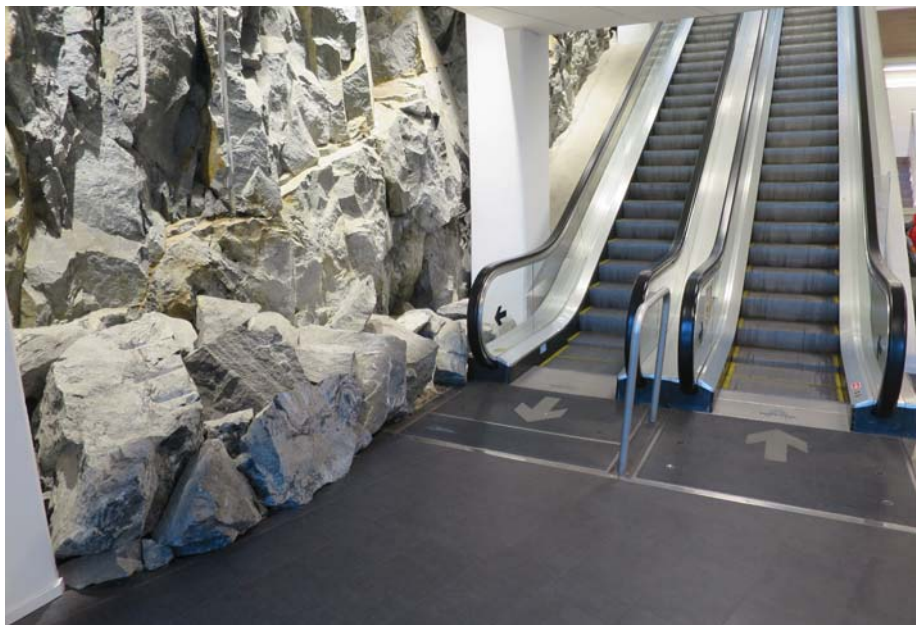
Mellan restaurangen i Hus 1 och det nyligen uppförda bostadshöghuset finns en gemensam varumottagning.

Hus 2 och 3 omges av den nya bostadsgården som är anlagd ovanpå Hus 1. Att gårdsnivån sänkts framgår på husens socklar.

Den centrala parkeringsytan. I fonden byggnader på grannfastigheten i söder.

Rulltrappan är spektakulärt anlagd intill en framsprängd bergvägg.

Trädgårdsgång mellan kontorshusen och Vita Villan.

Delar av parkeringsytorna i Hus 1 har bevarats medan andra nyskapats i samband med bostadsprojektet inom Racketen 11.

Svagt markerade burspråk i röd plåt är ett av kontorshusens karaktärsdrag.

KONTORSHUSEN - HUS 2-10

Kontorshusen 2-10 är byggda i två etapper, Hus 2-7 och 9 uppfördes 1977-79 och Hus 8 och 10 1983-84. Ifråga om utformning och byggnadsteknik är byggnaderna i allt väsentligt likartade.

Det är rationellt uppförda kontorshus med hög grad av prefabricering. Byggnaderna har en stålstomme med bjälklag av betongelement. Fasaderna är uppbyggda av s.k. sandwichelement med rött tegel som ytskikt. I byggnadshörnen har man eftermuret med tegel för hand. Socklar och balkar över fönstren är utförda i obehandlad betong. Fönstren är de ursprungliga treglasfönstren och placerade i långa fönsterband. Ytterbågar och utvändig karmbeklädnad är utförd i blålackerat aluminium, innerbågarna av vitlackerat trä. I änden av vissa fönsterrader finns svagt utkragande fönsterburspråk klädda i röd plåt.

Samtliga byggnader har påbyggda takvåningar från 1997-98 med ett helt annat fasaduttryck. Här är det fråga om rikt uppglasade fasader indelade med tunna aluminiumprofiler. Här finns också indragna takaltaner varifrån man ofta har en magnifik utsikt över Mälaren med Kungsholmen och Essingeöarna.

Även länkbyggnaderna som inrymmer trapphusen är påbyggda för att klara förbindelsen till takvåningarna. Här är det dock mindre skillnader i konstruktionen mellan de olika etapperna. Länkbyggnaderna har stålstommar med fasader som består av glas i aluminiumpartier. Trapporna är prefabricerade och kännetecknas av röd cementmosaik.

Våningsantalet varierar mellan byggnaderna, främst beroende på terrängen där de är uppförda. Samtliga byggnader har källarvåningar men för Hus 2, 3 och 10 utgörs källaren helt eller delvis av parkeringsgarage. Källarvåningarna upptas i övrigt av bl. a. arkiv, förråd och skyddsrum.

Kontorsplanen är obrutna eftersom trapphusen och hissar ligger vid sidan av. WC-grupper är sidoordnade och gör att planen kan disponeras fritt.

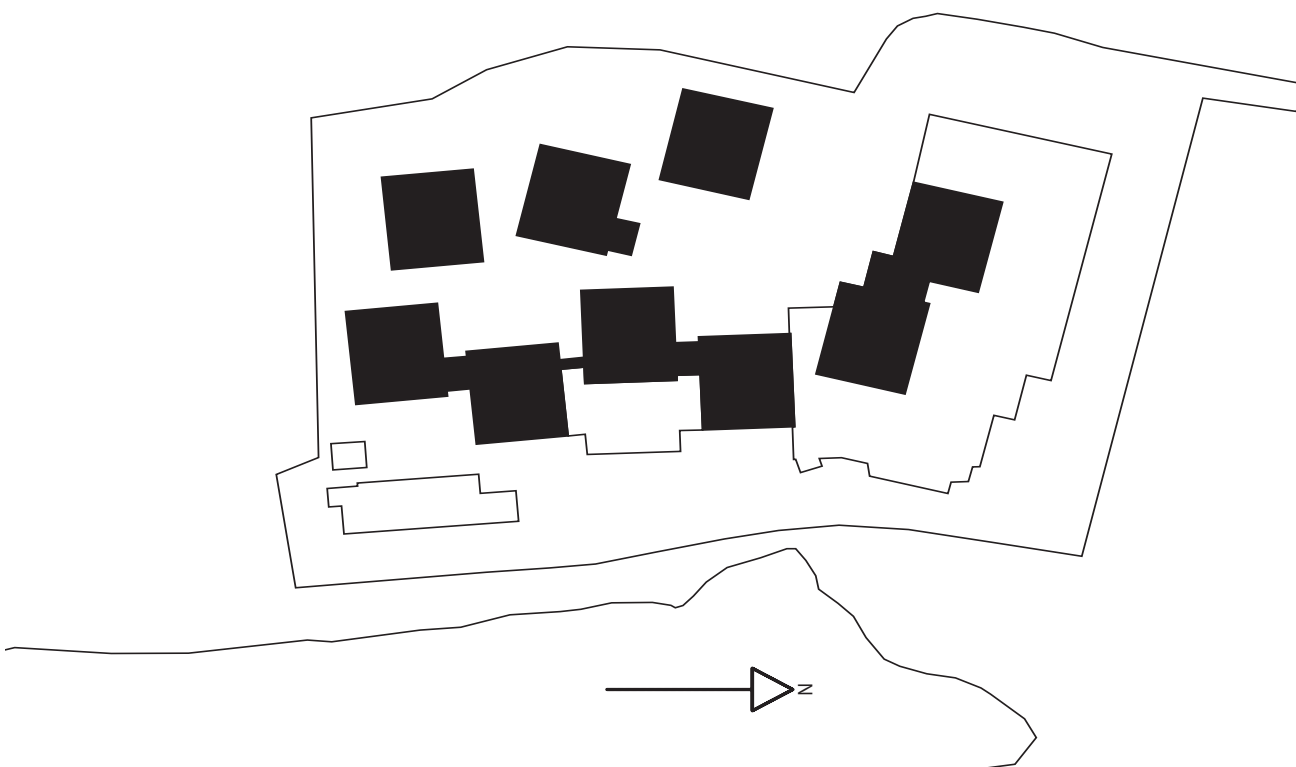
ANPASSADE KONTORSYTOR

I ett par av kontorshusen har hyresgästerna suttit länge och har inte haft behov av några långtgående förnyelser eller anpassningar. I många av byggnaderna har omsättningen av hyresgäster varit större och ett stort antal hyresgäst Anpassningar har gjorts genom åren. I många lokaler har delar av den ursprungliga kombikontorstanken levt vidare. Ofta finns ett antal cellkontor kvar längs ytterväggarna och glaspartier från olika tider släpper in ljus i de inre, öppna ytorna. Antalet mötesrum har ökat med tiden. Pentryn och WC-utrymmen har renoverats, ibland flera gånger.

Det finns dock inga våningsplan som har kvar den ursprungliga inredningen från 1970- eller 80-talet. Däremot har några av takvåningarna från 1997-98 välbevarad inredning. Det förekommer att dessa takvåningar är förbundna med underliggande våningar med internt trappor. Trappor mellan våningsplanen finns även i andra lägen inom anläggningen.

TILLBYGGNAD VID HUS 5, 6 OCH 7

Till Hus 5, 6 och 7 finns en tillbyggnad dockad på sjösidan. Tillbyggnaden i två plan inrymmer kontor. Den avviker från tegelbyggnaderna genom fasader av liggande träpanel och stora sammanhängande fönsterytor.

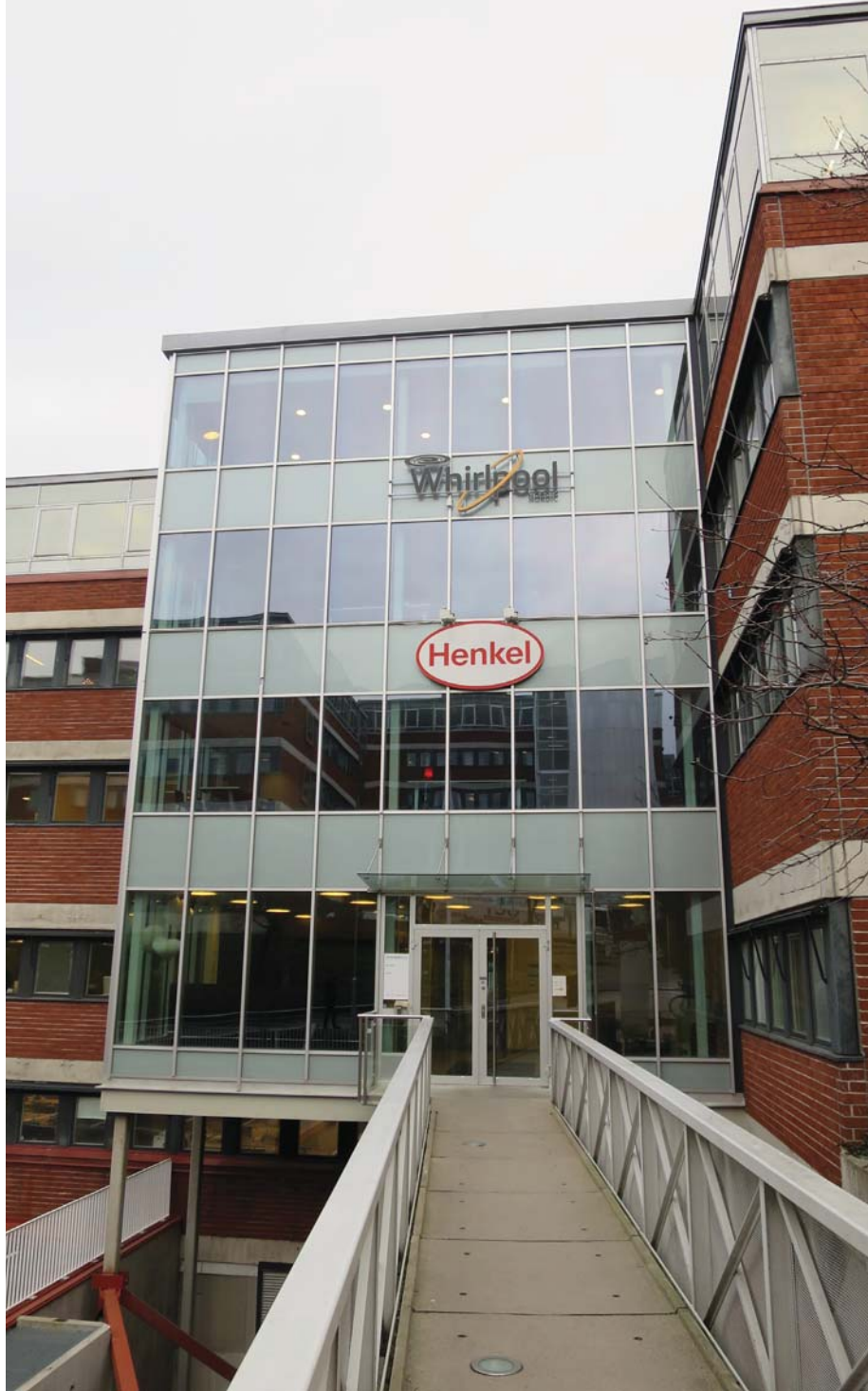

Entrén till rulltrappshallen från den övre nivån är belägen mellan Hus 3 och 4.

Typisk trapphusinteriör. Väggarna har färgats vita på senare år.

Tillbyggnad mellan Hus 2 och 3, uppförd 2010.

Hus 2 och 3 sedda från norr.

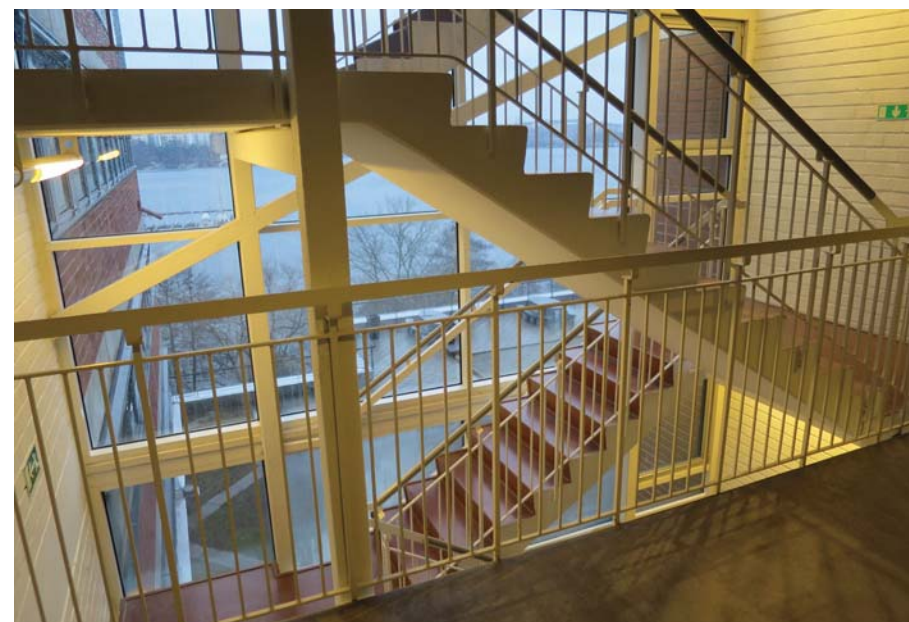
Takvåningarna från 1997-98 förses med dagsljus från lanterniner.

Takvåningarnas lätta, närmast immateriella intryck skiljer sig från tegelfasaderna.

Kulverten som förbinder kontorshusen.

De uppglasade trapphusväggarna ger möjlighet till utblickar.

Interiör i en av takvåningarna från 1997-98. Uppglasade kontorsväggar ger ljusinsläpp till planens mittersta del.

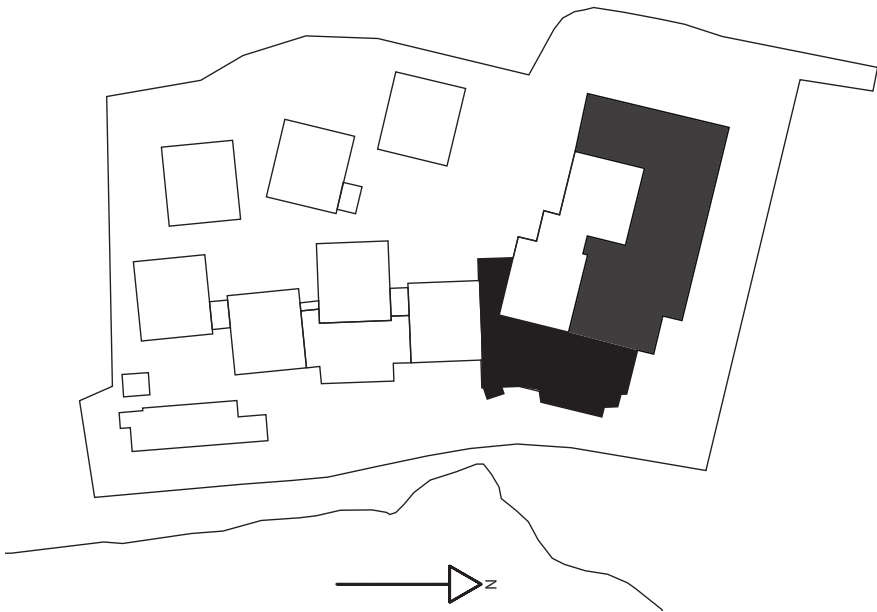
RESTAURANG/ENTRÉ - HUS 1

Hus 1 utgörs numera av restaurangdelen med kök, entréhall till rulltrappa och innanföriggande garageytor. Sedan några år är byggnaden kraftigt minskad. Bostadsprojektet på Racketen 11 har inneburit att stora delar av byggnaden rivits.

Delar av stommen till den ursprungliga byggnaden har återanvänts i bostadsprojektet och några garageytor har lämnats relativt opåverkade. Förstärkningsåtgärder har dock genomförts. Mot omvärlden är dock Hus 1 endast synlig som en fasad mot vattnet och som en yta under den nya bostadsgården.

Byggnadens fasader i betongelement med diagonalt mönster av brädformen har på senare tid målats vita. Så har även skett invändigt i entréhallen till rulltrappan och i rulltrappshallen som nyligen förnyats. Restauranglokalen har renoverats vid ett flertal tillfällen.

Trots dessa sentida renoveringar är en del av ursprungskaraktären bevarad.

Restaurangens fasad mot vattnet består av betong och glas. Skärmtaket är inte ursprungligt. Trädäcket för uteservering är sentida.

Entrén till restaurang och rulltrappshall är markerad med ett snedställt tak som ger extra ljusinsläpp.

VITA VILLAN - HUS 11

Den så kallade Vita Villan uppfördes ca 1860. Det är idag en tre våningar hög byggnad med inredd vindsvåning samt flyglar i två våningar mot söder och norr. Från byggnadens baksida finns en förbindelsegång som leder till intilliggande kontorshus.

Vita villan har en murad stengrund, delvis lagd på berg i dagen. Den putsade sockeln har bandrustik. Fasaderna är putsade, på en stomme av tegel och avfärgad i en ljusgul kulör. Fönstren är från 1980-talet, spröjsade och grönmålade.

Ovanför entréporten, som är utsmyckad med pilastrar på vardera sida, sitter ett större glasparti med fyra åttaluftsfönsters samt en rundad balkong med dekorativt smidesräcke. Taket är belagt med falsad målad plåt. Från taket reser sig en skorsten klädd med plåt.

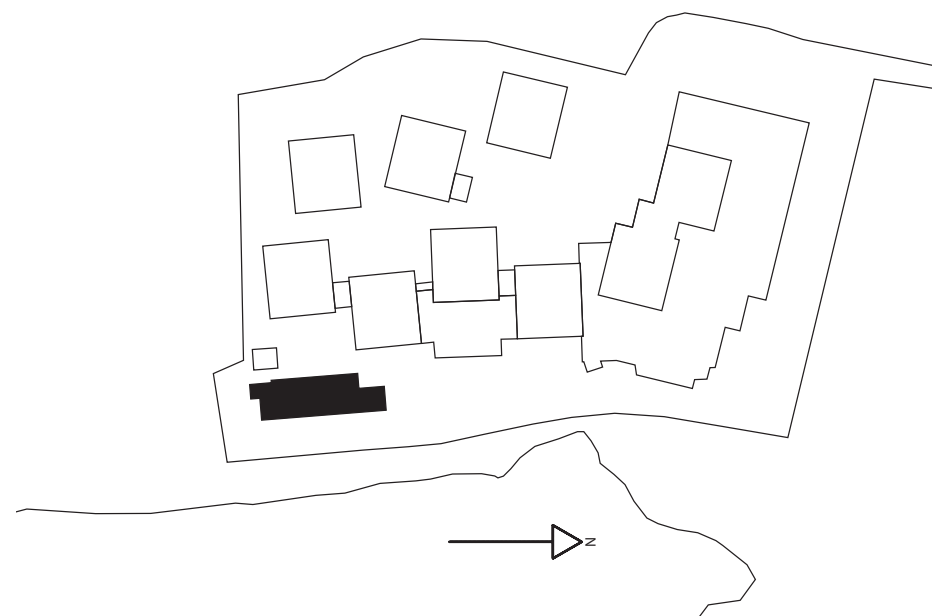
Byggnaden är idag kontoriserad med stora delar inredning från en ombyggnad 1983. Ekportar, trapphus och öppna spisar är bevarade från en ombyggnad 1929.

Förbindelsegången från 1983 är både in- och utvändigt i ursprungligt skick. Dess sadeltak har målad plåt och fasaderna är klädda med grönmålad plåt lagd i ett diagonalt ruttmönster. Golvet är belagt med plastmatta och väggarna har vitmålad grovt strukturerad puts med släta omfattningar. Taket har smala gråmålade lister som löper ut från takets mitt längs takfallet och ner mot väggarna.

Runt byggnaden finns planterade häckar och buskar. Här står en skulptur med en björn som arbetar med en mortel - en symbol för Barnängens tekniska fabriker. Framför entrén är marken belagd med betongplattor.

Vita Villan, hus 11. Bild: Stockholms stadsmuseum, 2007

Förbindelsegången har en tydlig postmodernistisk utformning.

Mot berget i väster har Vita Villan en komplex uppbyggnad och oregelbunden fönstersättning.

Trapphuset med trappa och räcke från 1929, måleri från 1983.

En av två öppna spisar i bottenvåningen.

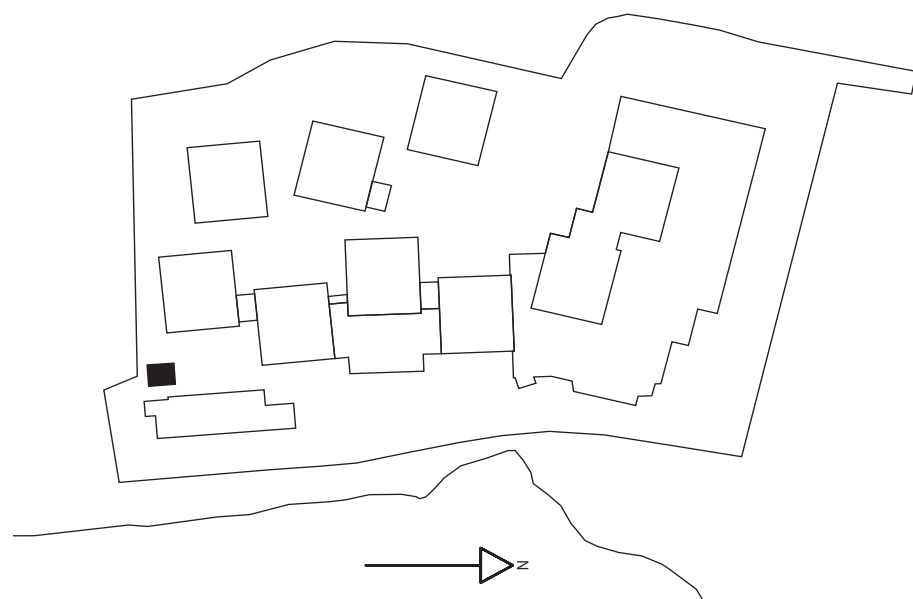

Huvudentrén är påkostad i tung 1920-talsklassicistisk stil.

CHAUFFÖRSBOSTADEN - HUS 12

Chaufförsbostaden, från 1800-talet, ligger ovanför Vita villan. Den har en våning med två rum, pentry och wc, krypvind och stor källare. Grunden som vetter mot Vita villan är av natursten, och huset står delvis på berg i dagen. Sockeln är gråmålad. Det är ett murat hus av tegel, med ljusgulmålad puts. De fyra fönstren är sexdelade. På vinden finns två fönstergluggar, placerade på husgavlarna. Taket består av falsad målad plåt och det finns en skorsten i tegel.

En äldre planlösning är bevarad. Hallen är omgjord till pentry och till höger om hallen finns ett våtutrymme med toalett. Huset har trägolv och äldre socklar, listverk och dörrfoder.

Chaufförsbostaden har en enkel och anspråkslös utformning. Byggnaden har inte renoverats på ett hårdhänt sätt. Vatten- och avloppsledningar är placerade i en trätrumma.

Befintlig anläggning inom fastigheten Alvik 1:18, även kallad Alviks strand, består av tio byggnadsvolymer delvis med underbyggda delar bestående av parkeringshus. Byggnadernas numrering anger vilken adress de har på Gustavslundsvägen.

BESKRIVNING AV FASTIGHETEN ALVIK 1:18

Alviks strand är ett kontorsområde, eller kontorspark, belägen vid mälärstranden i södra Alvik. Området ligger som sista utpost mot den kuperade naturparken Mälarparken som skiljer området från Äppelviken.

Nivåskillnaderna är stora inom fastigheten. Från den låglänta strandlinjen är stigningen upp till Runda Vägen och tvärbanespåret vid hållplats Alviks strand rejäl. Anställda och besökare kommer antingen via trappor från Tvärbanan eller längs vattnet från Alviks torg. En grönskande strandpromenad med en gångbrygga i vattnet möjliggör passage till Mälarparken. Bilburna tar sig längs stranden i en slinga som rundar fastigheten och stiger upp till kontorshuset Alviks Terrass på grannfastigheten för att därefter ansluta till Alviks torg. Huvuddelen av bilisterna parkerar i ett parkeringsdäck i två våningar som täcker de centrala delarna av fastigheten. Däckets planterade ovasida utgör ett för flertalet av kontorshuset gemensamt entrétorg. Sommartid kan man även ta sig hit, och härifrån, med båt från innerstaden.

Kontorsparken Alviks strand ägs av fastighetsbolaget Vasakronan och hyrs ut till ett stort antal företag och verksamheter. De är fördelade på fem bågformade sjuvåningshus från 1980-talets senare del, ett liknande bågformat hus från 1990-talets slut samt i två tegelhus från 1900-talets första hälft. Därtill finns en kontors- och konferensbyggnad som är sammansatt av förråds- och lagerbyggnader

från 1900-talets mitt och av byggnadsvolymer från 1980-talet, däribland en inglasad galleria. I strandkanten ligger en mindre byggnad som innehåller pumpstation och restaurang.

Båghusen i gult tegel är grupperade så att de ringar in fastigheten och ger området väldefinierade gränser. På två platser är båghusen grupperade i par med lätt förskjutning mellan huskropparna. Båghusen ger också miljön en tydlig identitet även om en äldre industribyggnad nära vattnet konkurrerar om uppmärksamheten. Fabriksbyggnaden skiljer ut sig genom sina röda tegelfasader och det gör även en f.d. laboratoriebyggnad från 1930-talet, höglänt belägen intill grannfastigheten i norr.

Strandpromenaden är ett smalt grönskande band med uppvuxen grönska. Inte minst pilträdd bidrar till en särskild karaktär igenkännbar från andra promenadstråk längs Mälarens stränder.

Sluttningarna och branterna som ringar in fastigheten är bevuxna med naturlig vegetation, delvis slybetonad. Invid den norra fastighetsgränsen finns emellertid en delvis igenvuxen parkanläggning i den branta sluttningen.

Det planterade däck ovan parkeringen bryter abrupt den av topografin och växtligheten annars präglade miljön. Terrassdäck har sparsam och tydligt anlagd vegetation i avgränsade ytor. På däck finns sittgrupper, både fasta och lösa. Möbleringen har förnyats på senare år.

Strandpromenaden med grusad gångväg är delvis lummig och har nära kontakt med strandlinjen.

Från strandpromenaden har man en vacker vy mot bl a Fredhäll på Kungsholmen och Stora Essingen.

Byggnaden längst i norr (145) är placerad i kraftigt sluttande terräng.

Den plana underbyggda gården möter naturlig topografi.

Trappförbindelse med tvärbanan.

Sittgrupper har kompletterats och förnyats på senare år.

Gustavslundsvägen i kraftig stigning upp mot den f.d. laboratoriebyggnaden (129).

På några ställen är det öppet mellan parkeringsytorna och ovanliggande gård.

Trappan från stranden upp mot 131 och 133.

Pumpstationen/restaurangen vid stranden och tillhörande markparkering.

Vid strandpromenaden, norr om kvarteret, finns en bronsskulptur av Carl Eldh "August Strindberg i skärgården". Skulpturen är en kopia, rest 2002, av statyn som står i Bellevueparken.

Skulpturen "Havsvind" av Kent Ullberg restes 2002 intill huvudtrappan.

Utfarterna från parkeringsdäcket är belägna mellan Gustavslundsvägen 137 och 141.

BÅGHUSEN - 131,133,135,137,145

Av de sex bågformade byggnaderna är fem uppförda på 1980-talet och en 1998-2000. De fem 1980-talsbyggnaderna är likartade men inte identiska.

Flertalet båghus reser sig sju våningar över parkeringsdäcket men de kraftiga sluttningarna gör avtryck. Extremfallet är Gustavslundsvägen 145, portalbyggnaden i norr som endast har ett helt våningsplan och inte mindre än sex souterrängvåningar.

Fasadernas gula tegel har regelbundna, stora uttag för fönster som gör att byggnaderna har en uppbruten karaktär. Fönsterpartierna utgörs av en större rektangulär båge, en vådringsbåge och en fast liten undre luft. Fönstrens utsida och bröstningar är klädda i vitlackerad plåt.

Bågformen gör att gavlarna, som till skillnad från långsidorna är slutna, blir slanka. Halvrunda slutna utrymningstrapphus placerade nära gavlarna förtar dock delvis det slanka uttrycket.

Trapphusens halvrunda form återkommer som mönstermurade listverk i överkant av fönstren. Fönstren har en enklare form av tegeldekoration i form av utragande stenar som understycken. En enkel utragande, murad taklist med stående tegelskift är ytterligare ett uttryckssätt man använt sig av. Denna användning av teglet kan ses som ett uttryck för tidens vilja att ta upp element från äldre tiders byggnadskonst och/eller som ett sätt att ge fasaderna och byggnaderna en ökad grad av bearbetning.

Takvåningarna har olika utbredning och fönstersättning mellan de olika byggnaderna. Delar av takvåningarna är inredda, bl. a. med bastu, delar är kontor. Häruppe finns också fläktrum. Tåta delar av takvåningarna har fasader av gråvit slät plåt, samma material som utgör byggnadernas taktäckning. Plåten återkommer också i de glasade gångar som förbinder 131 och 133. Till de låga socklarna och i kompletterande byggnadsdelar har obehandlad betong, gjuten mot släta former, använts.

Sett till exteriören har inte båghusen förändrats i någon större utsträckning sedan uppförandet. Ett betydande undantag finns dock och det gäller kon-

torsentréerna. Här finns numera strama glasade boxar som utgör utvändiga vindfång.

Även invändigt har entréerna gjorts om genom en uppfräschning med ljusare ytskikt och ny belysning. Hur kontorsplanen ser ut varierar beroende på hur länge hyresgästerna har suttit. Vissa hyresgäster har renoverat och ändrat planlösning under den tid de suttit i lokalerna. Andra lokaler har renoverats av fastighetsägaren då de blivit tomma. I vissa lokaler finns en stor andel cellkontor kvar men i regel har andelen kontorslandskap hela tiden vuxit. Det finns lokaler där ursprungliga mellanväggar och glaspertier finns kvar. Pentryn och WC-utrymmen har genomgående förnyats. Principen med installationsgolv har bibehållits även om de ursprungliga linoleumkassetterna på de flesta håll ersatts av ekparkett eller textilmatta. Undertak har tillkommit här och var.

Den vanligaste fönstertypen i Alviks strand.

Gustavslundsvägen 145 bildar entré från norr och skiljer sig från de övriga båghusen genom portiken genom byggnaden.

Gustavslundsvägen 131-133 är hopkopplade genom förbindelsegångar och gemensam entrébyggnad.

Ursprunglig bastuinredning, högst upp i ett av båghusen.

Gavlarna är slanka och fönsterlösa.

Båghusens entréhallar har ursprungliga kalkstensgolv men är i övrigt omgestaltade.

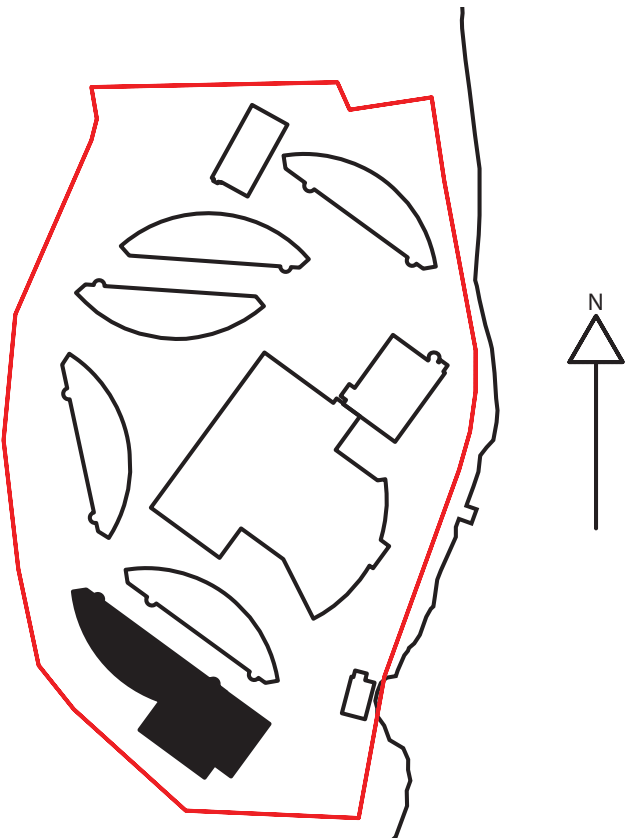
"Kommandobrygga" i nyfunkisstil högst upp i 139:an.

Exempel på öppet landskap på nyligen renoverat kontorsplan.

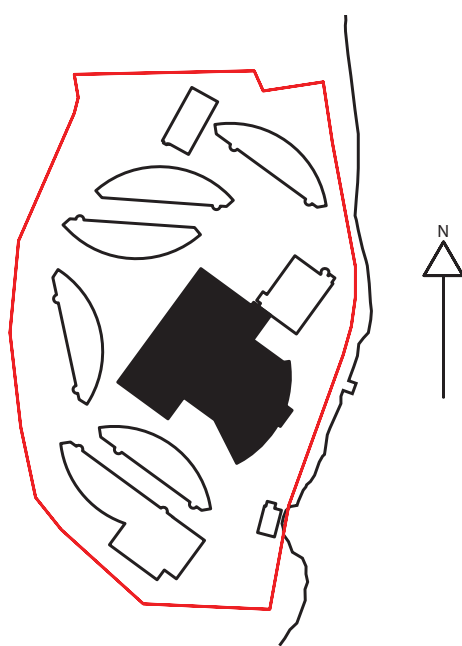
Fönsterformerna men även teglets kulör och mönstermurning skiljer ut 139 från de äldre båghusen.

GUSTAVSLUNDSVÄGEN 139 OCH 139 A

Förebilden till de nya entrébyggnaderna har tagits från det sist uppförda båghuset som byggdes längst i söder i slutet av 1990-talet. Vid en första anblick är det svårt att se skillnad mellan detta och de övriga båghusen. Skillnader finns dock både exteriört och i det inre. Här saknas de mönstermurade tegellisterna över fönstren. Fönstren har också en annorlunda indelning.

Byggnaden har större mått. Korridorerna på kontorsplanen är här försedda med fönster i ändarna som ger utblickar. Takvåningen rymmer en representationslokal med runda fönster och ett fönsterband, ett tydligt drag från den nyfunkis som var tongivande i arkitekturen under 1990-talet.

GALLERIABYGGNADEN - 141

Den centralt placerade byggnaden som utgör ett nav i Alviks strand är ett svåröverskådligt byggnadskomplex. Byggnaden består av flera sammanfogade delar från olika tider och den genomkorsas även av en galleria.

De delar som ligger närmast vattnet är från 1980-talets omvandling av området. Gallerians glasade gavel träder fram och utgör ett signaturmotiv mot vattnet. Gaveln är utbruten ur en svängd byggnad som följer båghusens fasadschema men som är flera våningar lägre och har kungsvåningar med takaltaner. Innanför dessa tegelbyggnader som ger byggnadskomplexet en samlad front mot vattnet utgörs komplexet av en låg gråputsad byggnadsvolym som utgör delar av en f.d. lager- och fabriksbyggnad, uppförd i etapper kring 1940 och på 1960-talet. Byggnaden har en enkel utformning som bygger på en regelbunden upprepning av korta fönsterband (fönstren är från 1980-talsomvandlingen). Centralt på den västra fasaden bryter sig gallerian genom även denna fasad med en tredelad glasfasad som reser sig tydligt över takfoten. I norr har den f.d. lagerbyggnaden försetts med en glasfasad (2005-06). På denna, den norra delen av komplexet finns indragna byggnadskroppar från 1980-talet. Dessa delar har fasader av grå plåt och glas.

Fasaderna mot vattnet är igenkännbara från båghusens. Gallerians gavel är tydligt markerad.

Byggnadskomplexet är sammanlänkat med fabriksbyggnaden från 1918 genom en lastkaj och en förbindelsebyggnad i betong, uppförd på 1930- och 40-talen. Denna byggnadsdel är spritputsad i en beige nyans och har små tvålufts-fönster (fönsternickerierna är från 1980-talet).

Gallerian är byggnadens pulsåder och det är här-

ifrån man tar sig till kontor- och konferenslokalerna. Här finns en gemensam reception för kontorsområdet. I gallerians östra del finns ett kafé som är tillgängligt för allmänheten. I den västra delen är de övre, tidigare öppna delarna av gallerian inbyggda. Gallerian är renoverad under 2000-talet med bl a nya ytskikt på golv.

Kontorsytorna i byggnaden har renoverats i olika grad. Vissa lokaler, däribland den svårutnyttjade förbindelsebyggnaden, har kvar ytskikt (glasfiber-väv på väggar och installationsgolv med linoleum) från 1980-talets ombyggnad. Äldre ytskikt än så finns inte bevarade. I andra lokaler och i trapphus har uppfräschning och standardhöjande åtgärder genomförts på senare år.

Gallerians glasade gavel mot nordväst utgör ett fondmotiv för den huvudaxel som skär genom gården.

Förbindelsebyggnaden till huvudfabriken kännetecknas av små fönsteröppningar.

Kontorsmiljö i galleriabyggnaden.

Glasad fasad från ca 2005 i anslutning till huvudfabriken.

Gallerians tak reser sig över omgivande taktor.

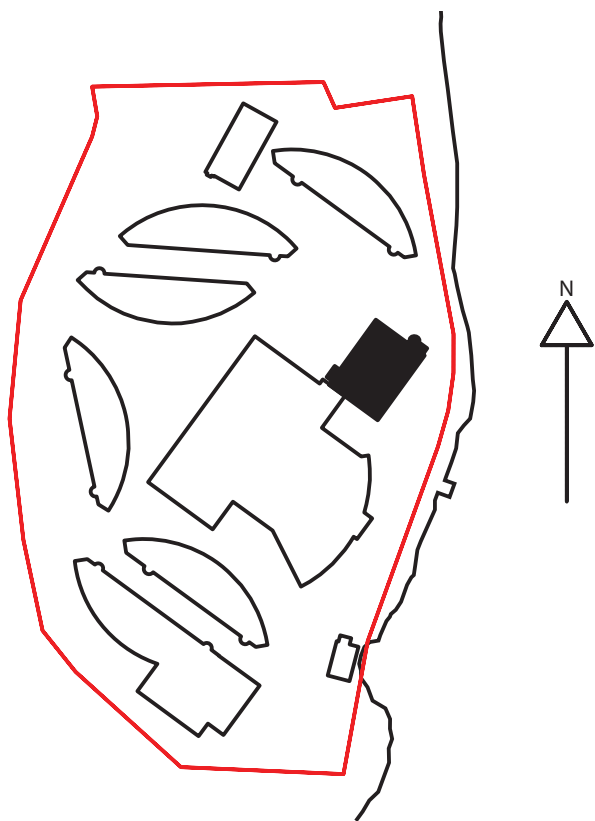
1960-talsdelarna fick ändrad fönstersättning på 1980-talet.

Gallerian har kraftiga nivåskillnader. Vy från nordväst mot vattnet.

Gaveln mot vattnet präglas av ett tydligt formspråk och en lätt konstruktion.

HUVUDFABRIKEN - 143

Huvudfabriken uppfördes 1918 och byggdes på med en våning 1929 och 1959. Vid omvandlingen av området på 1980-talet bevarades byggnaden men motbyggdes med det nya parkeringsgaraget. Ett runt trapphus tillkom samtidigt på östra gaveln och fönstren mot nordost byttes ut.

De undre planen hyrs sedan 1990-talet ut till ett gym. Våningarna därovan är kontorsplan, delvis helt nyrenoverade med i huvudsak öppen planlösning. De översta planen hyrs ut till ett kontorshotell som i sin tur hyr ut kontorsutrymmen till mindre företag.

Byggnaden är relativt välbevarad med de karaktäristiska stora småspröjsade fönstren och mindre fönster i de påbyggda delarna. Invändigt är stommen synlig och den öppna planlösningen gör att industrikaraktären inte förlorats. Ingen äldre inredning eller äldre ytskikt har dock bevarats.

Huvudfabrikens sydöstra fasad. Påbyggnaden från 1950-talet med enkelt utformade fönster skiljer sig tydligt från den ursprungliga fasadens tätt placerade småspröjsade fönster.

Huvudfabrikens sydöstra fasad sedd från Gustavslundsvägen.

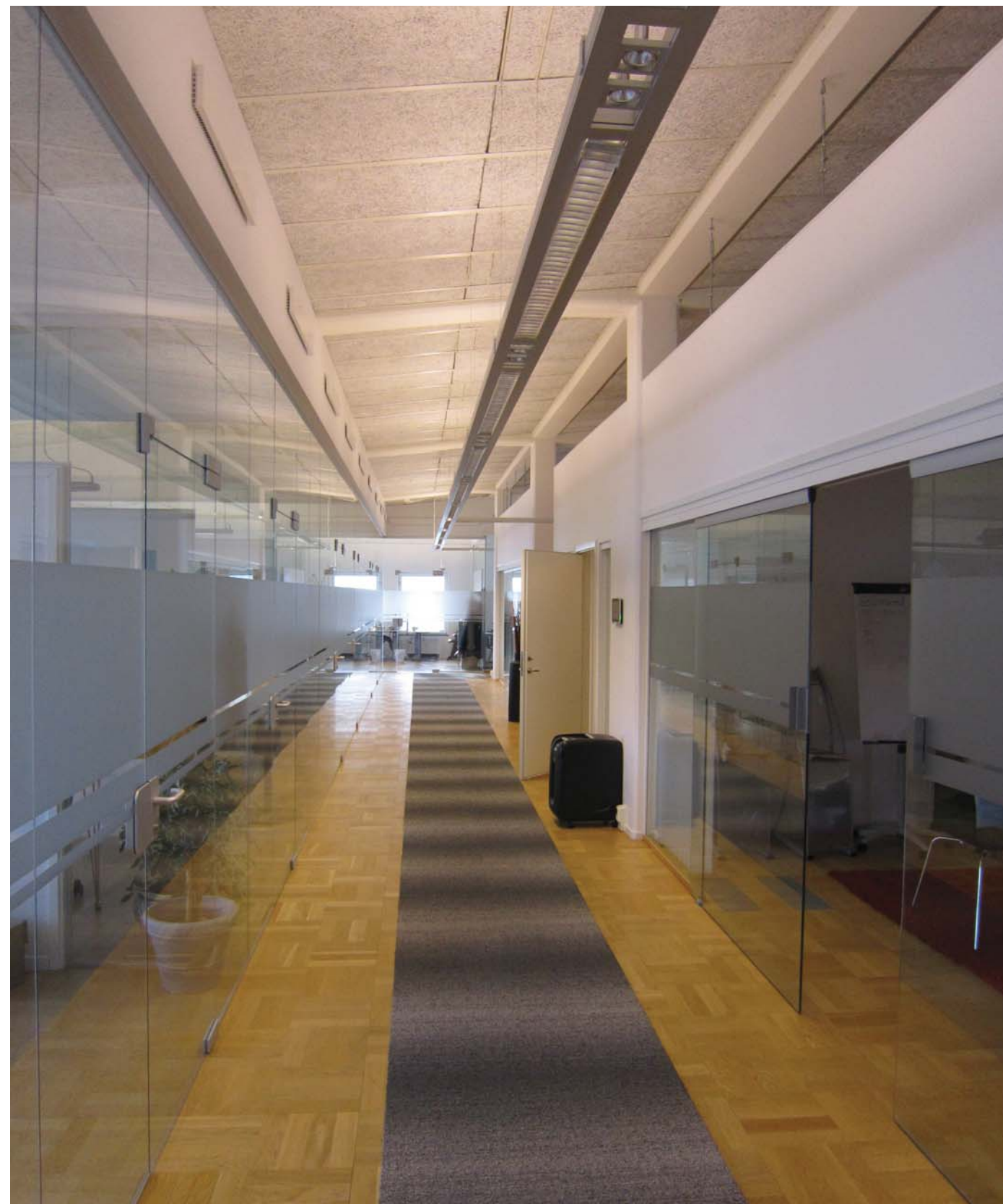
Huvudfabrikens norra fasad. Det runda trapphuset tillkom på 1980-talet.

Huvudfabrikens nordvästra fasad. Fönstren är från 1980-talet.

Nyrenoverad kontorsmiljö i huvudfabriken.

Modern kontorsmiljö i huvudfabrikens översta våning.

T. v. Laboratoriebyggnaden har en strikt karaktär med väl avvägd proportionering.

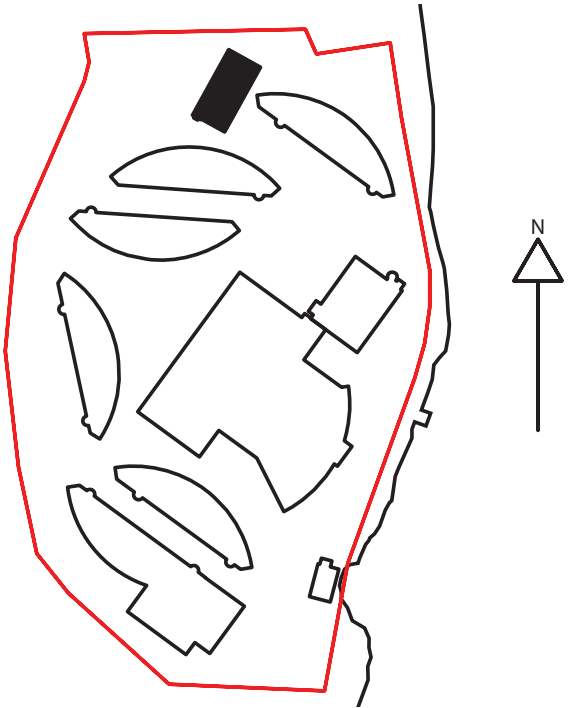
LABORATORIET - 129

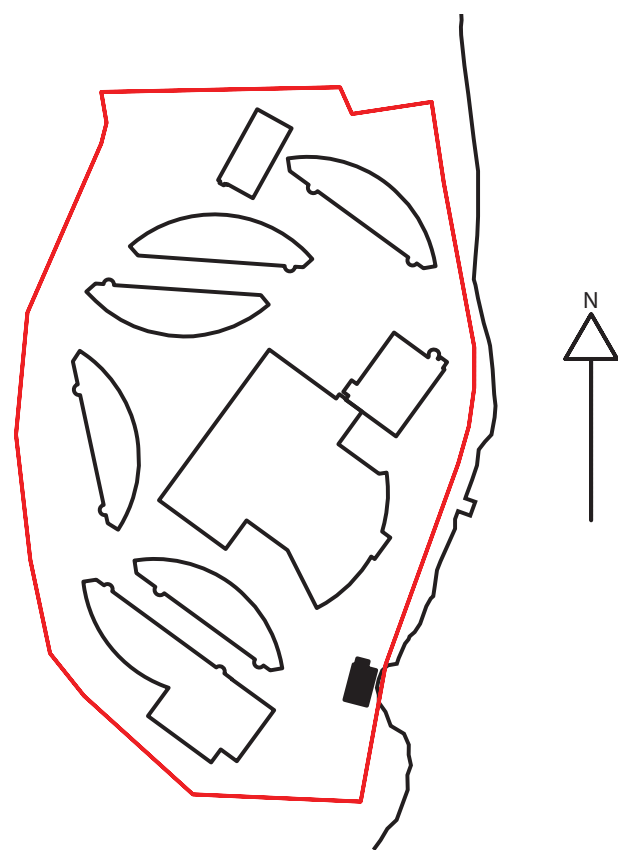
Laboratoriet, i två våningar och souterrängplan uppfört 1935, har en strikt rektangulär form. Huvudentrén är kopplad till ett magnifikt uppglasat trapphus på den västra gaveln. Trapphus likt detta var ett viktigt ideal i den funktionalistiska arkitekturen. Trapphuset med marmorgolv och elegant svängda räcken

av stål är välbevarat. Även delar av ursprunglig planlösning och inredning finns bevarad. Utvändigt har byggnaden förändrats genom byte av fönster och tillkomst av utrymningstrappor på östra gaveln. Vid investeringstillfället i oktober 2015 disponerades bottenvåningen som kontor och lager för evenemangsutrustning, det övre planet som kontor.

Trapphuset motsvarar väl funktionalismens idéer om verkligt ljusa trapphus och håller hög gestaltningmässig klass.

PUMPSTATION/ RESTAURANG - 139B

Restaurangbyggnaden i strandkanten kan möjligen ha byggnadsdelar från ett badhus som uppfördes på platsen på 1930-talet men om det förhåller sig så framgår inte utvändigt. Byggnaden ingick i den omvandling som gjordes av Alviks strand på 1980-talet och har byggts om flera gånger på 2000-talet, bl a i samband med att byggnaden bytte funktion från kontor till restaurang (sannolikt år 2004). Byggnadens nedre del inrymmer bl a en pumpstation, restaurangen är belägen en halvtrappa upp.

Fasaderna är av brunsvart träpanel och taket av svart plåt. Fönstersättningen är sparsam mot gatan och kontorsområdet men generös mot vattnet. Utformningsmässigt har byggnaden släktskap med äldre roddhus.

Numera drivs verksamheten under namnet Miami strand. Ett tillfälligt bygglov finns för en glasad serveringsbyggnad belägen direkt norr om restaurangbyggnaden.

Restaurangens fasader är uppglasade mot sjön. Till höger serveringspaviljong.

Från Alviksbron döljs Alviks Terrass till stora delar av bebyggelsen i Alviks strand.

Vy över Alviks Terrass från Fredhäll.

Vy över Alviks strand från Fredhäll.

Vy över Alviks strand från Tranebergsbron.

1829 års karta över Bromma Socken. Utsnittet visar hur området vid tiden för kartan var obebyggd förutom ett bränneri längst norrut. Stockholmskällan.

HISTORIK

ALVIK FÖRE INDUSTRIALISERINGEN

Stadsdelen Alvik har fått sitt namn av torpet Ahlwijken som nämns i skrift för första gången 1720. Torpet var fram till slutet av 1700-talet beläget i dalgången där Alviks tunnelbanestation ligger idag. I samband med att närliggande Ulvsunda säteri i slutet av 1700-talet påbörjade en upplösning av godset genom att avsöndra underlydande gårdar till självständiga fastigheter lades torpet Ahlwijken ned. Namnet Ahlviks säteri eller Ahlviks gård överläts på en nybyggd gård, belägen vid nuvarande Alviksvägen 7-13.

På en sockenkarta över Bromma kan man se att det på en plats som motsvarar norra delen av dagens Alviks Terrass låg ett brännvinsbränneri. Detta byggdes 1825. Någon annan bebyggelse fanns här ännu inte vid den här tiden.

Lars Montén (1785-1872), kommunalpolitiker, grosshandlare och fabriksör i Stockholm och Bromma. Källa: Riksarkivet

Monténs fabrik: Arbetare framför Monténs fabriksbyggnad i tegel. Troligen 1910-tal. Källa: Alviksstrandkontorshotell.se

Målning av den äldre stearinljusfabriken med utsikt mot Stockholm. Bakom Essingeöarna kan man se Långholmen och ännu längre bort Katarina kyrka. E Wahlqvist 1884. Källa: Wikimedia

HISTORIK - INDUSTRI

DEN MONTÉNSKA EPOKEN

1864 köptes Alviks och Äppelvikens gårdar av fabriksör Lars Montén. Montén föddes 1785 i Örebro och kom till Stockholm 1810 som bryggarlärling. Efter att ha arbetat sig upp till bokhållare beviljades han 1822 burskap som grosshandlare. 1823 startade han sin första fabrik, för tillverkning av såpa, på Södermalm och 1843 anlade han Clara Tekniska Fabrik som tillverkade stearinljus. När han 1864 anlade sin fabrik i Alvik låg brännvinsbränneriet kvar norr om fabriken, men revs för att ersättas av ett tunnbinderi. En syrafabrik, belägen mellan tunnbinderiet och stearinfabriken, byggdes 1860.

Nu hade ett industriområde vuxit fram vid Alviks strand - ett av de tidigaste exemplen på industriell utflyttning från Stockholms innerstad. Lars Montén avled 1875, men fabriken levde vidare genom hans släktingar och 1918 uppfördes en ny fabriksbyggnad som ännu är bevarad.

1929 såldes anläggningen till AB Kema och då uppgick stearinljustillverkningen i Liljeholmens stearinfabriks AB. Såpatillverkningen blev kvar i Alvik. Den ingick i Barnängen som flyttade ut från Södermalm.

Vita Villan ca 1895-1900. Fotograf okänd.

BARNÄNGEN

Barnängens Tekniska fabrik grundades 1868 av grosshandlare John Wilhelm Holmström. Den låg då i Tottieska malmgården på Bondegatan i Stockholm, där man bland annat framställde bläck och Eau de Cologne. 1873 började tillverkningen av tvål och tjugo år senare lanserades barnserien som ännu lever kvar.

Mot slutet av 1920-talet bildade flera företag (AB Eneroth & Co, Fabriken Tomten, AB Vinägron och Lars Montén med Liljeholmens Stearinfabrik AB) ett konsortium där Barnängen var kärnan. Detta bolag fick namnet Kema AB och 1930 flyttade Barnängen från Södermalm till Alvik. Nu började även tandkräm och andra hygienprodukter tillverkas i fabriken som utökade sina lokaler med både lager och forskningslaboratorium.

Den gamla syrafabriken byggdes om till en mer ståndsmässig byggnad, ritad av Lars Johan Lehming, och blev huvudkontor för Barnängen. En extra våning byggdes till på fabriksbyggnaden i tegel, även denna ritades av Lehming.

Laboratoriet, som fortfarande finns kvar, byggdes 1935 i modernistisk stil, ritat av Erik Vestergren.

Med tiden köptes ytterligare ett antal företag upp och anläggningen vid Alviks strand byggdes successivt ut. Den ena av de äldre fabriksbyggnaderna från Monténs tid revs på 1930- eller 40-talet.

1955 blev Barnängen först i världen med att införa De Laval's Centripure-process vilket förkortade tillverkningstiden väsentligt och gav en len och slät tvål. Vid den här tiden utökades den äldre fabriksbyggnaden med ännu en våning, ritad av Carl-Gustaf Carlstedt, och den kända Barnängenskylden kom på plats tillsammans med Vademecumskylden och klockan vilken fortfarande finns kvar.

År 1950 startade Barnängen Shantungskolan, en kosmetologutbildning, och 1962 förlade man utbildningen i en egen skolbyggnad, den ombyggda tunnbindarfabriken.

1983 flyttades det mesta av tillverkningen till en ny fabrik på Ekerö. 1989 flyttades även tvåltillverkningen dit och Barnängen hade nu lämnat Alvik.

Shantungskolan med planteringar, fotograferad 1965 av Ingemar Gram. Foto i Stockholmskällan.

HISTORIK KONTOR

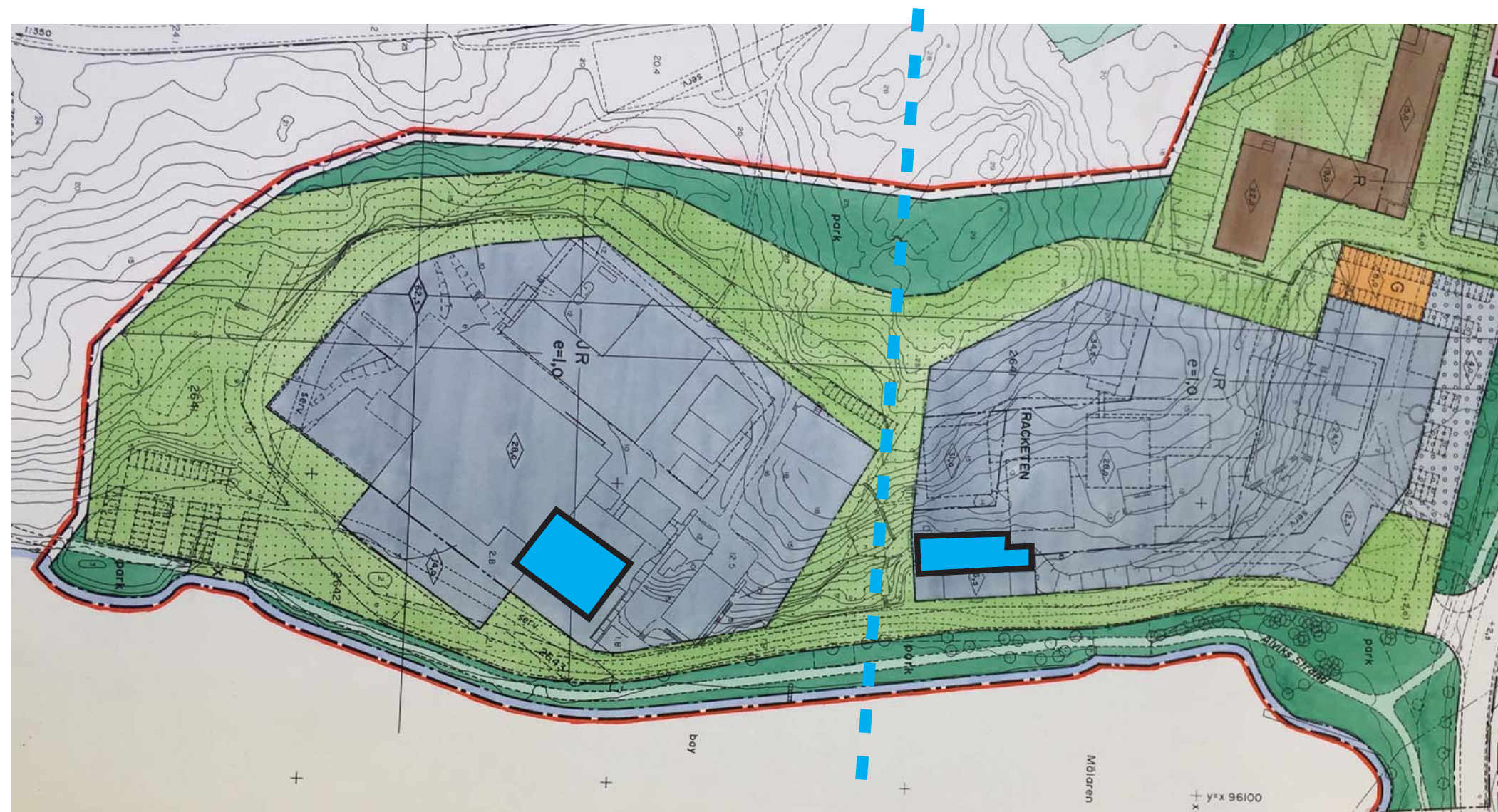
ALVIKS STRAND OCH TERRASS

I slutet av 1970-talet gjordes ett omfattande planeringsarbete i Alvik. En av anledningarna var att möjliggöra nyetablering av kontors- och verkstadslokaler för Zander & Ingeström AB i nuvarande kvarteret Racketen. En annan uppgift var att möjliggöra expansion för SALK, Stockholm Lawn Tennis Klubb. Även för Barnängens fabriker avsåg staden att tillgodose möjligheter att växa och utveckla verksamheten. Det fanns hinder i form av reservat för en tänkt Brommagren till Essingeleden, något som påverkade möjligheterna att uppföra ett nytt lager. Noteras bör att något kulturhistoriskt skydd för den äldre fabriksbebyggelsen inte infördes i planen.

Stadsplanen som togs fram omfattade förutom nu berörda fastigheten Racketen 10 också intilliggande Alvik 1:18, samt den fastighet där Scandic hotell återfinns idag. På nuvarande hotellfastighet fanns en handelsskola uppförd av Svenska Köpmannainstitutet år 1964.

I samband med planeringen gjordes en fastighetsaffär. Zander & Ingeström förvärvade delar av den Monténska/Barnängen anläggningen. Vita villan och en mindre byggnad styckades på så sätt bort från resten av fabriksanläggningen.

Ett viktigt inslag i planen var att staden avsåg att skapa ett parkstråk mellan stranden och den befint-

Utsnitt ur 1978 års plankarta där Tyréns markerat huvudfabriken inom Barnängens fabriker och kontorsbyggnaden Vita Villan. Med den streckade linjen har Tyréns understrukit hur den nya fastighetsstrukturen innebar att Barnängens fabriksområde styckades. Notera hur industriområdet och de nya kontoren planeras att bäddas in i grönska. Plankarta i Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

liga industrianläggningen och den planerade kontorsbebyggelsen. Stråket eller strandpromenaden mellan Alvik och Äppelviken fanns redan men nu lades en grönskande zon längs vattnet ut som parkmark. Det framgår av planhandlingarna att stadsplanerarna ansåg att denna gröna övergång mellan vattnet och verksamheterna var välgörande. Även upp mot Runda Vägen och nuvarande tvärbanespår lades en långsträckt zon ut som parkmark. Det är uppenbart att man strävade efter att industrin skulle vara väl inbäddad i grönska och isolerad.

Intentionerna i planen förverkligades till stor del.

Parkstråket etablerades och Zander & Ingeströms anläggning stod färdig kort därefter, år 1980.

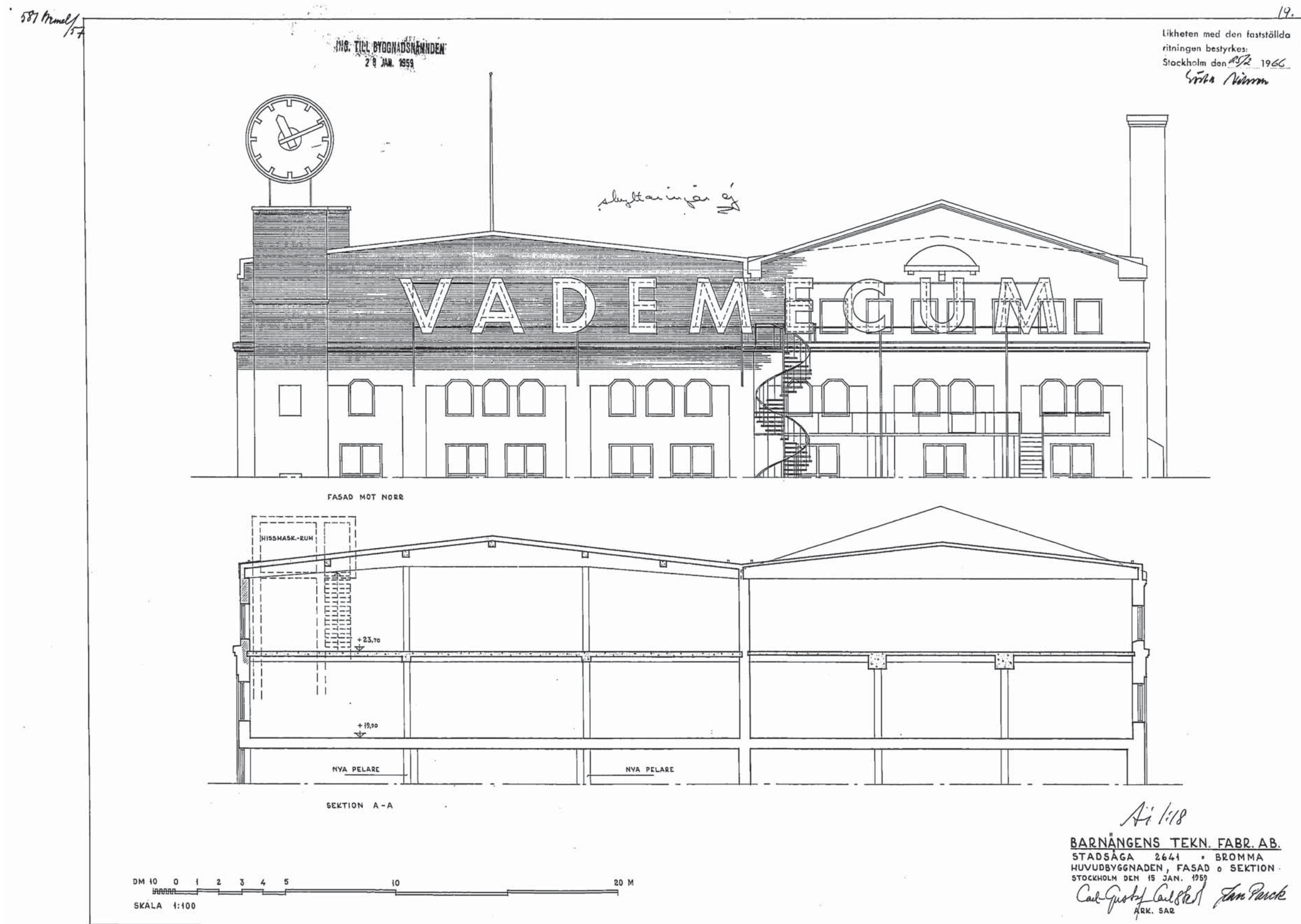
Barnängen valde dock att växa på annat håll. 1983 stod en helt ny tillverkningsanläggning färdig på Ekerö. Viss verksamhet blev dock kvar i Alvik till 1989.

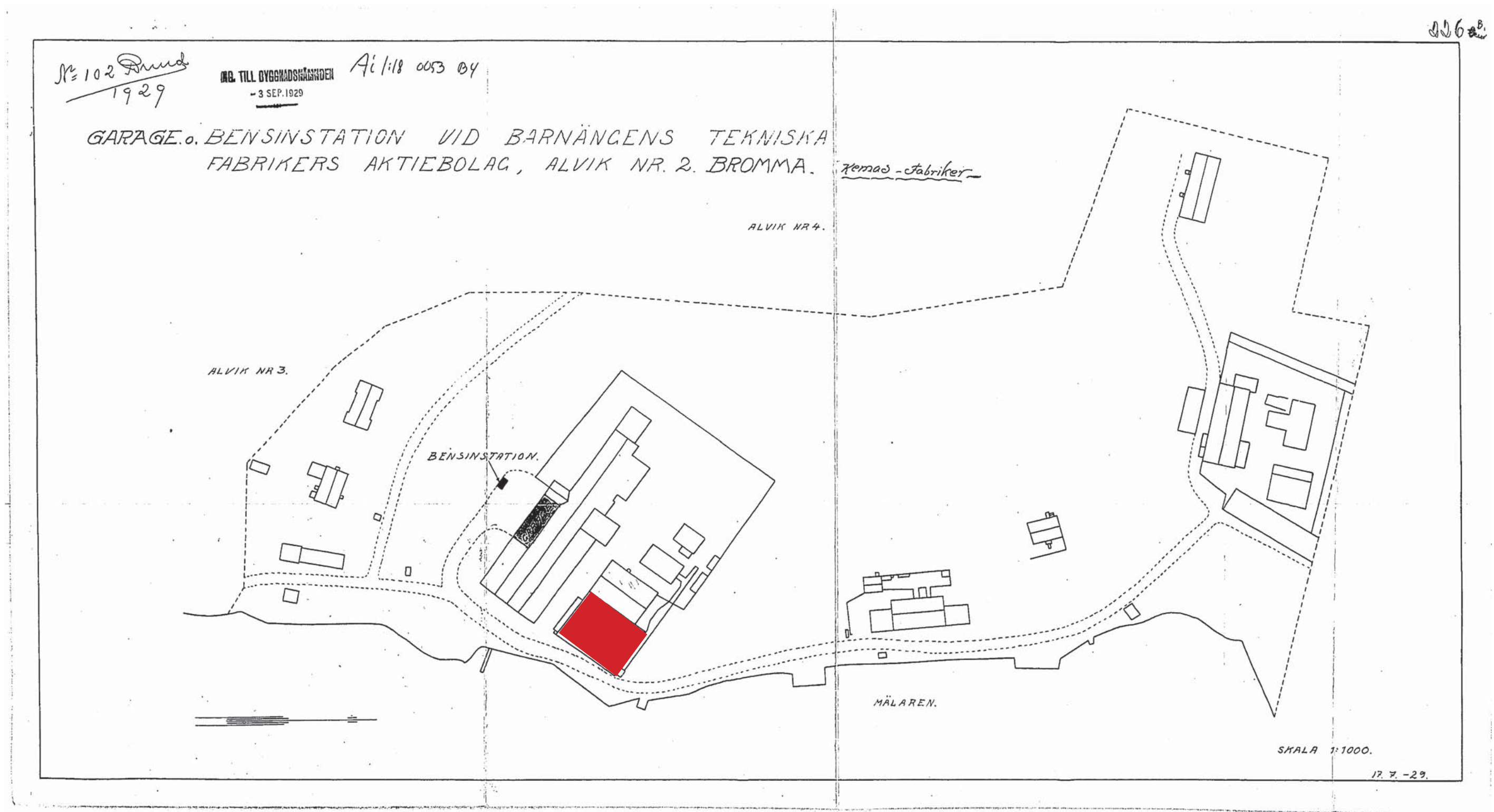
- "Vita villan" eller "Vita kontoret" uppförd som syrafabrik år 1860.
- Till- och ombyggd 1929 för att fungera som huvudkontor för Barnängen. (Arkitekt Lars Johan Lehming)
- Ombyggd 1983 för att fungera som huvudkontor för Alfa Laval. (Arkitekt Malmquist & Skoogh)
- Chaufförsbostad. Uppförd någon gång mellan 1860 och 1901.

- Ingenjörsbostad uppförd i början av 1900-talet.
- Ombyggd till direktörsbostad kring 1930
- (Arkitekt Erik Vestergren)
- Garagebyggnad uppförd någon gång mellan 1939 och 1966.

- Tunnbinderi, uppfört under 1800-talets andra hälft.
- Före 1939 omgiven av flera mindre byggnader.
- Ombyggt 1939.
- Inrymde under 1900-talets mitt kosmetologskolan Shantungskolan.

Fasad- och sektionsritning från 1957. Vademecumskylten var länge ett signum för Barnängens fabrik. Källa: Ritning i Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

Bygglovritning från 1929 för ny bensinstation inom fabriksanläggningen. Situationsplanen ger en god bild av hur stort markområde Kema/Barnängen förfogade över. Huvudfabriken är markerad i rött som stöd för orientering. Bensinstationen uppfördes som en tillbyggnad till den 1800-talsbyggnad som kan ses på oljemålningen ovan från 1884. Ritning i Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

Perspektiv i bygglovansökan 1978. Utformningen ändrades efterhand, bl a minskade burspråken i storlek. Ritning av Torbjörn Brensén, Lennart Bergströms Arkitektkontor AB. I Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

”Kontorshusens arkitektur har sin egen mer eller mindre givna regelsamling. Det handlar mycket om 1.20-moduler, addition, generalitet och flexibilitet.”

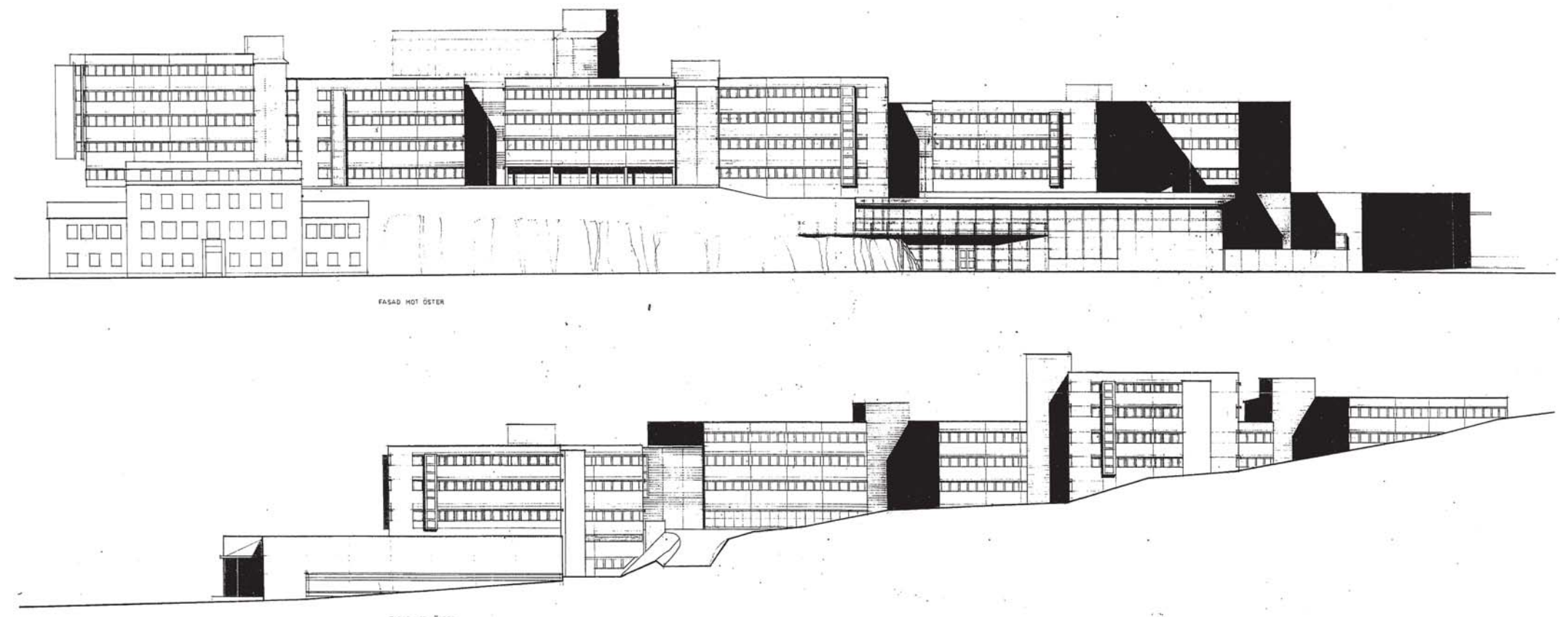
-Olof Hultin, Arkitektur 3/1980

ZANDER & INGESTRÖMS KONTOR I ALVIK

Under den andra hälften av 1970-talet präglades den svenska arkitekturen och byggandet av oljekrisen och dess följd i form av låga takhöjder och små fönster. Energieffektiviteten kombinerades med en utpräglad effektivitet i byggprocessen där det industrialiserade byggandet med prefabricerade bygghälsdelar tagit stora steg under rekordåren och miljonprogrammet. Att arbeta med moduler som gav flexibilitet för rumsindelningen var mycket utbrett. Olof Hultin skriver i Arkitektur 3/1980 att detta ofta resulterade i långa kontorslimpor men att systemet i händerna på rätt arkitekt och med en byggherre med ambitioner kunde ge gott resultat.

Hultin gillade vad han såg i Zander & Ingeströms nya kontor i Alvik som var inflyttningsklart i december 1979. Han tyckte att byggnadskomplexet på berget vid Mälaren kunde räknas in i en skara av ambitiösa nyuppförda kontorsprojekt i Stockholm. Han påpekade att sett i detalj var allt kanske inte genomarbetat men helheten var ”rätt och slätt ganska trevlig”.

Zander & Ingeström flyttade ut från Marieberg på Kungsholmen. Företaget ville först finna nya lokaler i närheten men när man gavs möjlighet att forma sin egen värld ute i Alvik tog man chansen. Zander & Ingeström hade agentur för turbiner och pumpar och utvecklade även vissa egna produkter som tillverkades av dotterföretag. I den nya anläggningen i Alvik hade man inget behov av tillverkningslokaler men väl en serviceverkstad och utställningsytor.

Bygglovritning från 1978 som illustrerar greppet med separata men hoplänkade kontorsbyggnader. Hur kuperad terrängen är framgår väl. Utformningen kom senare att ändras. I Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

SJU KONTORSHUS - EN ANLÄGGNING

Uppdraget att utforma den nya anläggningen gick till Lennart Bergström Arkitektkontor AB efter s.k. parallella uppdrag där fyra arkitektkontor skissat på egna förslag att lösa uppgiften. Förutom Bergström deltog Carl Nyrén, Berg och EHKL. Bedömningsgruppen ansåg att Bergströms förslag hade bäst genomförbarhet på platsen. Bergström valde att bryta upp kontorsytorna på sju mindre huskroppar, ett grepp som passade utmärkt i den kuperade terrängen. Det krävde mindre schaktning och lämpade sig för utbyggnad i etapper. Till den lägre nivån i norr förlades verkstadsbyggnaden som hade ett betydligt större planmått än kontorshusen.

För att kunna realisera projektet revs Shantungskolan, ett skönhetsinstitut som var inrymt i tunnbindarbyggnaden från 1800-talet, och Barnängens direktörsvilla med garage.

En ny vägsträckning drogs upp intill Köpmansinstitutets skola. Denna väg som delvis lutade kraftigt var en återvändsgata som endast betjänade de nya kontorshusen. Förbindelse mellan denna väg och vägen nere vid stranden ordnades med en inbyggd rulltrappa. Rulltrappan med entréhallar blev hjärtat i anläggningen och huvudentré för Zander & Ingeström. I anslutning till rulltrappans nedre hall förlades personalrestaurangen.

Restaurangbyggnaden i ursprungligt skick. Foto Jan Håkansson i Arkitektur 3/1980.

KOMBIKONTOR

Kontorshusen hade alla lika planmått med 500 kvm stora plan, konsekvent iordningställda som kombikontor med cellkontor längs väggarna och ljusa gemensamma ytor i mitten, "vardagsrum". Detta kunde åstadkommas genom det rationella greppet att förlägga trapphus och hissar mellan kontorsbyggnaderna. Bergström hade tagit hjälp av kontorsplaneringskonsulten Svante Sjöman som övertygade Zander & Ingeström om fördelarna med denna nya kontorstyp.

ETT NYTT SÄTT ATT BYGGA

Från skisstadiet till inflyttning genomgick byggnaderna vissa ändringar. Det är i sig normalt men i detta fall var förutsättningarna långt ifrån normala. Byggnaderna uppfördes på rekordtid (18 månader från bygglov till inflyttning) och projekteringen pågick samtidigt som produktionen. Detta ställde stora krav på arkitekterna. Bakgrunden till detta förfarande var entreprenören, Åke Larsson Byggares, entreprenadssystem. Företaget tillämpade en amerikansk modell där myndighetskontakter, projektering och byggande skedde parallellt och där byggnadsarbetet delades upp i ett stort antal entreprenader. Dessa entreprenader handlades upp separat och samordnades av Åke Larsson Byggares skickliga ingenjörer.

Detta sätt att bygga hus blev efterhand vanligare men var ovant för de inblandade i Zander & Ingeströms projekt. Byggekostnaderna blev dock låga och resultatet gott enligt recensenterna i Arkitektur. Bl a uppmärksammades hur man eftermuret hörnen mellan fasadelementen för hand och att de ljusa kontorsinteriörerna var trivsamma.

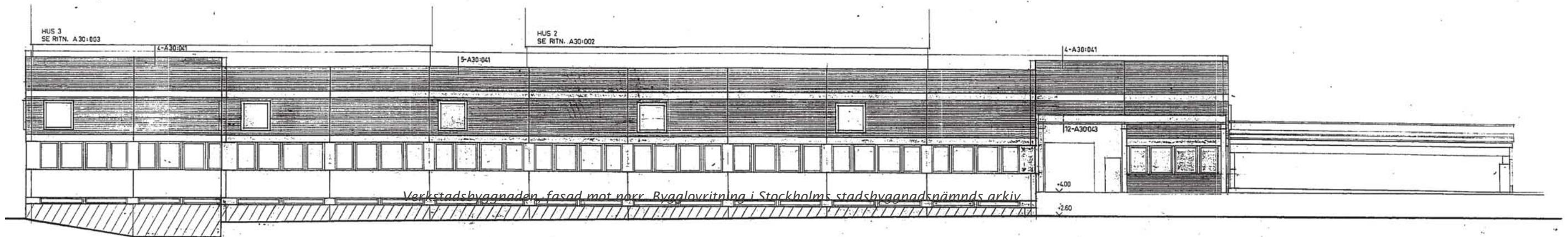
*Bord och växter placerade i kombikontorets "vardagsrum".
Foto Jan Håkansson i Arkitektur
3/1980.*

ÅKE LARSSON BYGGARE

Åke Larson föddes 1936. Han utbildade sig till byggnadsingenjör. Under sin första anställning i ett byggentreprenadföretag såg Åke snabbt nackdelarna med de konventionella entreprenadformerna och började utveckla en egen modell för att genomföra projekt utan att hamna i ett motsatsförhållande till sin uppdragsgivare. 1963 startades Åke Larson Byggare AB och företaget expanderade snabbt.

Modellen byggde på att skilja ut den byggtekniska och administrativa kompetensen från själva byggandet. Med ett effektivt informations- och styrsystem kunde man korta ner projekttiden väsentligt och därmed minska kostnaderna. En annan viktig framgångsfaktor för företaget var höga kvalitetskrav inte minst estetiskt. Under 1980-talet hade företaget blivit marknadsledande inom bygglledning i Sverige och utsågs bl.a. till Årets tjänsteföretag 1986.

Av genomförda projekt kan nämnas huvudkontoret för SAS i Solna, Aula Magna vid universitetet i Stockholm, flera projekt på Aker Brygge i Oslo, Arken i London och Astras amerikanska huvudkontor utanför Boston. Åke Larsons affärsidé tillämpas idag av de flesta större byggentreprenörer.

Arkitekt Rickard Rotstein som var en av Lennart Bergströms medarbetare i projektet framhåller att byggnaderna trots tidens omständigheter - kraven efter oljekrisen - blev ljusa och generösa. Rotstein berättar att valet av tegel som fasadmateriäl var en uppmaning från stadsbyggnadskontoret. Även om arkitekterna inspirerades av den Monténska huvudfabriken i tegel från 1918 ville man under inga omständigheter göra något pastischartat. Genom byggnadernas strikta former och fönsterbanden arbetade man vidare i en modernistisk anda. Till och med i utformningen av fasadelementen ville man understryka skillnaden mot befintliga byggnaders murverk genom att välja ett tydligt modernt tegel och dessutom undvika stötfogar.

Förutom teglet var ofärgad betong det mest betydelsefulla materialet i byggnadernas uttryck, inte minst i verkstads- och restaurangbyggnaden. Metall och glas i olika kombinationer användes till trapphus, fönster och burspråk.

SPARAD NATUR OCH LÅGMÄLDA TILLSKOTT

För landskapsplaneringen svarade Walter Bauer och Jurek Karon. Lennart Bergström arbetade ofta ihop med Bauer. Här i Alvik var Bauer angelägen om att spara så mycket av den naturliga vegetationen som möjligt. Det gällde att vårda vad man hade, en intressant topografi med inte minst karaktärsskapande tallar. I syfte att kunna spara några särskilda tallar fick byggnadsarkitekterna vrida husvolymerna gentemot vad de ursprungligen avsett.

Tillskotten av vegetation var begränsad och var enligt tidens ideal i hög grad vintergrön. På en avsats ovanför Vita villan skapades en mer bearbetad parkyta med sittplatser. Parkeringsytor asfalterades men även ytor med betongplattor förekom.

ZANDER & INGESTRÖM

Zander & Ingeström är en ingenjör-firma som bildades 1898 av två anställda vid AB de Laval's Ångturbin i Saltsjö Järla. Företaget blev huvudagenter för de Laval's produkter och breddade snart sin verksamhet inom pumpar, ackumulatorer och mätare. Dotterbolag bildades i grannlänerna och företaget förvärvade bla Jönköpings Mekaniska Verkstad 1950.

År 1969 blev Zander & Ingeström ett helägt dotterbolag till Alfa Laval. När man flyttade in i Alvik 1979 var företaget mycket framgångsrikt och hade 400-500 anställda. I Alvik placerades företagsledning, försäljning och utveckling.

1991 köptes Alfa Laval av Tetra Pak. Zander & Ingeström ingick inte i Tetra paks planer och såldes. Alla agenturer ville inte med till det nya ägarskapet och bolaget minskade i storlek. Kring år 2000 flyttade man till Dalvägen i Solna. Idag har Zander & Ingeström sitt kontor i Arninge i Täby.

Överst till vänster syns Trygg-Hansas "muttrar" med kontorslandskap. Byggnaden på Kungsholmen ritades av Tengboms och stod färdig 1976. Nere till vänster interiör från det första kombikontoret, Canons hus i Sättra. Även här var Tengboms arkitekter och byggnaden var inflyttningsklar 1979.

Till höger IBM:s kontorshus i Kista, ritat av Carl Nyrén och Bengt Lindroos. Utformningen är högklassig och projektet blev omtalat eftersom skogen bevarades in på knuten. Dessa tre kontorshus är alla blåklassade av Stockholms stadsmuseum.

KONTORSHUS UNDER 1970-TALET

Kontorshusen i Stockholm växte i skala under 1970-talet. I Garnisonen på Karlavägen uppfördes ett ca 350 meter långt kontorshus enligt en utpräglat rationell, strukturalistisk filosofi. I city byggdes bl. a Galleriakvarteret. Ofta präglades årtiondets kontorshus av fasader i aluminium med långa rader av likadana fönster. Fasaderna avspeglade på så vis den vanligaste planlösningen där personalen arbetade i små cellkontor längs fasaderna och där utrymmen som pentry, arkiv, wc och förråd förlades till en mörk kärna i husens mitt.

Några kontorsprojekt under 1970-talet var nyskapande och väl genomarbetade arkitektoniska verk. De uppmärksammades mycket i samtiden och betraktas idag som kulturhistoriskt värdefulla. Hit hör förutom Garnisonen även Riksbanken, Trygg-Hansa vid Fleminggatan, Handelsbanken vid Fersenska Terrassen, Canon-huset i Sättra och IBM i Kista. Byggnaderna har stora olikheter i sin framtoning och disposition. Några gör kraftigt avtryck i sin omgivning medan andra smälter in i stads- eller naturlandskap. I flera av dem har tidens livliga diskussion huruvida det är bäst att sitta ostört i enskilda rum eller mest produktivt att sitta i kontorslandskap gjort avtryck. I fallet Trygg-Hansa gjordes en kompromiss med både landskap och cellkontor medan IBM:s arkitekter fick backa från landskap till förmån för små kontorsrum.

I Canons kontorshus i Sättra, som stod färdigt 1979, utvecklade därför Tengbomgruppen det s.k. kombikontoret där man sökte förena fördelarna med både enskilda rum och gemensamma öppna ytor. Längs ytterväggarna placerades kontorsrum som med stora glaspartier in mot mitten av planen gav goda förutsättningar för generösa och användbara ytor för bl.a. fika och möten. Zander & Ingeströms kontorshus i Alvik var det andra projektet i landet där denna disposition användes.

LENNART BERGSTRÖM ARKITEKTKONTOR

Lennart Bergström (1925 - 2016) drev eget arkitektkontor i Stockholm från 1954 fram till sin pensionering. Före det hade han arbetat hos Folke Löfström och senare hos den legendariske Ralph Erskine (1951-53). Hos Erskine var Bergström med och ritade den uppmärksammade Villa Tepsdorf i Skövde. År 1960 stod ett mycket expressivt linoljeslageri i Lesjöfors färdigt och under 1960-talet ritade Bergström ett antal uppmärksammade bostadsprojekt.

Från 1970-talet är Bergströms mest välbekanta projekt bostadskvarteret och köpcentret Fältöversten på Östermalm i Stockholm. Under 1980-talet fick Bergström flera stora uppdrag. Hit hör kontors- och bostadshus i Kista och vid Södra station i Stockholm. Han ritade även ett nytt stadshus i Skövde och SAS Academy på Arlanda. Lennart Bergström Arkitektkontor har också ritat flera Sunwing-hotell åt Vingresor (nuvarande Ving).

Lennart Bergström sålde arkitektkontoret i början av 1990-talet. Medarbetare som var involverade i Zander & Ingeström i Alvik har bl. a. startat de egna kontoren Rotstein Arkitekter och Scheiwiller Svensson Arkitektkontor AB.

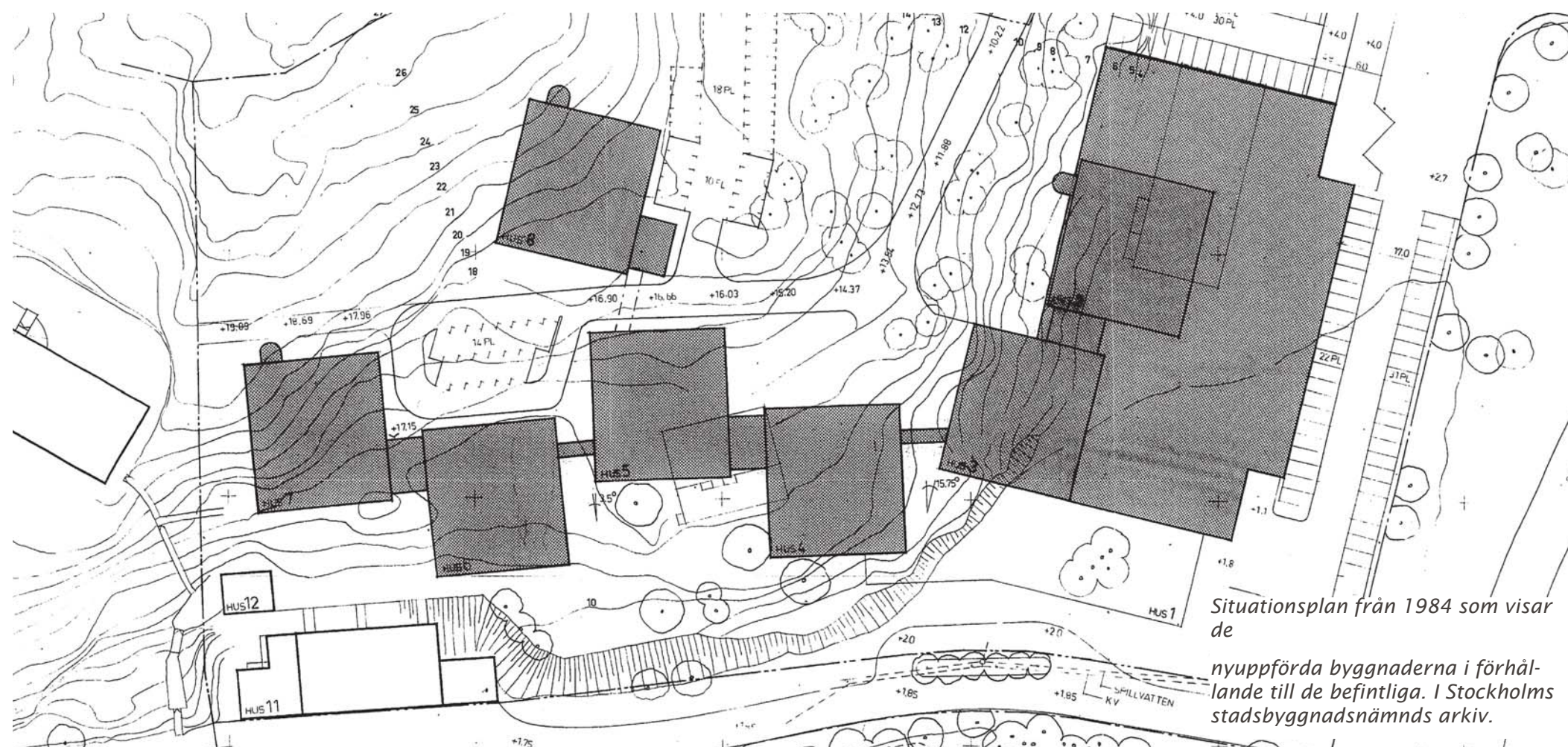
HISTORIK - FÖRÄNDRING

1983-84 - ALFA LAVAL FLYTTAR LEDNINGEN TILL ALVIK

Alfa Laval beslutade i början av 1980-talet att flytta koncernledningen med staber från Tumba till dotterbolaget Zander & Ingeströms fastighet i Alvik. Två nya kontorshus, Hus 8 och 10, byggdes enligt samma mönster som de befintliga. Under och intill Hus 8 anordnades ett stort parkeringsgarage vilket medförde omfattande bergsprängningar. Garaget avslutades uppåt med ett däck för markparkering. Matsalen nere vid stranden fick byggas ut för att klara det utökade antalet tjänstemän som åt lunch. Samma arkitekter, tekniska konsulter och byggare anlätades för denna etapp som för den första.

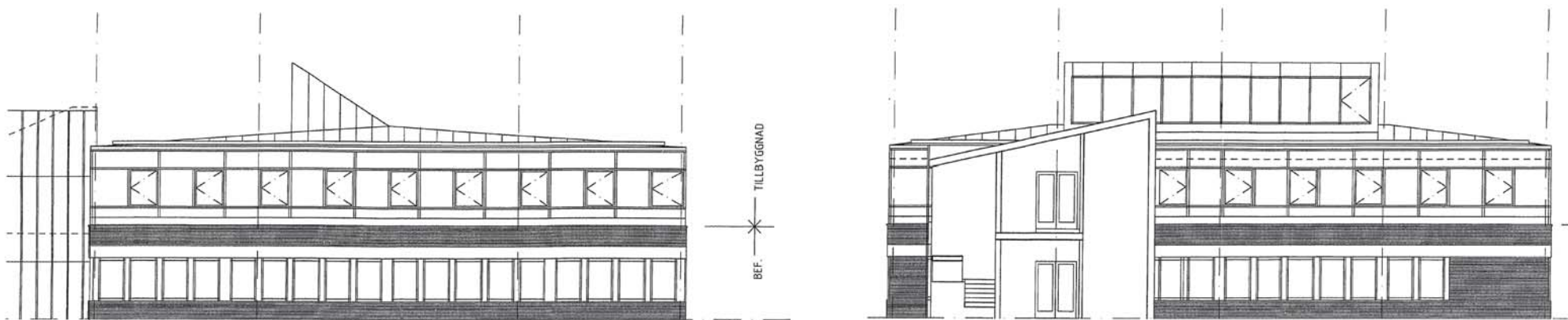
VITA VILLAN

Uppdraget att bygga om och inreda Barnängens kontorshus, den gamla syrafabriken "Vita villan" eller "Vita kontoret", för koncernledningen gick till arkitektkontoret Malmquist & Skoogh (genom Jonas Åhlund). Firman var väl bevandrad i äldre arkitektur och tillhörde de främsta företrädarna för den postmodernistiska arkitekturen i Stockholm. För att motsvara högt ställda krav på säkerhet och för att skapa representativa ytor krävdes en fullständig ombyggnad.

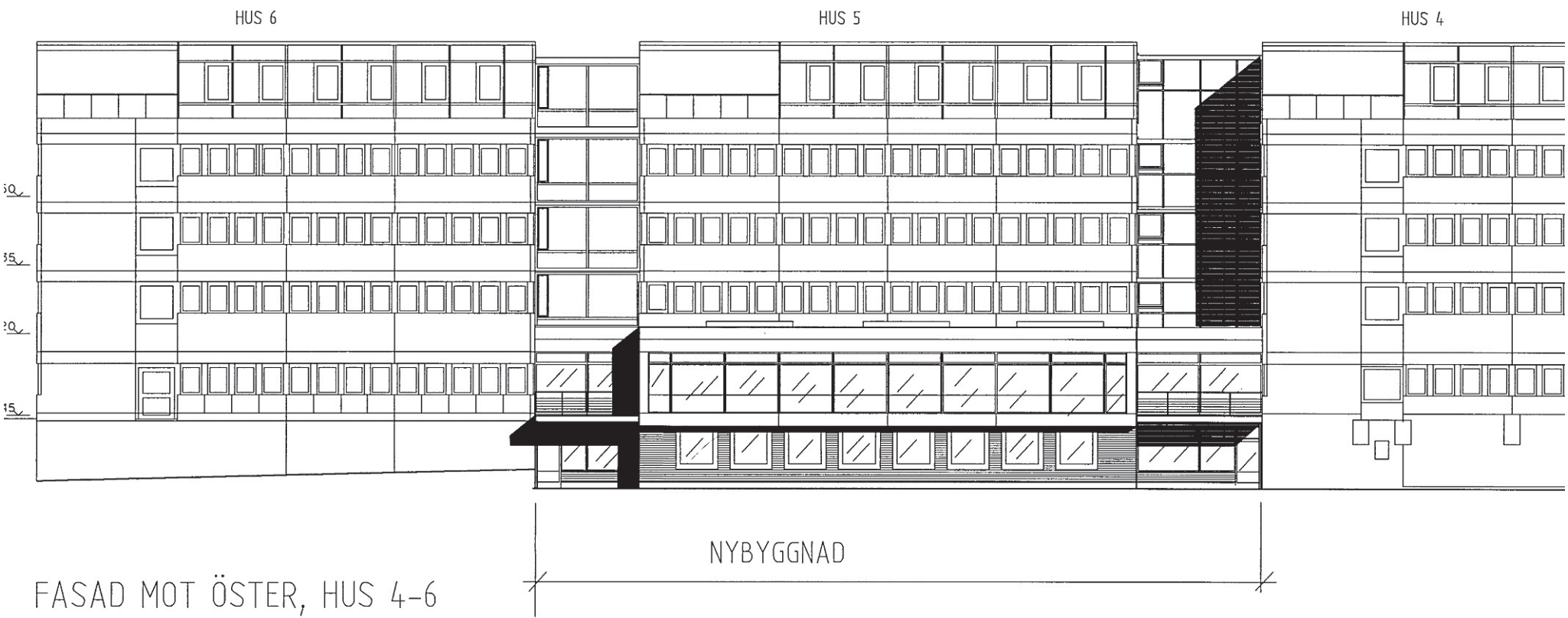

Situationsplan från 1984 som visar de

nyuppförda byggnaderna i förhållande till de befintliga. I Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

Bygglovritning för påbyggnad av kontorshusen. Arkitekt Rickard Rotstein 1997. I Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

Bygglovritning för tillbyggnaden 2001. Arkitekt Scheiwiller Svensson. I Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

1995-96 - TILLBYGGNAD MELLAN HUS 5 OCH 6. VERKSTADEN DELAS UPP.

Dåvarande fastighetsägaren, Tetra Laval, byggde år 1995-96 om och till entrén mellan Hus 5 och 6. Verkstadsbyggnaden delades upp till tre separata lokaler.

1997-98 - PÅBYGGNAD AV SAMTLIGA KONTORSHUS OCH NYA PARKERINGSDÄCK

I slutet av 1990-talet lät Närkebro göra en genomgripande utveckling av fastigheten. Samtliga kontorshus byggdes på med en våning. Även trapphusen fick höjas. Hissarna byttes ut. De nya våningarna utformades som lätta, rikt uppglasade tillägg med hörnplacerade altaner och taklanterniner. Runt verkstadsbyggnaden gjordes tillbyggnader med parkeringsdäck inklädda i träspaljéer.

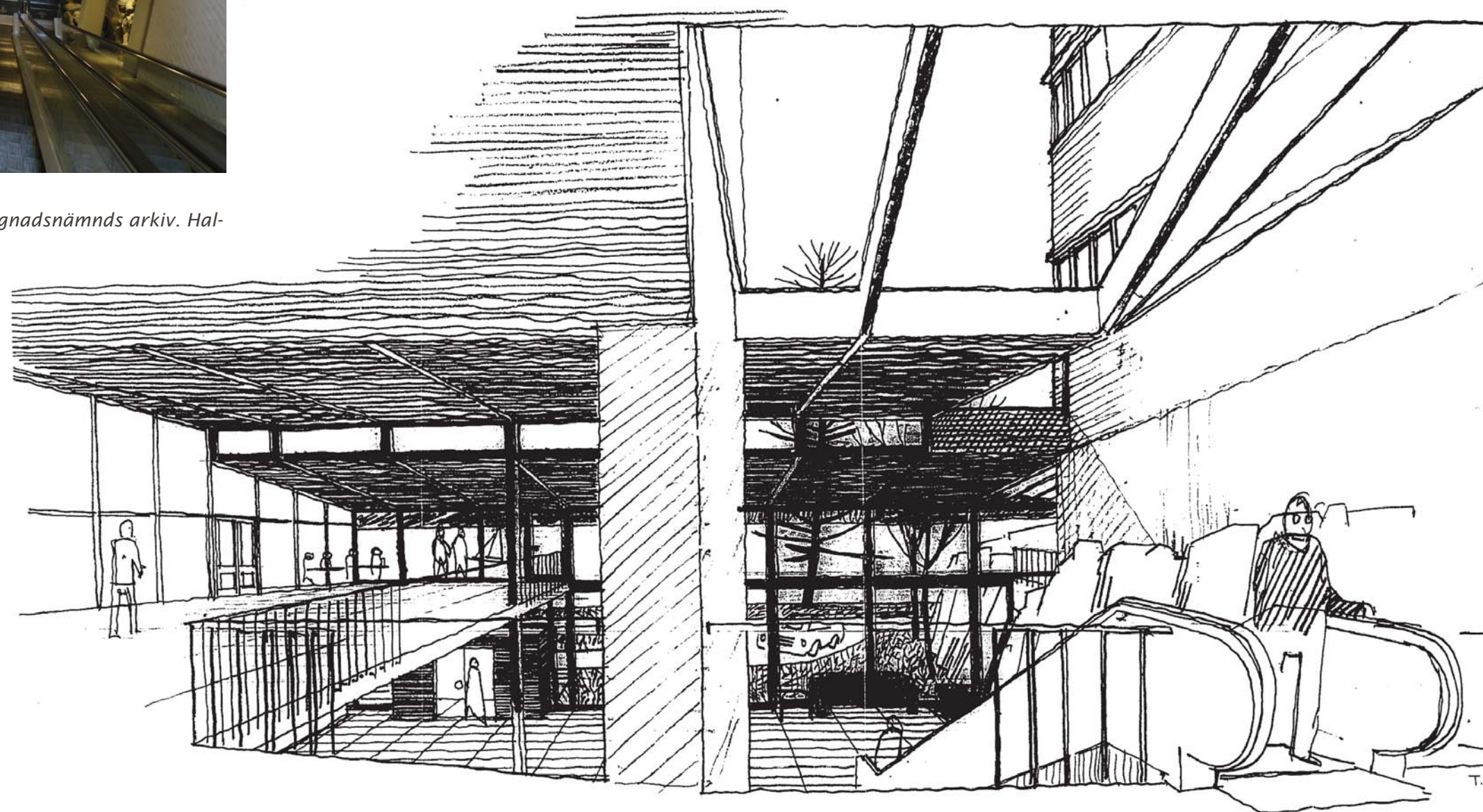
2001 - TILLBYGGNAD MOT ÖSTER OCH PÅBYGGNAD AV VERKSTADSBYGGNADEN

På önskemål från hyresgästen SAP lät fastighetsägaren år 2001 göra en tillbyggnad mot öster, mellan Hus 4, 5 och 6. Tillbyggnaden omfattade kontorsytor i två plan med takterrass över hela ytan. Arkitekt var Scheiwiller Svensson Arkitektkontor AB genom Bo Svensson som var med och ritade anläggningen på 1970-talet. Tillbyggnaden tog parkytor i anspråk som delvis komprimerades av den nya takterrassen. Verkstadsbyggnaden, nu tryckeri, försågs samtidigt med nytt bjälklag.

Rulltrappshallen i november 2015.

Nedan perspektiv från 1978 i Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv. Hallen förverkligades ej i denna form.

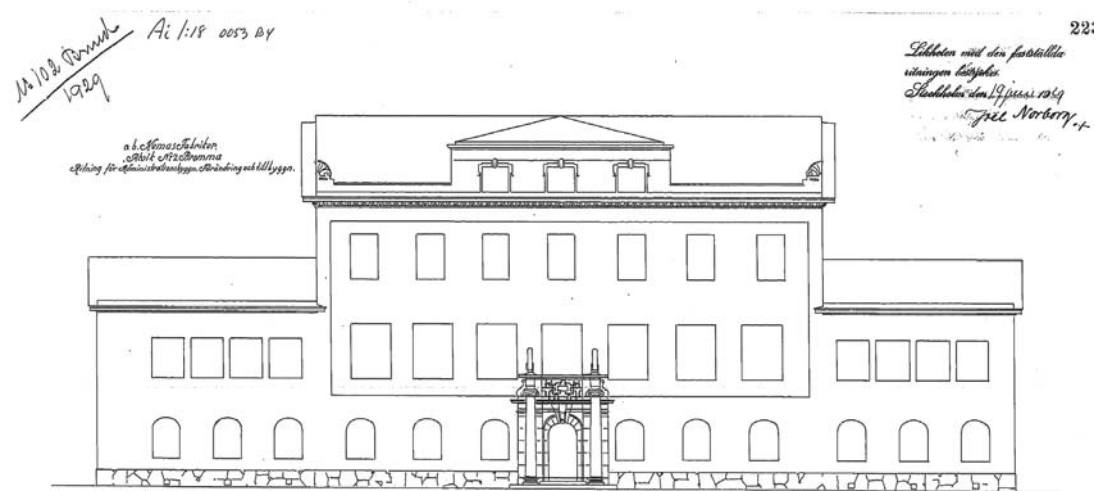

2010 - NY ENTRÉBYGGNAD MELLAN HUS 2 OCH 3

På initiativ av hyresgästen Henkel gjordes en tillbyggnad av entrén mellan hus 2 och hus 3 ca 2010. Genom tillbyggnaden har Henkel fått smidigare kommunikationer inom sina lokaler. Arkitekt var ISS.

2013 - RENOVERING AV RULLTRAPPSHALL

I syfte att lyfta intrycket i rulltrappshallen och entréhallen till restaurangen gjordes för något år sedan en uppfräschning efter förslag av Viz Arkitektkontor AB. Golvbeläggning byttes och omålade tegel- och betongytor målades vita. Ytor för cykelparkering iordningställdes i garaget och för cyklister ordnades duschar i anslutning till entréhallen utanför restaurangen.

1929

1955

1983

HISTORIK - VITA VILLAN

VITA VILLAN - TIDIGARE SYRAFABRIK

Vita villan uppfördes år 1860 som fabrik för framställning av syra, sannolikt mjölksyra. Det finns sannolikt inga bevarade ritningar som visar hur byggnaden ursprungligen var disponerad eller vem som var upphovsman.

Från ca 1895-1900 finns ett bevarat foto som visar en ljusputsad byggnad med s.k. säteritak. Byggnaden hade tre våningar och vindsvåning samt en mindre flygel i söder. Fasaddekoren var sparsam, fönstersättningen delvis asymmetrisk.

IMPONERANDE HUVUDKONTOR FÖR BARNÄNGEN

I det kommunala ritningsarkivet dyker byggnaden för första gången upp 1929, då Barnängen/Kema ansöker om att iordningställa detta "äldre fabriks-hus" som administrationsbyggnad.

Arkitekt Lars Johan Lehming förvandlade byggnaden till en klassicistisk, pampig byggnad med flyglar i två våningar mot både söder och norr. Byggnadens fasadliv höjdes och takformen ändrades till ett sadeltak med valmat mittparti. Gavlarna ägnades särskild omsorg och fick en tydlig klassicistisk prägel med betonade triangelformer. Fönsterformerna ändrades enligt tidens ideal. Fasadornament från tidens palett tillkom och huvudentrén fick en remarkabel, imposant omfattning.

Byggnaden försågs sålunda med en tung klassicistisk stildräkt endast ett år före funktionalismens genombrott vid Stockholmsutställningen 1930.

Invändigt byggdes ett nytt trapphus med hiss. I bottenvåningen tillkom två nya öppna spisar. Sannolikt gjordes omfattande installationer för bl. a WC och centralvärme.

MODERNISERING 1955

År 1955 gjordes ännu en genomgripande ombyggnad i samband med att ytterligare ytor på vinden inreddes. Takformen ändrades mot sjön. Fasaderna förenklades och fönsterformerna ändrades till en mer tidsenlig utformning. Invändigt effektiviserades planlösningen och WC-grupper tillkom. För ritningarna svarade Gösta Carlsson. Carlsson titulerade sig inte arkitekt utan var sannolikt ingenjör.

STÅNDSMÄSSIGT HUVUDKONTOR FÖR ALFA LAVAL

1955 års ombyggnad gjorde byggnadens arkitektur splittrad och oharmonisk. När Alfa Laval i början på 1980-talet beslutade att flytta sin koncernledning till Alvik krävdes ett rejält ansiktslyft. Jonas Åhlund på Malmquist & Skoogh Arkitektkontor AB svarade därför en ombyggnad som kom att bli minst lika genomgripande som de tidigare två.

Den översta våningen utökades genom att vägglivet in mot berget höjdes en våning och taket restes. Här anslöt även den förbindelsegång som knöt ihop byggnaden med kulverten och trapphuset mellan Hus 6 och 7.

Byggnaden rustades utvändigt med nya fönster och ny takavtäckning. Fasaderna putsades om och kalkavfärgades. Nya listverk och fönsteromfattningar tillkom.

I bottenvåningen skapades kök och matsalar och hit förlades styrelserummet. På övriga plan inreddes kontorsrum. Alla installationer förnyades.

Kvalitativa inslag från ombyggnaden 1929 såsom ekportar, trapphus och öppen spis bevarades och togs som utgångspunkt för den nya, ambitiösa gestaltningen. 1920-talets arkitektur stod högt i kurs hos många arkitekter inom den postmodernistiska delen av kåren och passade utmärkt ihop med de nya tillägg som gjordes.

Marken runt byggnaden omgestaltades med häckar och plattor framför entrén. Landskapsarkitekter var som tidigare Bauer och Karon.

CHAUFFÖRSBOSTADEN

Endast lite är känt om chaufförsbostaden. Inga bygglov som lämnats in berör denna lilla byggnad. Invändigt finns dörrfoder från 1920- eller 30-talet som kan peka på att det gjordes ändringsarbeten samtidigt som Vita villan moderniserades.

LARS JOHAN LEHMING (1871-1940)

L. J. Lehming drev efter studier på KTH och Konstakademin större delen av sin karriär eget arkitektkontor i Stockholm. Produktionen var mångsidig med en tyngdpunkt mot exklusiva bostäder i villastäderna runt Stockholm och huvudbyggnader till större gårdar och bruk. Med undantag för skolor har han inte ritat några betydande offentliga byggnader och är idag relativt okänd. År 1929 fick han uppdraget av Barnängen/Kema att dels bygga på huvudfabriken vid Lars Montén & Co:s anläggning i Alvik, dels att inreda syrafabriken till kontor för bolaget.

MALMQUIST OCH SKOOGH ARKITEKTKONTOR AB

Sune Malmquist och Lennart Skoogh drev mellan åren 1962 och 1988 arkitektbyrå. Malmquist och Skoogh arkitektkontor AB blev under 1960-talet känt för sina bidrag till moderniseringen av Stockholm city. Malmquist kom sedan att ifrågasätta sin och de andra inblandade arkitekternas verk och inflytande. I Sune Malmquists arkitektur fick Stockholm därefter något helt annat än den totala transformation city genomgått. Genom sin postmoderna klassicism, baserad på ingående studier av Stockholms befintliga bebyggelse, fick han sitt stora genombrott i Sverige och uppmärksamhet även internationellt. Postmodernismen var för Malmquist ett nytt förhållningssätt och en frihet, istället för en ny stil, där han arbetade med den redan befintliga miljön vid utformningen av en ny byggnad. Sin utveckling av den traditionella svenska arkitekturen gjorde att han fick kritik av sina samtida kollegor.

Under 1980-talet slog anpassningsarkitekturen igenom, och med sin behärskning av det äldre formspråket liksom sin kreativitet, hade Sune Malmquist nu sin mest produktiva period. Han ritade nu många bostadshus i inner- och ytterstaden liksom om-, och tillbyggnader samt kontor för Alfa Laval i Alvik och Wasakoncernen i Solna. Han gjorde också ett antal restaureringar av kända äldre byggnader, tex Centralbadet, Sturegallerian och Münchenbryggeriet.

HISTORIK BOSTÄDER

NYTT BOSTADSPROJEKT 2012-15

I samband med bostadsprojektet har omfattande ändringar gjorts av den gamla verkstadsdelen (senare tryckeri och eventlokal). De nedre parkeringsytorna är delvis bevarade. Parkeringsdäcken längs kvarterets kanter har rivits och inget av stomarna är kvar.

Restaurangen påverkades inte men ett nytt varuintrag, som delas med ny restaurang i det nya höga bostadshuset har tillskapats.

För att kompensera bortfallet av parkeringsplatser för kontoren har nya parkeringsutrymmen i flera plan byggts mellan Hus 2 och Gustavslundsvägen. Berg på förgårdsmaken har sprängts bort och en plan yta för ytparkering har anordnats invid fasaden.

Pågående markarbeten vid det nya bostadsbebyggelsen under november 2015. Hus två i Alviks terrass kan anas mellan de nya bostadshusen.

1980-TALETS BYGGANDE I STOCKHOLM

År 1985, när de nya planerna för Alviks strand började realiseras, summerade Stockholms stadsbyggnadskontor situationen för stadsplaneringen och byggenskapen i huvudstaden. Det gjordes både genom en utställning och en bok med titeln Stockholm bygger.

Efter årtionden av kraftig expansion i ytterstaden vändes blickarna nu mot innerstaden. Genom infillprojekt, överdäckningar av spår och trafikleder och komplettering av stadsväven med nya kvarter skulle stadsbilden läkas och innerstaden vitaliseras. Genom varsam ombyggnad av stenstadens omoderna lägenheter, var-samma fasadrenoveringar och vindsinredningar vändes en negativ trend ifråga om befolkning och popularitet. Att bygga ny kvartersstad var prioriterat och det gällde även utanför tullarna där decenniets enda verkligt stora stadsbyggnadsprojekt var den nya Skarpnäcksstaden. I mitten av 1980-talet byggdes ca 4000 bostäder per år inom stadens gränser.

Även i ytterstaden gällde det att vårda och utveckla befintliga strukturer, främst smalhusstadsdelarna som nu var i behov av renovering. Här, liksom i innerstaden, låg fokus på att utveckla det sociala byggandet. Servicehus och barnstugor uppfördes som del i den utbyggda välfärden och idén om kollektivhus resulterade i flera nya byggen.

Vattennära bostadsbyggande pågick i Minneberg och här ansåg staden att man lyckats ta tillvara det vattennära läget på ett bättre sätt än i det nyuppförda bostadsområdet vid Vintertullen på Södermalm. Där hade kvartersstaden som förebild visat brister ifråga om hur många lägenheter som fick kontakt med vattnet.

Gällande kontor och arbetsplatser togs egentligen endast Kista upp. Här fortsatte den snabba utvecklingen inom elektronik och telecom och flera företag manifesterade sin framgång med nya påkostade kontorshus.

I Stockholm konstaterade man att kunskapsindustrin expanderade kraftigt och den var redan 1985 lika stor som den varuproducerande industrin. Att samla branscher till sammanhållna kontorsparker var även på gång på andra platser i länet, bl. a. fanns planer på medicin- och läkemedelsinriktning i Huddinge och energiföretag i Skrubba. Denna inriktning mot specialiserade kontorscentra utanför städerna var utbredd även internationellt.

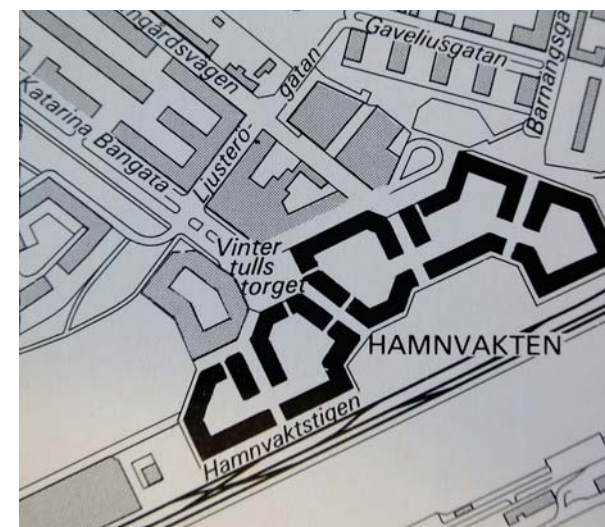
Minneberg

Skarpnäck

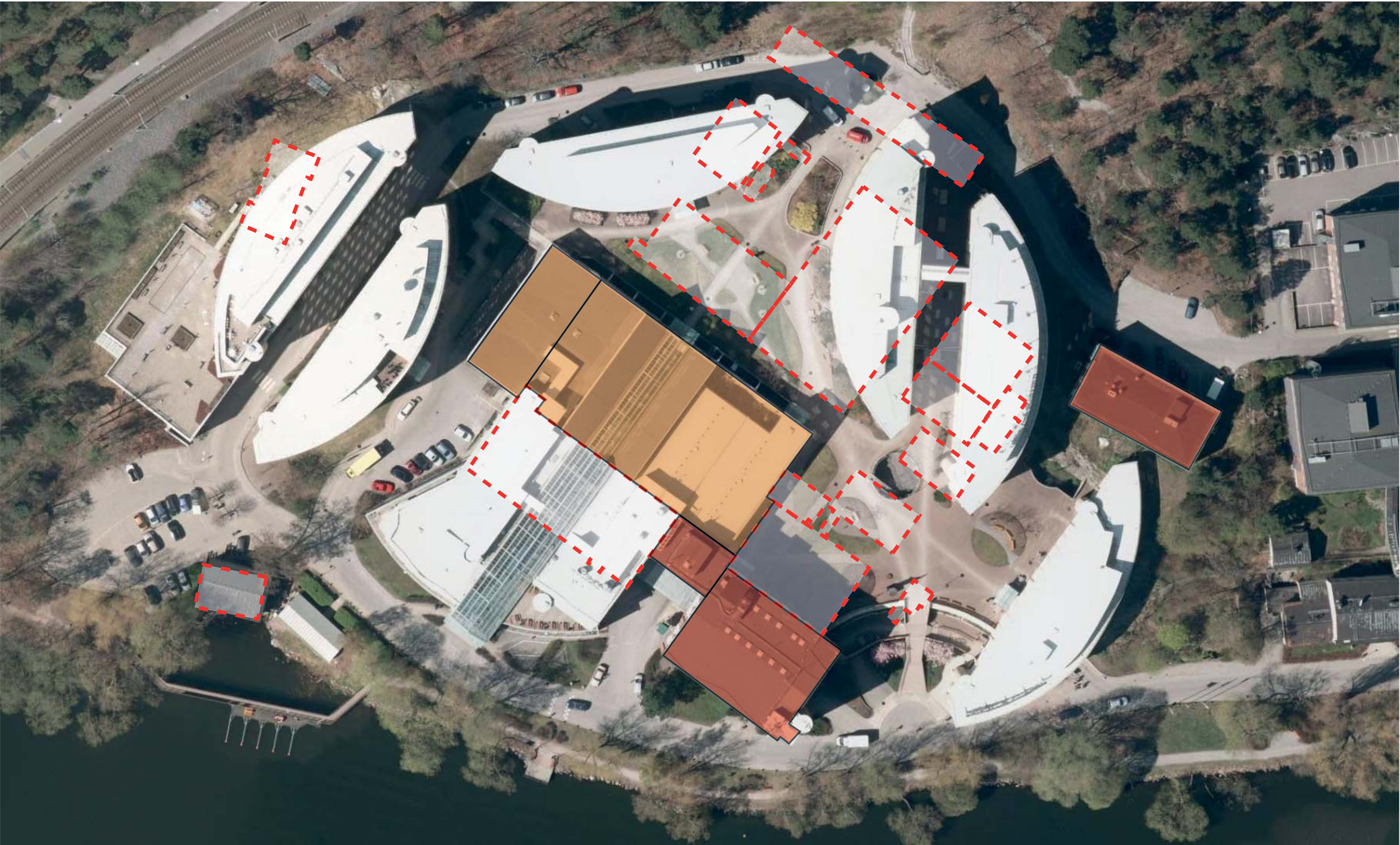
Södra stationsområdet

Norra hammarbyhamnen

Bodbetjänten, Gubbängen.

Ortofoto från Stockholms stad där Tyréns markerat bevarade byggnader från fabrikstiden i rött och delvis bevarade i orange. Röda streckade linjer representerar lägen för fabriksbyggnader som rivits under i huvudsak 1980-talet.

INDUSTRI BLIR KONTOR - MEN HUR?

Fastighetsbolaget Anders Nisses AB förvärvade Barnängenfastigheten, nuvarande Alvik 1:18, under 1980-talets första hälft. Bolaget anlät CAN Arkitektkontor AB som bland annat svarat för ett omtalat och uppskattat Folkets Hus i Motala 1977-79. Uppgiften var att omvandla fabriken till ett attraktivt kontorsområde.

Byggherren värdesatte det befintliga byggnadsbeståndet men arkitekterna såg det som problematiskt att industri- och lagerbyggnaderna låg i strandens längdriktning och hindrade utblickar mot sjön. Därtill var befintliga byggnadskroppar för djupa. I tidskriften Arkitektur 1991 beskriver arkitekt Jan Angbjär hur det handlade om att skapa deformationer i den befintliga strukturen för att ta tillvara det fina läget. Utblickarna mot sjön var enligt arkitekterna projektets framgångsfaktor och kom att bli styrande för hur fastigheten utvecklades.

Man prövade flera angreppssätt för att bryta upp den befintliga bebyggelsen och tillföra ny. Tomten hade tydliga begränsningar. Förutom vägreservatet som tidigare påverkat Barnängens tillväxtmöjligheter var läget vid en återvändsgata och den kraftigt kuperade terrängen försvårande faktorer.

Det förlösande greppet var bågformade byggnader som både var rationella kontorshus och gav goda möjligheter till att ta utsikten in i kontoren. Byggnaderna grupperades längs tomtens utkanter, runt

Th. Glas och gult tegel kom att prägla det nya kontorsområdet.

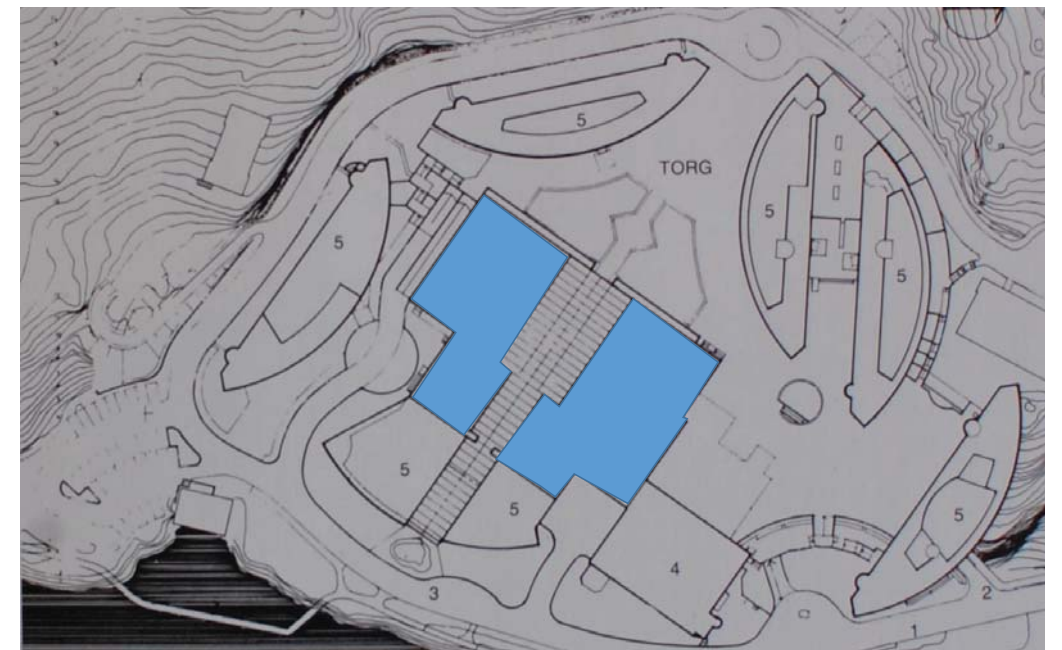
Tv. Målsättningen för arkitekterna var att öppna upp vyerna mot Mälaren.

Foto Tord Lund, i Arkitektur 4/1991.

bevarad och ombyggd industribebyggelse som bildade front mot vattnet.

Kring 1985 lyckades Anders Nisses locka en stor hyresgäst till projektet och då beslutade man sig för att påbörja byggandet. Övriga byggnader fick fyllas med tiden.

Den enda befintliga byggnad som i projektet ansågs värd att bevara orörd var den monténska fabriksbyggnaden från 1918. Byggnaden totalrenoverades. Fabriks- och lagerkomplexet som var vidbyggt i söder kom dock att bevaras till vissa delar men förvandlades till oigenkännlighet. Den högt belägna laboratoriebyggnaden bevarades och genomgick ingen omfattande ombyggnad. Även ett arbetarbo- stadshus i södra delen av fastigheten bevarades.

Genom att låta en galleria skära genom en befintlig byggnadsvolym (blå i bilden) stärktes kontakten med vattnet. Bild ur Arkitektur 4/1991, bearbetad av Tyréns.

FLEXIBLA BASHUS

Den nya kontorsparken var ett spekulationsbygge. Även om en stor hyresgäst kontrakterats redan före byggstart var området aldrig aktuellt att bli ett huvudkontor för endast ett specifikt företag. Genom att utnyttja läget och erbjuda nödvändig och lockande service skulle hyresgäster med olika behov av yta kunna lockas. En nyckel var då att skapa effektiva och generella kontorshus som passade många verksamheter och som var flexibla att anpassa. Området kom därför att få en stomme av kontorsbashus.

Kontorsbashusen hade en sedan länge etablerad uppbyggnad med kontorsplan med trapphus, hissar, WC-grupper, kapprum och förråd i den mörka kärnan. Den traditionella kontorshusplanlösningen blev dock modifierad genom husens bågform. Även om bågformen i huvudsak var tillkommen för att ge så många som möjligt tillgång till sjöutsikten kunde arkitekterna även peka på andra fördelar. Genom bågformen undvek man två långa monotona korridorer per plan – den rundade formen gör att korridoren inte upplevs så lång. Kontorsplanen var förberedda för både cellkontor och kontorslandskap. Att ta bort eller flytta de prefabricerade mellanväggarna var lätt. Ursprungligen inreddes huvuddelen av planen för sittning i cellkontor. Planlösningen var för tiden effektiv. Anders Nisses framhöll för potentiella hyresgäster att ytan per anställd var så låg som 20 kvm.

Till effektiviteten och flexibiliteten bidrog installationsgolv. Istället för att som brukligt förlägga ventilationskanaler, rör, el- och teleledningar ovanför undertak valde man här att lägga installationerna under golv. Genom att golvet var uppbyggt av kassetter kunde man lätt mata till nya lägen och ändra möbleringen.

Även byggtekniskt och byggekonomiskt var projektet rationellt. Kontorshusen byggdes med stål-stomme som inte överdimensionerades. Bjälklagen utgjordes av prefabricerade leca-element upplagda på stålbalkar. Leca-elementens vitmålade undersida utgjorde takytan på våningsplanen. Ytterväggarna utgjordes av prefabricerade utfackningselement uppbyggda av, från insidan och utåt, gips, mineralull och gult, danskt fasadtegel. Arkitekterna och byggherren var inte överens om kulören på tegelfogarna, en detalj som får stor samlad effekt på tegelfasader. Arkitekterna förespråkade vit fog men Anders Nisses uppfattning om grå fog realiserades. Fönstren var vita treglasfönster av trä med alumini-

umklädd utsida. Genom en fönsterluft neddragen mot golv åstadkoms en mer grafisk fasad. Fönsterbröstningarna var utvändigt av vit plåt.

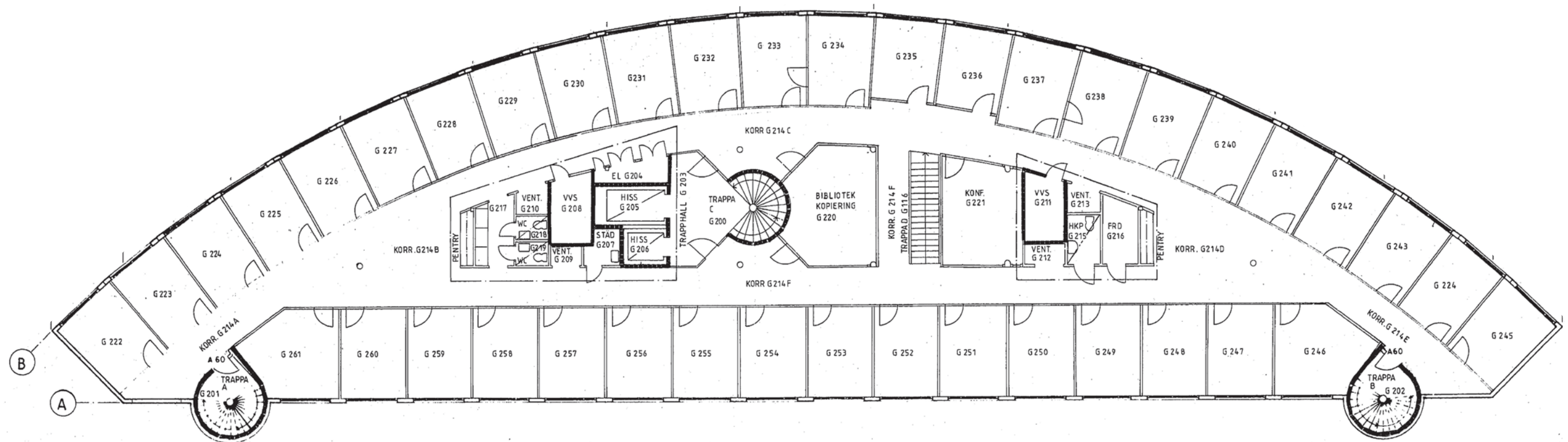
Kontorshusens takvåningar varierade i form och fönstersättning. Fläktrummen var placerade här men delar var inredda. Takvåningar kläddes in i ljus lackerad stålplåt. Samma material användes till taktäckning.

Kontorsentréerna var ursprungligen markerade med öppna stålkonstruktioner, formade som små hus med sadeltak, motsvarande en större friggebod.

I kontorshusen fanns ingen gemensam reception och det fanns inga gemensamma utrymmen med undantag för att det i två av byggnaderna byggdes bastu till takvåningen. Trenden med bastu höll i sig från 1970-talet och var inte ovanligt i kontorshusprojekt från 1980-talet.

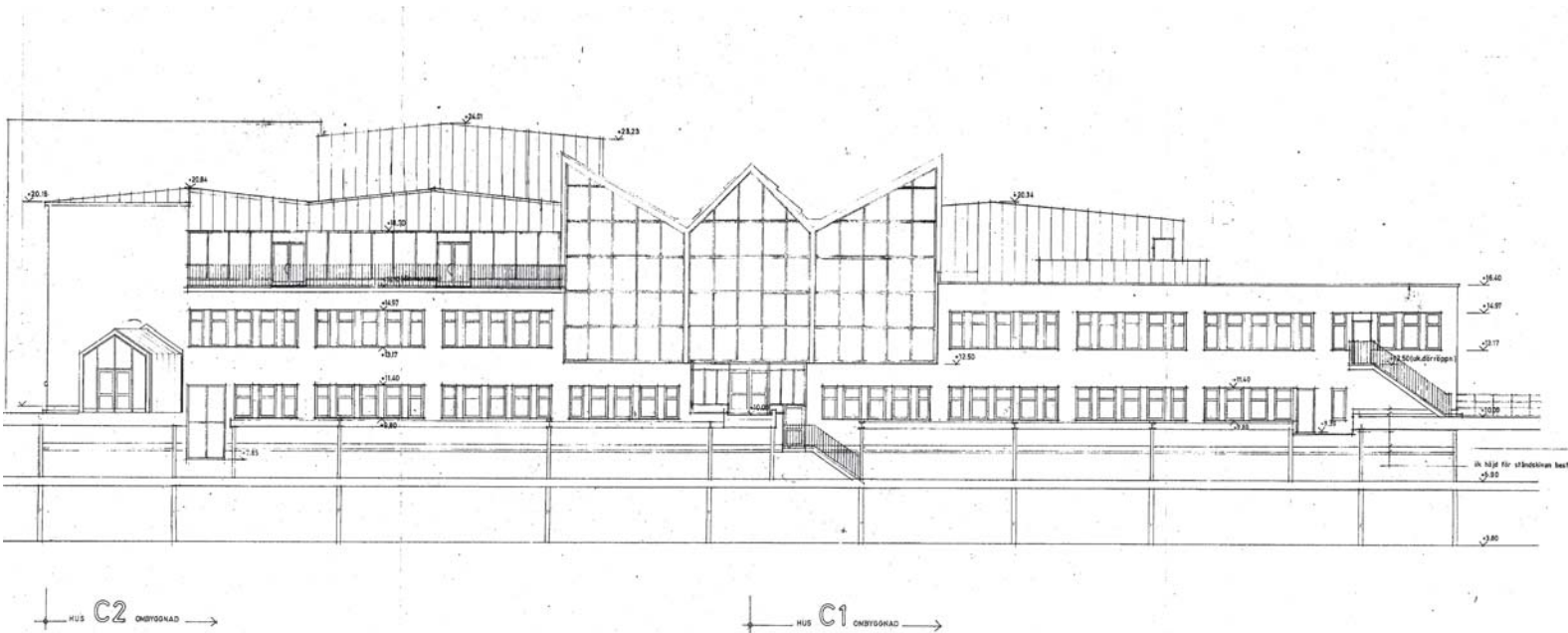
Båghus vid den underbyggda gården som ursprungligen hade öppna vattenspeglar. Observera entrébyggnaden. Foto Tord Lund, i Arkitektur 4/1991.

Exempel på planlösning, fullt utbyggd med cellkontor. Ritning i Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

"Den cirkelbåge som bestämmer fasaden har vi i en matematisk lek gett radien 48 meter, ett tal delbart med 2, 3, 4, 6, 8, 12 och 24, alla tänkbara moduler i åtanke. När en fyrdelning av den hela cirkeln får bli bas för husets frontfasad och plan, och vi bestämmer oss för 24 kontorsrum längs denna fasad blir fasadmodulen π m, 3,14 m. Tillsammans med de 16 rummen på husets raka sida, modul 3,0 m, ger planen möjlighet till 40 arbetsplatser per plan i cellkontor och naturligtvis något fler i landskapsgrupperingar".

(Arkitekt Jan Ingbjär i Arkitektur 4/1991)

Galleribyggnadens komplexa uppbyggnad speglas väl i denna fasadritning, utförd av CAN. Ritning i Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

GEMENSAMMA YTOR SAMLADE KRING GALLERIA

Lunchrestaurang förlades till det byggnadskomplex som formades närmast stranden. Det byggdes delvis upp av bevarade byggnadskroppar från fabriktiden, delvis av nya volymer som i form och material återknöt till båghusens. Byggnaden närmast vattnet revs och ersattes av svängda byggnadskroppar i tegel. Hit förlades både kontor men också restaurangen. Från kontoren nåddes restaurangen via en gemensam gård och en galleria som bröt igenom de bevarade delarna av fabriksbyggnaden. Gallerian sträckte sig även fram genom de nya byggnadskropparna närmast vattnet och skapade därigenom en huvudaxel genom den nya anläggningen. Genom detta grepp kunde kontorslokaler i de ombyggda delarna få mer rimliga dagsljusförhållanden. Inglasade rum likt detta var ett verkligt huvudmotiv i

svensk arkitektur under 1980-talet. Greppet prövades i allt från skolor, till hotell, köpcentrum och till och med i finlandsfärjor. I kontorsprojekt var det särskilt vanligt. CAN Arkitektkontor hade, när Alviks Strand planerades, just färdigställt ett experimentellt flerbostadshusprojekt med inglasad gård mellan stadsdelarna Hökarängen och Gubbängen.

Gallerian formades ursprungligen som ett äldre växthus eller orangeri med tegel lagt i fiskbensmönster på golvet och med träd och växter i lerkrukor.

Även för de två båghus som placerades mittemot varandra i nordväst (131 och 133), avsedda för Ericsson Telecom AB, planerades länge en inglasad galleria men den kom inte till utförande.

Ursprungligen var associationerna till orangerier och växthus tydliga, bl a genom tegelgolv och rik grönska. Foto Tord Lund, i Arkitektur 4/1991.

På gården skapades upphöjda planteringsytor.

VÅRDAD GÅRDSMILJÖ OVANPÅ PARKERING

Exploateringen blev hög och det krävdes ett stort antal parkeringsplatser enligt tidens parkeringsnorm. Kollektivtrafiken var inte lika utbyggd som idag eftersom Tvärbanan inte fanns. Lösningen blev ett gemensamt parkeringsdäck i flera plan under kontorshusen och ytan emellan byggnaderna. Följden blev att gårdsytan kom att utgöras av en planterad terrass. Mot vattnet i norra delen av anläggningen innebar de stora nivåskillnaderna att parkeringsdäcket fick egna fasader. Dessa gavs en enkel utformning med stora öppningar mellan bjälklagskanterna av betong.

Underbyggda gårdsytor ger begränsningar i val av vegetation. På 1980-talet hade denna typ av lösningar varit verklighet i flera decennier och land-

skapsarkitekterna hade stor vana av att hantera frågan. Det anlitate kontoret, Sven A Hermelin AB (landets äldsta kontor inom landskapsarkitektur), arbetade med en stram och något formell disposition, en strömning som fanns i tiden. Ett dominerande inslag var två vattenspeglar som flankerade entrén till gallerian. Vattenspeglarnas form återspeglade kontorshusens bågar. Även på andra håll inom anläggningen kom bågformen till användning. En större trappanläggning i norra delen av området bidrog till en viss monumentalitet i karaktären. På kontorshusens utsidor var marken inte underbyggd och här planterades tidstypiska prydnadsväxter längs fasaderna. Gångytor belades med tidstypisk betongsten och stödmurar runt planteringar utfördes i betong eller betongblock. Belysningsstolparna var i galvat, omålat utförande med klara glasglober.

Ovan Th. Längs fasaderna planterades i huvudsak buskar. Nedan Th. Norra vattenspegeln med konstverk.

Foto Tord Lund, i Arkitektur 4/1991.

KONTOR FÖR KREATIVITET OCH FÖRETAGSPARKER UTANFÖR STADEN

Stadsbyggnadshistorikern Bosse Bergman har i boken E4-staden – det trafikala stadslandskapet längs E4:an genom Stockholm (2008) berört 1980-talets kontorsbyggande i Stockholmsregionen. Fram till fastighetskrisen 1990 rådde i huvudsak ekonomisk uppgång i huvudstaden. Expansionen för högteknologi och informationsteknik resulterade i många nybyggen som medförde en enorm utökning av regionens kontorsytor. Bergman påpekar att inslaget av huvudkontor, filialer och dotterföretag, svenska och utländska, var framträdande inom denna produktion.

Parallellt med de nya huvudkontoren visar Bergman på hur s. k. Industri- och företagsparker blev allt vanligare liksom kontorsytor i hus för flera hyresgäster. I dessa parker byggdes tätare än i äldre verksamhetsområden eftersom kontor inte krävde samma typ av kringytor som industrier och verkstäder. En viktig skillnad mot tidigare var en ”mer välansad yttre dräkt och markbehandling”. En mer bearbetad arkitektur och trevliga parkanläggningar var inte endast medel i konkurrensen parkerna emellan. En förbättring av utemiljöerna bidrog till en minskad ovilja att flytta ut från innerstaden.

1980-talets kontorsexpansion skedde nämligen till största delen i ytterstaden och kranskommunerna. E4:an hade enorm dragningskraft, särskilt sträckan i norr mot Arlanda flygplats. Men även längs E4:an söder om staden och längs andra motorvägssträckor byggdes det enskilda kontorshus och företagsparker.

Kreativitet var ett ledord under 1980-talet och Bergman pekar på att det skedde en omfattande utveckling av kontorens organisering för att tillgodose företagets nya arbetssätt och lokal möteskultur men också det intryck man ville förmedla till omvärlden. De nya ljusgårdarna var det perfekta formatet för detta. I eller i kontakt med ljusgårdarna var det naturligt att anordna reception, foajé, mötesplatser och serveringar eller bibliotek. Ljusgårdarna gav möjlighet till paradentréer där besökaren kunde möta det kreativa företagsklimatet.

I SAS kontorshus i Solna skapades en av 1980-talets mest konsekvent genomförda kontorsmiljöer enligt 1980-talets ideal. Foto ur Arkitektur 5/1988.

INGLASADE RUM

Ett av 1980-talets mest tydliga bidrag till det svenska byggandet var inglasade rum i olika former. Glastäckta rum upplevde en andra storhetstid efter 1800-talets utställningsbyggnader, järnvägsstationer och vinterträdgårdar. Som ofta under 1900-talets andra hälft fanns de nya förebilderna att hämta från USA där man under 1960-talet skapat inglasade miljöer i kontors- och hotellprojekt.

I Stockholm konstaterade man 1985 att det pågick en våg av inglasningar med ca 40 genomförda eller initierade projekt i Stockholms kommun sedan 1980. Greppet tillämpades i befintlig bebyggelse och i nyproduktion. Vanligast var det i kontorshus och köpcentrum men även i hotell och nyuppförda flerbostadshus ingick glasade rum.

Man såg att det glasade rummet gav möjligheter till ökad exploatering och arkitektoniskt fanns "rika uttrycksmöjligheter". För arkitekterna fanns en lockelse och utmaning i utsuddade gränser mellan ute och inne samt en annan relation mellan privat och offentligt.

En annan viktig fördel som diskuterades flitigt var potentialen till energieffektivisering. Produkt- och teknikutvecklingen inom glas och ventilation gjorde konstruktionerna intressanta i detta hänseende. Inglasade gårdar kunde ge besparing i befintlig bebyggelse och i nya projekt kunde nya "ytterväggar" byggas material- och kostnadsbesparande.

Terminologin vid tiden inbegrep beteckningarna inglasade gårdar, gallerior och vinterträdgårdar. Tekniskt sett fanns tre huvudgrupper:

Växthusklimat: Här tilläts temperaturvariationerna vara stora över året.

Medelhavsklimat: Viss variation (ca 5 grader) tilläts under året.

Inneklimat: Jämnt klimat under året, något som i regel innebar både uppvärmning och tillförd kyla.

Inglasade rum tillämpades i flera av 1980-talets prestigeprojekt i Stockholm. Hit hör Cityterminalen/World Trade Center, Sturegallerian, Södra Station, Globen Shopping och SIF-huset vid Olof Palmes gata. I Kv Bodbetjänten i Gubbängen, byggt 1984-85, prövades inglasad gård i ett flerbostadshus, i huvudsak av energiskäl. Arkitekter var CAN Arkitektkontor AB, samma arkitekter som formade Alviks strand.

Samtiden såg inte endast möjligheter i alla inglasningar utan identifierade även problem med brister i offentlig tillgänglighet, ordningsproblem samt tekniska utmaningar ifråga om akustik och brandsäkerhet.

Inglasat rum i SKL:s byggnad på Hornsgatan i Stockholm. Byggnaden uppfördes 1984-1989 och ritades av Mats Edblom på K-konsult.

De nya entrébyggnadernas formspråk är neutralt och inte specifikt anpassat till båghusens arkitektur.

1990- OCH 2000-TALEN

Den tydligaste förändringen som ägde rum under 1990-talet var att det under årtiondets sista år tillkom ett sjätte båghus, Gustavslundsvägen 139. Byggnaden var ingen kopia av de befintliga utan modifierades med något större husdjup och annorlunda fönstersättning. Byggnaden uppfördes i den kraftiga slutningen längst i söder och föranledde att det förfallna arbetarbostadshuset från Barnängens-epoken revs. Mot slutningen uppfördes i anslutning till det nya båghuset en strikt rätlinjig volym i betongelement. Här inrymdes parkering och kontor under en storterrass.

Det nya båghuset hade en stram entrébyggnad som togs som förebild när övriga båghus försågs med nya entréer. I samband med detta har entréhallar och trapphus successivt renoverats.

Även galleriakomplexet har genomgått förändringar, främst efter år 2000. År 2004 gjordes för Nordnet en tillbyggnad i den östra delen med helt ny glasfasad. Inne i gallerian byttes material i golv och trappor, utrymmen byggdes in bakom glasväggar och invändiga fasader ändrades för konferensändamål.

Vattenspeglarna vid gallerians nordvästra gavel har lagts igen och ändrats till gräsytor. Ny möblering har tillkommit på gården.

Under 2000-talet har också driftkontoret ovan pumpstationen ersatts av en restaurang.

Hyresgäst Anpassningar av flertalet kontorsytor inom Alviks strand har gjorts successivt sedan byggnaderna stod färdiga.

Gallerian har genomgått ett antal förändringar under 2000-talet. Jämför med bild på sidan 36.

KULTUR- VÄRDEN

Tyréns kulturhistoriska värdering ansluter till Riksantikvarieämbetets "Kulturhistorisk värdering av bebyggelse" (Unnerbäck 2002).

I arbetet med att beskriva, analysera och värdera en miljö eller en byggnad sorteras de olika kulturhistoriskt betydelsefulla inslagen i två huvudkategorier; kunskaps/dokumentvärde respektive upplevelsevärde. Det finns ingen skillnad i tyngd mellan dokumentvärden och upplevelsevärden. I de flesta fall kan kulturhistoriskt värdefulla objekt eller miljöer tillmätas värden från båda kategorierna.

Även Stockholms stadsmuseum har i sin klassificering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse tagit utgångspunkt i samma modell. Museet tillämpar modellen i motiveringstexterna till klassificeringen och redovisar där undergrupper till dokumentvärden såsom arkitekturhistoriska och byggnadsteknikhistoriska värden. På samma sätt belyser man upplevelsevärdena genom underkategorier som miljöskapande värden och arkitektoniska värden.

GRUNDMOTIV

- *Kunskaps / Dokumentvärde*
- Byggnadshistoriskt värde
- Byggnadsteknikhistoriskt värde
- Arkitekturhistoriskt värde
- Samhällshistoriskt värde
- Socialhistoriskt värde
- Personhistoriskt värde
- Teknikhistoriskt värde

- *Upplevelsevärde*
- Arkitektoniskt värde
- Konstnärligt värde
- Patina
- Miljöskapande värde
- Identitetsvärde
- Kontinuitetsvärde
- Traditionsvärde
- Symbolvärde

UPPLELSEVÄRDE

Med upplevelsevärden avses kulturmiljön som källa till upplevelser hos brukare och/eller besökare. Upplevelsevärden kan vara den lantliga karaktären i ett ålderdomligt jordbrukslandskap, en byggnads arkitektoniska kvaliteter, autentiska karaktär eller ett tidigare industriområdes råa och avskalade uttryck. Upplevelsevärden kan även vara en plats eller objekts identitetsskapande betydelse eller symboliska värde för exempelvis en ort.

FÖRSTÄRKANDE, ÖVERGRIPANDE MOTIV

- Autenticitet
- Kvalitet
- Pedagogiskt värde, tydlighet
- Sällsynthet - Representativitet (nationellt, regionalt, lokalt)

KUNSKAPS / DOKUMENTVÄRDE

Ett viktigt motiv att ta tillvara historiska byggnader och miljöer är deras möjligheter att i nutid och framtid kunna förmedla kunskap om gångna tiders förhållanden. Kulturmiljöerna betraktas som dokument som kan berätta om exempelvis historisk byggnadsteknik, arkitekturhistoriska ideal eller historiska sociala strukturer. På samma sätt kan växtlighet, vägsträckningar och andra spår i ett landskap ha kunskapsvärden då de berättar om historisk markanvändning. Kunskapsvärden kan förstärkas av att de är pedagogiska och tydligt läsbara.

SAMMANVÄGD BEDÖMNING

KULTURVÄRDEN - RACKETEN 10

Kulturvärdesanalysen för Alviks terrass innehåller flera olika delvärden och kategorier eftersom bebyggelsen på platsen representerar både industriepoken och den kontorsanvändning som följt därpå.

SYRAFABRIK BLIR NAV FÖR MULTINATIONELL INDUSTRI

Vita kontoret eller Vita villan är en över 150 år gammal byggnad som varit med om skiftande öden, genomgripande ombyggnader och tydliga uppgångs- och nedgångsperioder. Efter produktion av frätande syror i nära sjuttio år genomgick byggnaden en påkostad ombyggnad för att bli huvudkontor för Barnängen/Kema. Efter några mindre varsamma ombyggnader och utökning av ytan fick sedan byggnaden en renässans när den 1983 iordningställdes för Alfa Laval's ledning. Slutligen har byggnaden blivit närmast tomställd efter installationstekniska problem och att den inte längre motsvarar dagens ideal för kontor.

Vita Villan har med sin koppling till den Monténska epoken och Barnängen industrihistoriska värden. Den är en betydelsefull länk till huvudfabriken och laboratoriet inom grannfastigheten Alvik 1:18 (Alviks strand). Med laboratoriet och chaufförsbostaden finns tydliga samband i den parklika terrängen. Trots att de Monténska fabriken och Barnängen inte tillhör de allra mest berömda av stadens industrier och trots att helheten i industrimiljön inte längre går att uppleva är de bevarade byggnaderna viktiga delar i ett fysiskt kraftigt decimerat stockholmskt industriarv. Funktionen som kontor för Alfa Laval's ledning stärker värdena kopplade till det stockholmska näringslivet.

Byggnaden har också industrihistoriska värden i sig genom sin höga ålder och ursprung som en tidig fabriksbyggnad utanför innerstaden. Byggnaden har tydliga tidslager med bevarad inredning från 1929 och 1983 års ombyggnader.

TEKNOLOGI UTANFÖR TULLARNA

Zander & Ingeström hade ingen koppling till Alvik men valde liksom många andra verksamheter att under 1970- och 80-talen flytta utanför tullarna. Natursköna lägen som detta eftersöktes ofta. Bolagets utveckling är representativ för Stockholm då den kunskapsintensiva delen av näringslivet successivt växte om den producerande delen.

Greppet som gjorde att Lennart Bergström Arkitektkontor valdes i det parallella uppdraget, och där kontoret lyckades bättre än 1970-talets gigant inom svensk arkitektur, Carl Nyrén, var dock högst platsspecifikt. Kontorsprojektet tillhörde de mer ambitiösa i en tid som präglades av rationalitet och standardisering.

Kontoret som arbetsplats var ett välstuderat tema under 1970-talet. Strävan efter moderna arbetsformer gav upphov till innovationer som åttkantiga kontorslandskap i Trygg-Hansahuset eller Canons kombikontor i Sättra. Kombikontoret kom att få många efterföljare och vidareutvecklades under 1980-talet. Zander & Ingeströms kontorshus var ett av de allra första kombikontoren, sannolikt det andra som invigdes.

Zander & Ingeströms kontorshus är på många sätt representativa för 1970-talets mer ambitiösa kontorsprojekt och var ett av de allra tidigaste kombikontoren. Byggnaderna har därför ett visst arkitekturhistoriskt och byggnadshistoriskt värde. Det finns även arkitektoniska värden ifråga om ljusinsläpp och de tillvaratagna utblickarna mot Mälaren och omgivande skogspartier.

MODERN BYGGTEKNIK OCH BYGGPROCESS

Kontorshuset uppfördes på ett nydanande sätt enligt Åke Larsson Byggares entreprenadssystem som både var framgångsrikt och blev betydelsefullt för utvecklingen inom branschen. Ifråga om byggteknik var projektet tidstypiskt med långtgående prefabricering. Arkitekterna gjorde vad man kunde inom dessa ramar för att ge projektet ett eget uttryck. Ifråga om materialval är byggnaderna goda exempel på 1970-talets materialpalett. Stora delar av de

invändiga miljöerna har dock byggts om i så hög utsträckning att de ursprungliga materialvalen inte längre är läsbara. Takkonstruktionerna har ändrats genom påbyggnaderna på 1990-talet.

Det finns byggnadsteknikhistoriska värden kopplade till de organisatoriska och tidsmässiga ramarna för byggandet. Ifråga om teknik och material är byggnaderna tidstypiska.

LANDSKAPET STYRDE

För landskapsarkitekturen under 1970- och 80-talets projekt svarade Walter Bauer och Jurek Karon. Bauer räknas som en av förgrundsfigurerna inom svensk landskapsarkitektur och har haft stor betydelse för disciplinen. I Alvik var de liksom många andra i samtiden angelägna att bevara så mycket av den befintliga vegetationen som möjligt, helst in till fasadliv. Genom lågmälda tillskott med tidens populära växter åstadkom man en finstämd balans som bäddade in den stora kontorsanläggningen i det kuperade landskapet.

I samband med att Vita Villan byggdes om för Alfa Laval's ledning skapade Karon en mer formell förträdgård framför byggnaden. Trädgården bidrar till byggnadens historiserande helhetsverkan.

Genom tillbyggnaden mot öster i början av 2000-talet och nya garageytor intill Hus 2 har väsentliga delar i den ursprungliga landskapsarkitekturen byggts bort. Redan garageanläggningen som tillkom 1983 intill det nya Hus 8 innebar ett avsevärt fränsteg från de ursprungliga tankegångarna om sparad natur in på knuten.

Landskapsarkitekturen kring kontorshuset har kulturhistoriska värden knutna till upphovsmännen och det vid tiden utbredda angreppssättet att bevara så mycket av den naturliga vegetationen som möjligt. Att läget för vissa tallar kom att påverka hur huskropparna placerades är ett talande exempel. Förändringarna från senare årtionden har påverkat dessa värden negativt.

ÄNDRINGAR OCH RIVNINGAR

Påbyggnaderna från 1990-talet byggde vidare på kombikontoret och tillförde kvaliteter samtidigt som de är lätt avläsbara som senare tillägg. Något av den ursprungliga skarpskurna siluetten försvann dock. Tillbyggnaderna från 2000-talet har inte i grunden påverkat upplevelsen av arkitekturen men har påverkat landskapets kulturvärden.

Att Zander & Ingeströms verkstad endast delvis är bevarad och inte längre är synlig i omgivningen har inneburit en betydande påverkan på dokumentvärden. Bostadsprojektet från 2010-talet har också gjort att kontorskvarteret Alviks Terrass inte längre utgör en del av stadsbilden i centrala Alvik. Bostadshuset skymmer tegelbyggnaderna. Bostadsprojektet har också inneburit en försvårad läsbarhet i kulturmiljön. Det är inte längre lika tydligt att förstå hur Zander & Ingeström skapade sig en egen värld i Alvik. Redan i slutet av 1980-talet, i samband med att kontorshuset i Alviks Strand uppfördes, integrerades anläggningen trafikmässigt med omgivningen.

Utvecklingen av centrala Alvik under 2010-talet har påverkat både dokumentvärden och upplevelsevärden negativt.

KULTURVÄRDEN ALVIK 1:18

Kulturvärdesanalysen för Alviks strand innehåller flera olika delvärden och kategorier eftersom bebyggelsen på platsen representerar både industriepoken och den kontorsanvändning som följt därpå.

BARNÄNGEN – FRAMGÅNGSRIK STOCKHOLMSINDUSTRI

Barnängens tekniska fabriker är en av många framstående industriella verksamheter som växte fram i Stockholm under 1800-talet och företaget har en viktig plats i den svenska industrihistorien. Även om verkstadsindustri och högteknologi har varit svenska profilverksamheter har den kemtekniska industrin varit betydelsefull, inte minst i Stockholm.

Barnängens välkända produkter och varumärken tillverkas i flera fall fortfarande och många svenskar har en relation till produkterna.

EN KARAKTÄRISTISK UTVECKLING

Vid sidan av de kulturvärden som finns knutna till Barnängens verksamhet och produkter avspeglar bevarade delar av industrimiljön viktiga skeden i Stockholms näringslivsutveckling.

Lars Montén och hans verksamheter är en utomordentlig exponent för ett skede där industrier växer fram på enskilda personers initiativ. Detta avspeglas även i namngivningen av fabriker och produkter; Efternamnet är företagsnamnet. Montén verkade i huvudsak i innerstaden men var en av de första som lät utlokalisera industri utanför staden, i detta fall Alvik. Lägen längs mälärstränderna var de mest attraktiva för de tidiga utflyttarna.

Väl på plats i Alvik fortsätter expansionen och företaget låter uppföra en ny huvudfabrik 1918. Med sina tegelfasader, stora fönsteröppningar och rationella stomme utgör byggnaden närmast sinnebilden för äldre industriarkitektur.

Det enskilda initiativet ersätts successivt av större bolag och tydligare varumärken som när Kema med Barnängen tar över den Monténska verksamheten.

Här är intressant att belysa den organiska tillväxten av fabriksmiljön allteftersom behoven uppkommit, i detta avseende var Barnängenanläggningen mycket representativ för utvecklingen. Här liksom på många andra ställen kom man till slut till en punkt där en gräns för expansionen kommit och det betraktades som mer rationellt att flytta vidare. Särskilt intressant i fallet Barnängen var att man flyttade vidare västerut, till Ekerö där en skräddarsydd anläggning färdigställdes. Även utvecklingen efter flytten från Alvik är av värde för helheten: Genom uppgången i ett internationellt bolag där vissa varumärken vårdas men där produktionen flyttat till billigare länder fullbordas berättelsen om stockholmsindustrin med rötter i 1800-talet.

Det industrihistoriska värdet i Alvik stärks av ett av Stockholms bäst bevarade bostadshus från 1800-talet, det Monténska palatset på St Paulsgatan, uppfördes av firma Lars Montén & Co. På så sätt tillförs en extra dimension i kulturvärdet då kopplingen mellan verksamheten och dess resultat ännu i någon mån kan uppfattas.

MINDRE FRAMGÅNGSRIK INDUSTRIMINNESVÄRD

Den Monténska industrin och Barnängen är alltså ytterst representativ för den geografiska och ägandemässiga utvecklingen inom det stockholmska näringslivet. Att industrimiljön just under 1980-talet överges till förmån för mer kunskapsintensiv verksamhet, som en kontorspark, bygger vidare på samma historia och värde.

Omvandlingen av industrimiljön, som inleddes redan på 1970-talet då Zander & Ingeström byggde sin kontorsanläggning just norr om fabriken, kom dock inte att ske på ett utpräglat varsamt vis. Genom uppstyckning av Barnängens stora område på 1970-talet separerades fabriksmiljön från de tidigare ledningsfunktionerna. De arkitektoniskt och betydelsemässigt viktigaste byggnaderna bevarades förvisso inom båda fastigheterna.

Möjligen var det så att man inom Alvik 1:18 värdesatte bevarade stommar mer än bevarade kulturvärden. Av det stora centrala komplex som vuxit fram under 1930-talet och fram till 1970-talet revs de äldre delarna medan de yngre volymerna kom

Norr Mälärstrand. Foto Ingmar Gram, 1969. Stockholmskällan

att ingå i en komplicerad och mycket svårläst byggnadsmassa. Därtill ändrades den tydligt modernistiska karaktären i bevarade 1960-talsdelar. Industrikaraktären kring de bevarade byggnaderna togs heller ingen hänsyn till utan parkeringsdäck och planteringar innebar en helt ny miljökaraktär.

På 1990-talet försvann även arbetarbostadshuset vilket ytterligare accentuerade att det endast är de mest påkostade byggnaderna som bevarats. Förståelsen av helheten och för att detta varit en intensiv produktionsmiljö har försvagats.

Trots att de Monténska fabrikerna och Barnängen inte tillhör de allra mest berömda av stadens industrier och trots att helheten i industrimiljön inte längre går att uppleva är de bevarade byggnaderna viktiga delar i ett fysiskt kraftigt decimerat stockholmskt industriarv. Huvudfabriken och laboratoriet har förutom industrihistoriska värden även arkitektoniska och byggnadsteknikhistoriska värden.

OMVANDLING AV STOCKHOLMS STRÄNDER

Utvecklingen av Stockholms stränder och fronter mot vattnet har utvecklats på kulturhistoriskt intressant sätt under stora delar av 1900-talet. Denna utveckling är tätt förknippad med avvecklingen av industrier eller flytt av desamma till mer perifera lägen.

Under 1980-talet fanns ingen entydig riktning i detta avseende. Både bostadsområden och kontorsmiljöer växte fram i omvandlade industrimiljöer och bebyggelsemönstren varierade. Klart är att den tydliga frontbebyggelse som präglat tiden sedan 1990-talet ännu inte slagit igenom på bred front.

Alviks strand med de bågformade kontorshusen har ett visst värde som dokument över hur man i olika tider, i detta fall på 1980-talet, försökt ta tillvara de vattennära lägena.

STRANDPROMENADERNA – ETT STOCKHOLMSKT KÄNNETECKEN

Stockholm erbjuder stora möjligheter till promenader längs Mälarens stränder, men även längs mindre sjöar och vid Saltsjön. Dessa allmänna promenader är resultatet av en demokratisk stadsbyggnadstanke som ihärdigt förespråkades årtionde efter årtionde, trots omtag i stadsplaneringen i övrigt. Stockholm planerade under större delen av 1900-talet för friluftsliv och för att möjliggöra för många att uppleva de strandnära kulturmiljöerna. Inte minst den gröna delen av Norr Mälarstrand, anlagd av de legendariska arkitekterna Holger Blom och Eric Glemme på stadens parkavdelning, blev en viktig förebild. De gröna strandpromenaderna är ett av Stockholms främsta karaktärsdrag och utgör viktiga kulturmiljöer från 1900-talet från vilka man ofta kan uppleva äldre kulturmiljöer och förstå Stockholms unika naturgeografiska förutsättningar.

Strandpromenaden i Alvik har ett tydligt släktskap med den stilbildande parken längs Norr Mälarstrand och är ett mycket gott exempel på strävanden under 1900-talet att tillgängliggöra stränderna.

1980-TALETS KONTORSHUS

Det är utan tvivel under 1980-talet precis som tidigare att det är kontorshuset som är uppförda av, och skraddarsydd för, särskilda företag och verksamheter som är de kulturhistoriskt mest betydelsefulla. Det är i de byggnaderna som det satsats både mest resurser och tankemöda och det är i projekt som SAS i Frösunda där idéerna är konsekvent genomförda. 1980-talet var ett betydelsefullt årtionde för s.k. Corporate Architecture, dvs byggnader som både var anpassade till det specifika företagets behov och som förmedlade företagets önskade image till omvärlden.

SPEKULATIONSBYGGET – ANDRA FÖRUTSÄTTNINGAR

I ett spekulationsbygge som Alviks strand har man velat locka hyresgäster genom att använda sig av de inslag och element i kontorshusbyggandet som låg i tiden. Man kunde då inte vara lika specifik och konsekvent som i det enskilda företagets egna

byggnader. Det medför att det idag inte finns lika tydliga tidsuttryck här. Dessutom fanns ett ekonomiskt risktagande som medförde att en tydlig sparsamhet finns inbyggd i Alviks strand. Det gäller alltifrån parkeringsdäckets konstruktion, till husens billiga stommar och att man var tvungen att skapa mycket ny kontorsyta för att få ekonomi i projektet.

KVALITETER

Trots tuffa förutsättningar lyckades CAN skapa en kontorspark som fick flera goda vitsord när den år 1991 recenserades av Rasmus Waern i den ledande facktidskriften Arkitektur. Han berömde att området präglades av både täthet och luftighet och att projektet visade ödmjukhet mot omgivningen. Gruppen av båghus vände sig mot omgivningen och hade fina arkitektoniska kvaliteter. Att man lyckats med detta trots det strikta förhållningssättet till modulmåten - oerhört viktiga sedan några årtionden - var en bedrift.

Genom husens unika form och gruppering lyckades man också ge området en egen identitet, något som naturligtvis var ett viktigt mål för att kunna locka hyresgäster. Det blev en tidsenlig kontorspark med den värdade närmiljö som eftersträvades efter 1960- och 70-talens kontorsmiljöer som ofta präglades av stora markparkeringar och bearbetad park koncentrerad till få platser.

Av intresse är att man här i Alvik kan utläsa utvecklingen från 1970-talets striktare kontorsanläggningar, här representerat i kvarteret Racketen intill. Även om detta kontorskvarter inte utgör schablonen för ett 1970-talskontor finns tidstypiska inslag som tydligt skiljer sig från CAN:s tio år yngre byggnader.

INGLASADE RUM

En av de punkter i checklistan för ett 1980-talskontor, kanske den viktigaste, lyckades CAN bocka för när de skar genom en befintlig byggnad med den glasade gallerian. Det glasade rummet var närmast ett krav i ett ambitiöst kontorsprojekt under 1980-talet. Här fanns det med i projektet redan från början, då mellan två av kontorshuset, men det landade intressant nog som ett svärdshugg genom en befintlig byggnad.

Nackdelen med en galleria i en byggnad och friliggande kontorshus runt om var att dess förtjänster som ett nav kring vilket allt snurrade inte nyttjades dagligdags och i den omfattning som motsvarande rum integrerade i kontorshus gör. Detta är särskilt tydligt efter att lunchrestaurangen lämnade sitt ursprungliga läge. De kvaliteter som Bosse Bergman kopplar de inglasade rummen till kunde här endast nyttjas till viss del. Gallerian fick också till följd att det satsades minimalt på entréerna i båghusen.

När Rasmus Waern recenserade Alviks Strand 1991 poängterade han att glastaket över gallerian inte hörde framtiden till. Där fick han rätt. Men det motsäger inte att glastaket och gallerian är ett tydligt uttryck för sin tid.

Kontorsparken i Alviks strand har flera tidstypiska drag. Gruppen av tydligt gestaltade kontorshus i en väl omhändertagen miljö med egen identitet uppfyller idéerna i tiden om företagsparker utanför innerstaden. Det finns både samhälls- och arkitekturhistoriska värden kopplade till detta faktum

Varken sett till formspråk eller innehåll är byggnaderna i Alviks strand de kontorshus som har mest att berätta om tiden. Genom att gallerian med gemensamma ytor endast står i direktkontakt med några få kontorslokaler förmedlas inte bilden av 1980-talets kontorsideal på ett särskilt tydligt sätt här. Det finns ett antal kontorsmiljöer både i innerstaden och i mer perifera lägen som utgör bättre exempel eftersom de glasade rummen är bättre integrerade. Alviks strand är heller inte lokaliserat i 1980-talets ideala sammanhang – i nära anslutning till en motorväg, helst E4.

Gallerian i Alviks strand har upplevelsevärden men de har påverkats negativt av ombyggnader. Konstruktionen har byggnadsteknikhistoriska värden som visar på utvecklingen inom byggnadsglas och ifråga om metallkonstruktioner.

POSTMODERNISM

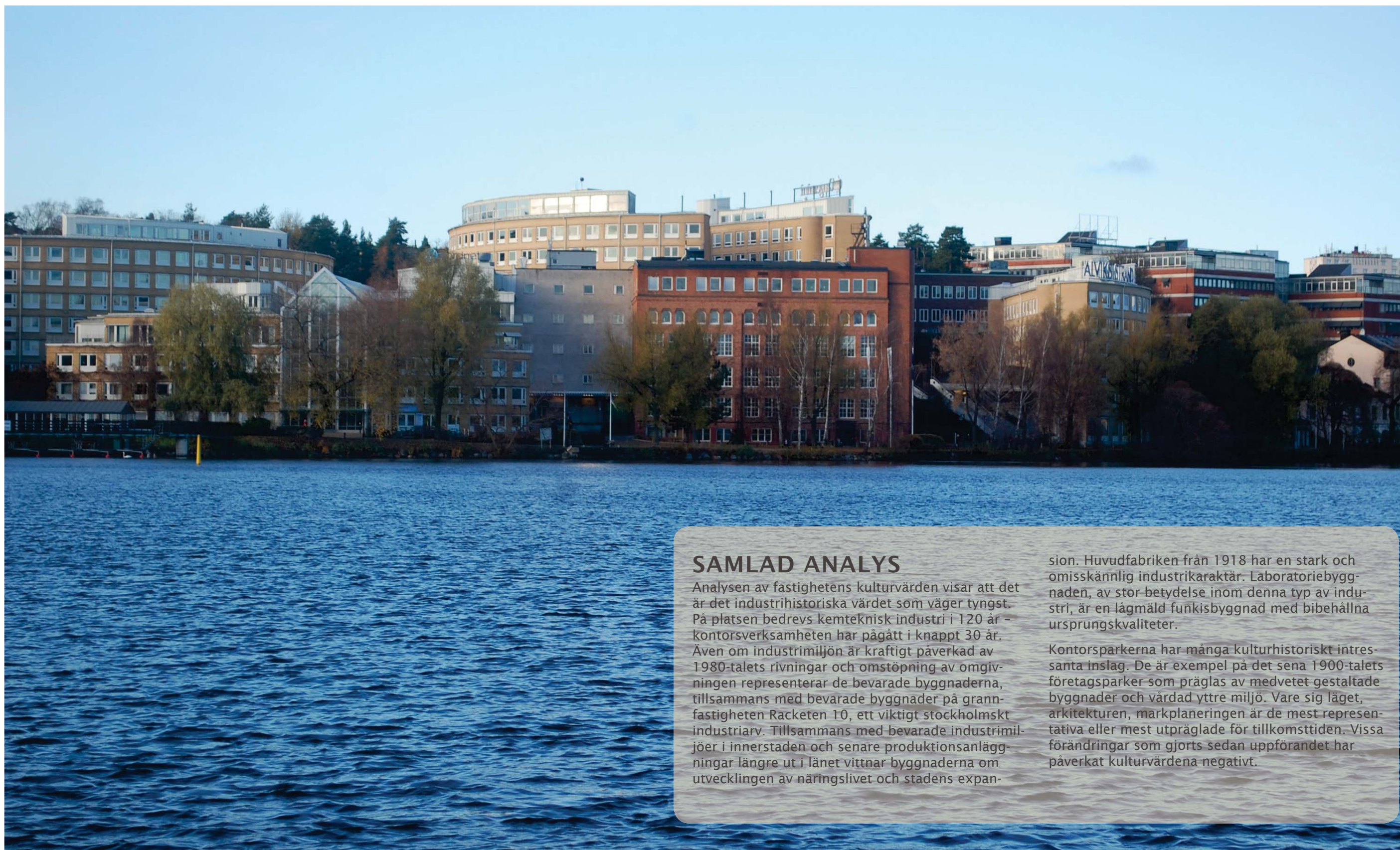
Den viktigaste strömningen inom arkitekturen på 1980-talet var postmodernismen. Denna reaktion mot den sedan länge förhärskande modernismens monoton och avståndstagande till historien är av stort intresse i ett kulturhistoriskt perspektiv.

Alviks strand tillhör inte de viktigare postmodernistiska byggnadsverken i Stockholm. Byggnaderna har helt enkelt tämligen få tydliga postmoderna inslag. Gallerians och de numera försvunna entrébyggnadernas former med sadeltak och markerade traditionella gavlar var de enda verkligt tydliga uttrycken. De har (och hade) dessutom en påhängd eller tillagd karaktär som tillägg till i övrigt mer rationella fasader. De mönstermurade listverken på båghusen kan också ses som uttryck för 1980-talets större frihet vad gäller utformning av byggnader. De hade varit otänkbara tio år tidigare. Associationerna till äldre byggnadskonst hade sitt starkaste uttryck i gallerians interiör där tegelgolvet ihop med sadeltaket och växterna var en tydlig blinkning till äldre orangerier och växthus. Genom omgestaltningen har dessa värden dock försvagats.

I byggnadernas gruppering och i landskapsplaneringen finns likaså postmodernistiska inslag. Man vågade vid tiden återgå till klassicistiskt inspirerade planer med raka axlar, symmetri och centralperspektiv. I Alviks strand avspeglar sig detta i den huvudaxel som leder in till gallerians nordvästra gavel. Även i trappan från stranden upp mot de motställda båghusen 131 och 133 finns en monumantalitet som hör hemma inom postmodernismen.

Men även i detta avseende är Alviks strand inte särskilt utpräglad. Närliggande Minneberg är ett mer välbekant och avsevärt tydligare exempel på postmodernism, avläsbart i både stadsplan och fasader.

Alviks strand uppvisar flera postmodernistiska inslag av kulturhistoriskt intresse men även i detta avseende har ändringar sedan uppförandet försvagat värdena. Rivningen av de ursprungliga entrébyggnaderna och igenläggningen av vattenspeglarna samt ändringen av gallerian har inneburit negativa konsekvenser.

SAMLAD ANALYS

Analysen av fastighetens kulturvärden visar att det är det industrihistoriska värdet som väger tyngst. På platsen bedrevs kemteknisk industri i 120 år – kontorsverksamheten har pågått i knappt 30 år. Även om industrimiljön är kraftigt påverkad av 1980-talets rivningar och omstöpning av omgivningen representerar de bevarade byggnaderna, tillsammans med bevarade byggnader på grannfastigheten Racketen 10, ett viktigt stockholmskt industriarv. Tillsammans med bevarade industrimiljöer i innerstaden och senare produktionsanläggningar längre ut i länet vittnar byggnaderna om utvecklingen av näringslivet och stadens expan-

sion. Huvudfabriken från 1918 har en stark och omisskännlig industrikaraktär. Laboratoriebyggnaden, av stor betydelse inom denna typ av industri, är en lågmäld funkisbyggnad med bibehållna ursprungskvaliteter.

Kontorsparkerna har många kulturhistoriskt intressanta inslag. De är exempel på det sena 1900-talets företagsparker som präglas av medvetet gestaltade byggnader och vårdad yttre miljö. Vare sig läget, arkitekturen, markplaneringen är de mest representativa eller mest utpräglade för tillkomsttiden. Vissa förändringar som gjorts sedan uppförandet har påverkat kulturvärdena negativt.

RACKETEN 10

Analysen eller klassificeringen har gjorts med fem nivåer av känslighet för förändring, från tåligt till hög känslighet.

Till stor del är tålighets- och känslighetsanalysen överensstämmande med hur starka de kulturhistoriska värdena är för respektive byggnad och mark. Men det är långtifrån alltid på det viset. En byggnad eller funktion kan ha starka kulturvärden men ändå vara relativt robust och tåligt för ändring. På motsvarande sätt kan en relativt obetydlig del av anläggningen vara känslig för förändring eftersom det kan finnas ursprungliga ytskikt, byggnadsdelar eller vegetation som är betydelsefull att bevara för framtiden.

I analysen vägs också in att det kan finnas byggnader och våningsplan som ursprungligen uttalat var avsedda att vara flexibla. Detta medför att dessa ytor kan bli en eller ett par grader tåligare än vad de annars bedömts vara.

BYGGNADER

Den byggnad inom fastigheten som är känsligast för ändringar är den lilla chaufförsbostaden (Hus 12) från 1800-talet. Anledningen till detta är dels byggnadens skala, dels att den genomgått färre ovarsamma ändringar än övriga byggnader. Sett såväl till helhet som detaljer finns värden att värna i fortsatt förvaltning eller utveckling av byggnaden.

Vita villan har större och mer djupgående kulturvärden än vad chaufförsbostaden har. Att den tillmäts lägre känslighet har att göra med de genomgri-

pande ombyggnader som genomförts. Tongivande är 1983 års restaurering som i vissa avseenden tillfört kvaliteter men som också innebar att äldre byggnadsdelar revs i stor omfattning. Byggnaden har dessutom en tydlig baksida mot berget som bedöms vara betydligt mer anpassningsbar än sjöfasaden. Malmquist & Skooghs förbindelsegång, som har visst arkitekturhistoriskt intresse, är välbevarad och bedöms ha samma grad av känslighet som Vita villan i övrigt.

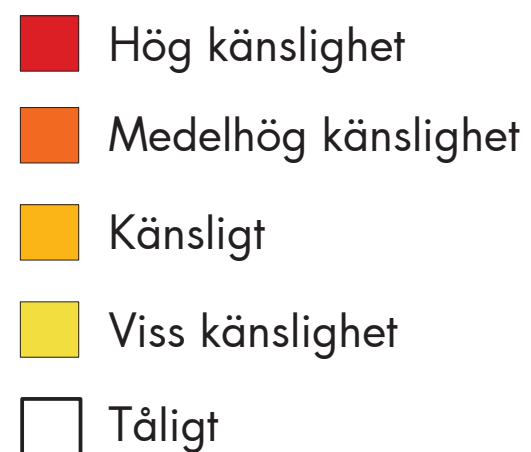
Av 1970-och 80-talets kontorsanläggning för Zander & Ingeström och Alfa Laval bedöms huvudentrén mot sjön och rulltrappshallen samt intelligande trapphus ha medelhög känslighet. Detta trots den ytskiktsrenovering som nyligen genomförts. Rulltrappslösningen intill framsprängd bergs-

sida är spektakulär och detta är hjärtat i anläggningen.

Kontorsbyggnaderna och restauranglokalen tillmäts graden viss känslighet. I grunden är den ursprungliga idén och dispositionen ännu bevarad. Kommunikationerna med mellanliggande trapphus och kulvertsystemet är intakta. Fasaderna har inte ändrats nämnvärt med undantag för påbyggnaderna. Samtidigt har verkstadsfunktionen försvunnit och tillbyggnader har gjorts. Kontorsplanen var avsedda att vara flexibla och har också förändrats i stor utsträckning. Från kulturhistoriskt perspektiv finns goda möjligheter till anpassning och utveckling av byggnaderna.

- Hög känslighet
- Medelhög känslighet
- Känsligt
- Viss känslighet
- Tåligt

KÄNSLIGHET OCH TÅLIGHET MARK

Walter Bauers och Jurek Karons landskapsarkitektur är till väsentliga delar bevarad och tankarna bakom den avläsbara. Helheten från 1970- och 80-talets projekt är dock tydligt påverkad av bostadsprojektet, tillbyggnaden från 2001 och ny parkering intill Hus 2.

Planterade ytor har i stort bibehållit det växtmaterial som planterades på 1970-talet och på senare år har skötseln varit god.

Sammantaget innebär det att vissa ytor som har stark karaktär med både sparad natur och tillägg, samt inslag från äldre epoker, bedöms ha medelhög känslighet. Dessa avsnitt är koncentrerade runt de två 1800-talsbyggnaderna och till de kuperade ytorna öster om Hus 4-7. Övriga gröna ytor bedöms ha viss känslighet.

Hårdgjorda ytor bedöms ha viss känslighet då de är belagda med plattor i mönster. Asfalterade och underbyggda ytor är tåliga.

ALVIK 1:18

BYGGNADER

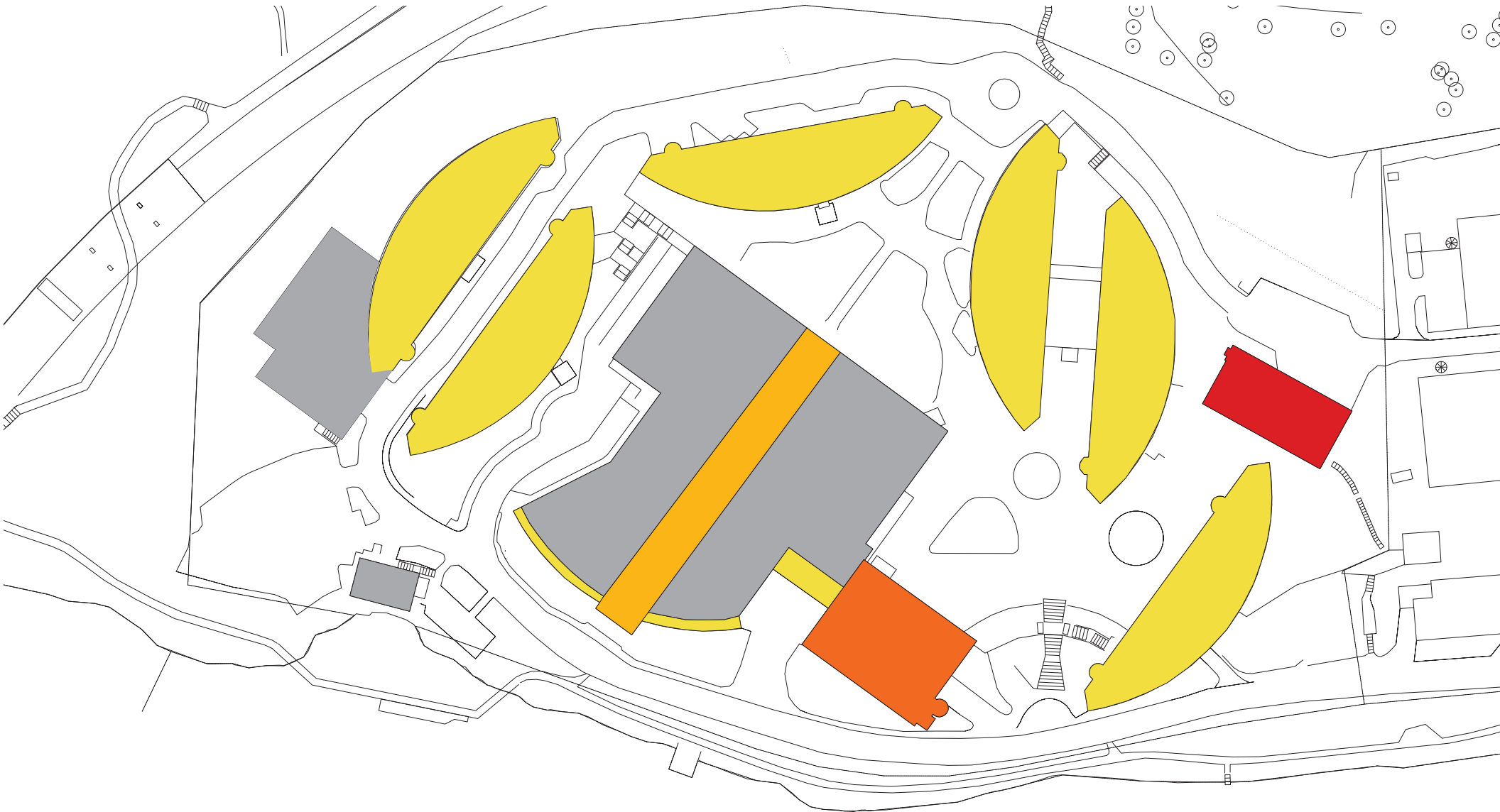
Laboratoriebyggnaden från 1935 bedöms ha hög känslighet för förändring. Anledningarna till det är att byggnadsvolymen är stram och renodlad samt innehåller få arkitektoniska uttrycksmedel. Funktionalismens avskalade men ofta vackert proportionerade och genomarbetade arkitektur är i regel känslig för förändring. Såväl äldre som senare tiders byggnader är ofta mer robusta än funktisbyggnaderna genom att de är rikare på former och detaljer. Materialen är sällan lika noga utvalda och betydelsebärande som i funktionalistiska byggnader.

I detta fall är uttrycksmedlen få och finstilt. Särskilt trapphuset med sin helgjutna formgivning är känsligt. Det finns även andra delar av interiören som är bevarad sedan 1930-talet, något som behöver beaktas vid utveckling av byggnaden. De platta taken tål inte skrymmande uppbyggnader.

Fabriksbyggnaden från 1918 har höga kulturvärden men är inte fullt så känslig för ändringar som laboratoriebyggnaden. Arkitekturen är generellt av en tåligare karaktär och byggnaden är till- och påbyggd sedan tidigare. Entréerna är inte de ursprungliga. Äldre tillbyggnader har rivits och fasaden mot väster har ändrats relativt omfattande med bl. a. fönster från 1980-talet. Sjöfasaden är mer känslig.

Invändigt är byggnadens planlösning och stomme skapad för flexibilitet. Eftersom inga äldre ytskikt är bevarade är det främst karaktären av öppna plan med industriell prägel som behöver tillgodoses.

Det stora byggnadskomplexet som är vidbyggt fabriksbyggnaden är uppbyggd av många delar med olika grad av känslighet. Kulturvärdena för byggnaden som helhet är begränsade genom att den är så svåravläst. Stora delar av komplexet bedöms därför vara tåligt för ändring. Fronten mot vattnet ägnades

dock särskild omsorg vid 1980-talsomvandlingen. Den anpassades efter båghusen och innehåller anläggningens huvudmotiv – gallerians gavel. Gallerian bedöms vara känslig trots de ändringar som gjorts sedan uppförandet. De genomförda ändringarna visar hur de ursprungliga intentionerna i samband med ändringsarbeten lätt påverkas i negativ riktning. Den relativt slutna byggnaden som länkar samman komplexet med huvudfabriken har en stor betydelse för att skapa förståelse för att industrianläggningen en gång var organsikt framvuxen och inrymde flera expansionsfaser. Byggnaden i sig och fasaden mot vattnet bedöms dock endast ha viss känslighet efter de ändringar som gjordes på 1980-talet.

Båghusen är uppförda med tankar om en utpräglad

flexibilitet i det inre med kontorsplanens installationsgolv och flyttbara mellanväggar. Sedan entréhallarna ändrat utformning är även de mindre känsliga för ändring. Takvåningarnas form varierar mellan byggnaderna vilket medför att det är möjligt att ändra dessa inom de materialmässiga ramarna. Båghusens form bedöms dock ha viss känslighet för ändringar i flera plan. Fasaderna har även de viss känslighet genom att de ingående materialen är så få. Inom fönsterfacken är tåligheten större.

Pumpstationen/restaurangen har begränsade kulturvärden och bedöms som helhet vara tålig för ändring. Serveringsfunktionen är emellertid väl anpassad till 1970-talets tydliga drivkraft att forma en attraktiv strandpromenad längs denna del av Mälarstranden.

- Hög känslighet
- Medelhög känslighet
- Känsligt
- Viss känslighet
- Tåligt

MARK

I anslutningen mellan huvudfabriken och byggnadskomplexet med gallerian ligger en lastkaj vid en asfalterad angöringszon. Detta är den enda ytan som har en bibehållen industriell karaktär. Ytan bedöms därför ha viss känslighet för ändring, det är angeläget att industribyggnader som inte längre har kvar sin ursprungliga funktion inte får en alltför tillrättalagd närmaste omgivning.

Mellan laboratoriebyggnaden, det nordligaste båg-
huset och 1800-talsbyggnaderna inom Racketen 10,
finns relativt stora ytor som inte ändrats sedan Bar-
nängens tid här. I det kraftigt kuperade markavsnit-
tet finns en förfallen men bevarad parkanläggning
som bedöms ha medelhög känslighet. Här finns ett
viktigt visuellt samband mellan betydelsefulla bygg-
nader från fabrikstiden. Detta var en av få represen-
tativa zoner inom fabriken. Inför fortsatt planering
bör parken studeras mer ingående ifråga om beva-
rad struktur och vegetation.

1980-talets planteringar är delvis bevarade. På sina
håll är vegetationen den ursprungliga, och i gott
skick, men på andra håll har träd gallrats ur och
intrycket har då påverkats negativt. I väster, längs
båghusens baksidor mot vägen, är den ursprungliga
vegetationen väl bibehållen. Även i några av
planteringsytorna ovanpå parkeringsdäcket finns
ursprunglig karaktär bibehållen. Bevarad är även
trappanläggningarna och den norra, mer monumen-
tala trappan, bedöms ha viss känslighet. I och med
att huvudmotivet i 1980-talsprojektets landskaps-

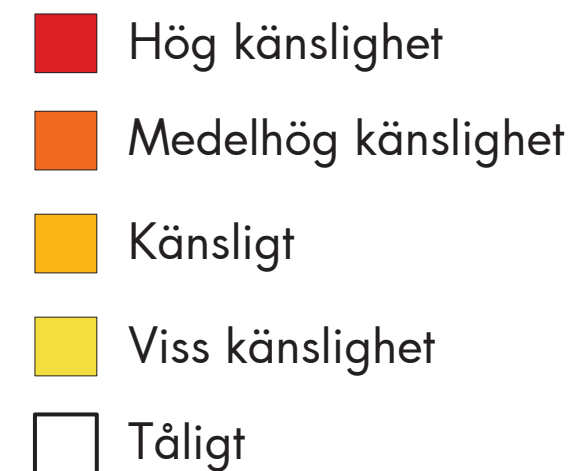
planering, de symmetriska vattenspeglarna vid
gallerians nordvästra gavel, lagts igen bedöms
anläggningen ha förlorat en väsentlig del av sin
karaktär. Dessa ytor bedöms därför vara tåliga och
påverkar hela däckets i en riktning mot större tålig-
het.

Konstverken i miljön har generellt en medelhög
känslighet ifråga om placering och sammanhang.

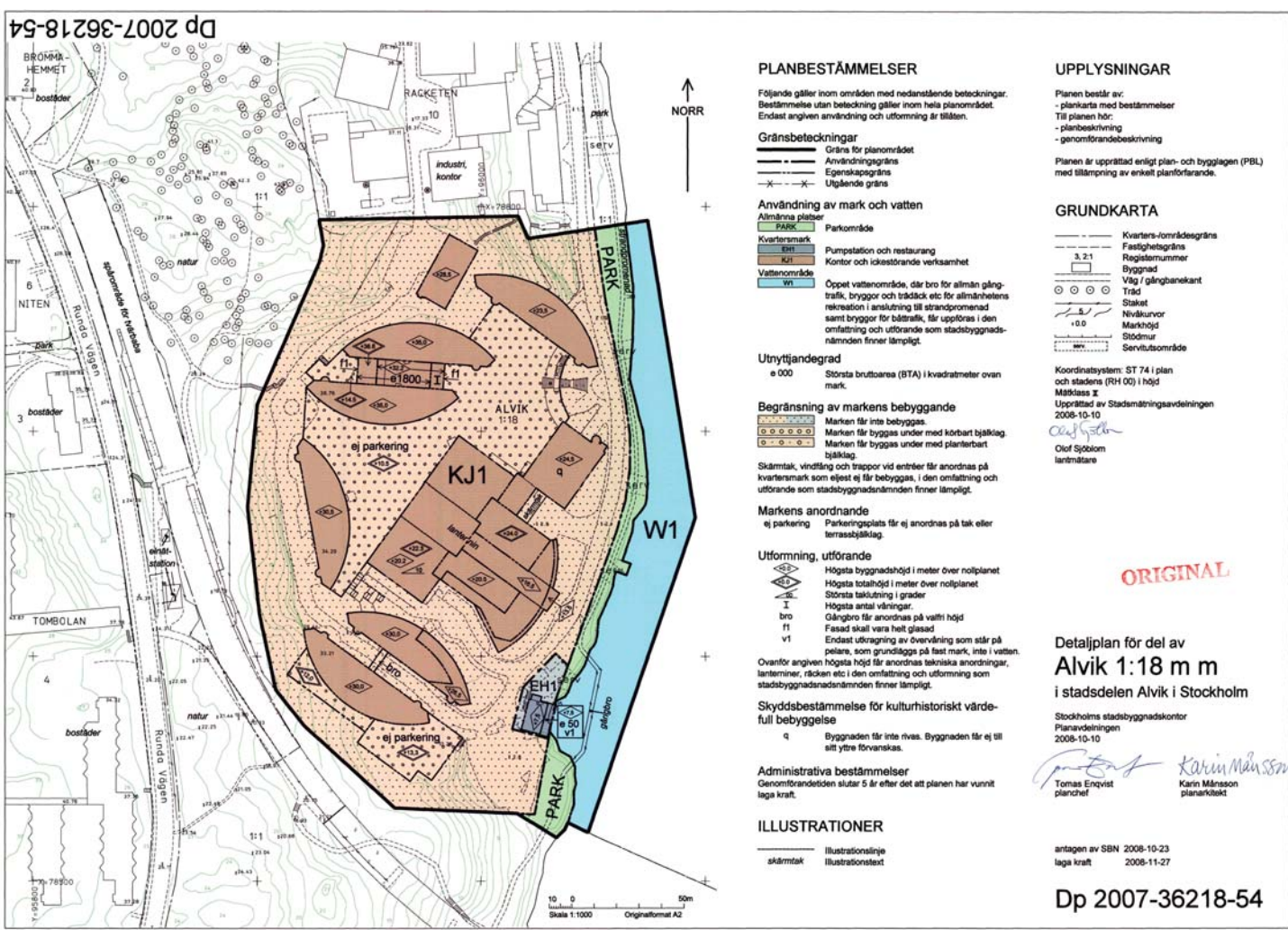
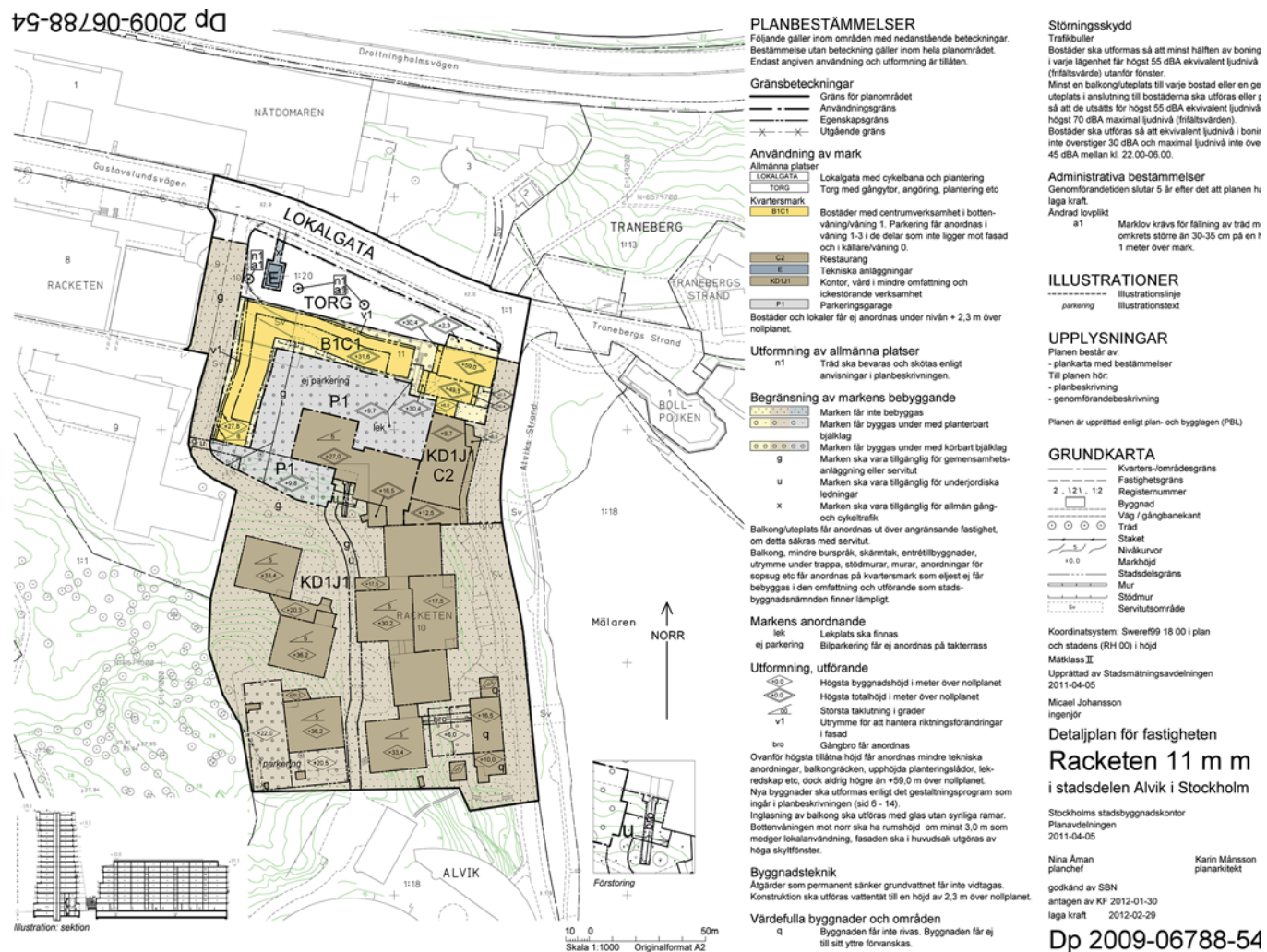
Strandpromenaden har idag en uppvuxen och eta-
blerad karaktär med stora upplevelsevärden. Den
tydliga karaktären medför att stråket har medelhög
känslighet för förändring eftersom ändringar kan
försvaga denna karaktär.

På känslighetskartan för marken har även viktiga
siktlinjer i den befintliga miljön ritats in. Dessa sikt-
linjer bedöms vara viktiga för förståelsen och upple-
velsen av kulturmiljön.

- Vyn från Gustavslundsvägen upp mot trappor
och parställda båghusen 131 och 133.
- Vy från liten platsbildning vid Gustavslundsvä-
gen, genom symmetriska planteringsytor, mot
gallerians gavel mot nordväst.
- Vyer från strandpromenad och vattnet mot gal-
leriagaveln i sydost samt från galleriagaveln mot
vattnet.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Gällande detaljplan för fastigheten Racketen 10 (t.v.) och Alvik 1:18 (t.h.).

PÅGÅENDE PROGRAMARBETE

Med start under 2013 utvidgades Stockholms stads programarbete för stadsutveckling i Alvik från att tidigare endast innefatta Alvik centrum till att omfatta hela Alvik. Redan i ÖP99 pekade Stockholms stad ut Alvik som ett viktigt stadsutvecklingsområde vilket i ÖP Promenadstaden från 2012 förstärktes ytterligare genom den uttalade ambitionen att flytta ut innerstaden utanför tullarna för att i framtiden också innefatta dagens närförorter. I den nya översiktsplanen befästs Alvik som stadsutvecklingsområde.

I det reviderade programarbetet konstaterades att Alvik som en viktig kollektivtrafikknutpunkt skulle

förstärkas än mer genom ytterligare utbyggnad av tvärbanan. Något som i sin tur skulle motivera en utveckling med förtätning av stadsdelen. Programarbetet har som syfte att undersöka möjligheter och identifiera mål för den fortsatta utvecklingen och planeringen av Alvik. I nuläget planeras ca 1500- 3000 nya bostäder i Alvik.

PROGRAMARBETET DELAS UPP I ALVIK VÄSTRA OCH ALVIK ÖSTRA

Under våren och sommaren 2017 har direktiv kommit om en ändrad arbetsprocess för fortsatt programarbete i Alvik. Fortsättningsvis kommer arbetet delas upp i två program, Alvik Västra och Alvik Östra.

- Alvik Östra innefattar Alvik Strand, Tranebergs strand, Traneberg samt SALK.

Alvik Västra innefattar Alviks torg och stationsområde, områdena med Trafik- och spårinfrastruktur samt depå.

Anledningen till uppdelningen anges vara att Alvik Östra anses kunna ha en snabbare tidplan.

TIDIGARE UTREDNINGAR

KULTURMILJÖANALYS ALVIK 2015-04-27

Kulturmiljöanalys som omfattar hela stadsdelen Alvik framtagen av Landskapslaget AB och Wenanders i samarbete med en projektgrupp på Stockholms stad bestående av tjänstemän från stadsbyggnadskontoret samt exploateringskontoret. Utredningen behandlar Alviks historiska framväxt, beskriver kulturhistoriskt värdefulla karaktärsdrag och ger riktlinjer för framtida stadsutveckling.

VISION ALVIK

Vision Alvik – vision, ledmotiv & strategier är ett visionsdokument framtaget av en projektgrupp på Stockholms stad bestående av tjänstemän från Stadsbyggnadskontoret, Exploateringskontoret, Trafikkontoret samt en konsult från Landskapslaget AB. Dokumentet syftar till att konkretisera det beslut om att påbörja programarbete för Alvik, reviderat utredningsbeslut, som togs i Stadsbyggnadsnämnden och Exploateringsnämnden 2013-06-11. Dokumentet har reviderats vid flera tillfällen. Den senaste versionen är daterad 2018-02-27

Visionen tar sin utgångspunkt i och som resultatet av två workshopserier med ett flertal inblandade aktörer, vidare utredningar och analyser av platsen samt Stockholms stads styrdokument. Syftet med dokumentet är att det ska vara vägledande för det fortsatta arbetet med framtagandet av stadsbyggnadsprogram för utvecklingen av Alvik.

I rapporten *Kulturmiljöanalys Alvik*, som beskrivits på föregående sida, har en lista med punkter som beskriver de riktlinjer som bör vara gällande i den framtida stadsutvecklingen i Alvik. Detta, menar rapporten, för att områdets kulturarv ska fortsätta att vara läsbart i framtiden.

Listan, precis som rapporten Kulturmiljöanalys Alvik, behandlar hela stadsdelen Alvik. Punkter som bedömts som särskilt relevanta för fastigheterna Racketen 10 och Alvik 1:18 har markerats.

1. Det är av stor vikt att den ursprungliga dalgångens öst-västliga riktning fortsätter att vara läsbar och får utgöra en utgångspunkt i den lokala stadsstrukturen i Alvik
2. Bevara de skogsklädda bergssluttningarna därför att:
 - a) De gör det ursprungliga naturlandskapet läsbart.
 - b) Bergssluttningarna definierar landskapets form - dalgången.
 - c) De är identitetsskapande för området och utgör övergångszoner mellan stadsdelarna på höjderna och i dalgången.
 - d) De är planerade som gröna, rekreativa buffertzoner mellan infrastrukturen och bostäder enligt den gamla stadsplanen från 1920-30-talet.
3. Bevara stadsplanen från 1920- och 30-talet med bebyggelse och den långsträckt centrumplatsen i öst-västlig sträckning som helhetsmiljö.
4. Värna och utveckla ambitionen om det omsorgsfullt gestaltade uterummet framför medborgarhuset som är en prydnadsanläggning i mänsklig skala.
5. Bevara axeln med plastbildningar från Drottningholmsvägen till Alviks strand.
6. Bibehåll och förstärk dalgångens möte med Mälaren genom siktlinjer från Gustavslundsvägen och genom att dalgången öppnar sig ner mot vattenlinjen.
7. I den framtida stadsstrukturen bör inte spår från platsens tidigare markanvändning utraderas. Alviks variation av markanvändning, verksamheter och arkitektur har präglat dalgången under lång tid och är en del av områdets identitet.
8. Låt de funktioner som är en del av områdets identitet fortsätta att vara en del i det utbyggda Alvik.
9. Låt ny bebyggelse i de homogena bostadstadsdelarna på höjderna inordnas i och anpassas till den rådande karaktären i respektive stadsdel gällande form, skala och uttryck
10. Funktionen av genomfart har dimensionerat transportstråken och kommer att fortsätta prägla området. Denna funktion bör inte integreras med det lokala vägnätet.
11. Behåll vägsträckningar med lång historisk kontinuitet som fortfarande är synliga i området. Dessa är delar av Tranebergsvägen, Ulvsunda slottsväg och Alviksvägen.
12. Resandemiljöer bör fortsättningsvis vara omsorgsfullt gestaltade och fungera som en samordnad del av bebyggelsen eftersom kollektivtrafikens hållplatser, stationer och resecentrum har varit byggstenar och noder i Alviks stadsutveckling.
13. Bevara karaktärsbyggnader och platser som är viktiga för områdets kulturhistoriska identitet.

RACKETEN 10

Förslaget syftar till att möjliggöra ny bostadsbebyggelse inom fastigheten Racketen 10, Alvik, Stockholm. Genom rivning av befintlig kontorsanläggning från 1970-talet tillskapas yta till fyra nya bostadskvarter med byggnader i 6 till 8 våningar men också med en byggnad i 9 våningar. Kvarteren ges en riktning mot vattnet och byggnaderna terrasseras uppåt i den sluttande topografin. I de nya kvarteren tillskapas nya gårdar.

Centralt i området planeras en öst-västlig trappgränd och mindre torgliknande platsbildningar som förmedlar kontakten mellan strandparken och den uppvuxna skogen på Alviksberget. Två mindre platsbildningar anläggs också på gränsen mellan Racketen 10 och den intilliggande fastigheten Alvik 1:18. I vattnet nedanför strandpromenaden anläggs en ö som nås från nya bryggor. Trädäck anläggs i strandkanten i norra delen av området.

Gustavslundsvägens nuvarande sträckning genom fastigheten behåller sin generella riktning men ändras något för att minska dagens lutning och bättre anpassas till den nya bebyggelsen.

Den s.k. Vita Villan och Chaufförsbostaden, som båda har kopplingar till platsens tidigare industriella epok, bevaras. Chaufförsbostaden ges ny användning som del av den förskola som tillkommer i kvarter K.

T.V., Fastigheten Racketen 10, Alvik, Stockholm. Foto: Stockholms stad.

Ovan, Situationsplan över förslaget, daterat 2018-03-01. Ungefärlig fastighetsgräns mot Alvik 1:18 markerad med röd streckad linje.

ALVIK 1:18

Förslaget syftar till att möjliggöra ny bostadsbebyggelse inom fastigheten Alvik 1:18. Genom rivning av befintlig kontorsanläggning från 1980-talet, som delvis består av äldre industribyggnader, tillskapas yta till sex nya bostadskvarter med byggnader i 6 till 8 våningar, samt ett högre cylinderformat punkt- hus i anslutning till tvärbanestationen Alviks strand. Kvarteren ges en riktning mot vattnet och likt en terrassering höjer sig byggnaderna uppåt i den sluttande topografin. Kontorsanläggningen är upp- förd efter ritningar av CAN - Arkitekter under andra halvan av 1980-talet och gårdsmiljön är gestaltad av Landskapsarkitektbyrån, Sven Hermelin AB.

De s.k. Huvudkontoret och Laboratoriet, som båda har kopplingar till platsens tidigare industriella epok, bevaras. Huvudkontoret som idag är sam- manbyggt med det intilliggande galleriakomplexet friställs genom att dessa byggnader föreslås rivas. Laboratoriet ges ny användning som förskola och byggs till med en lägre volym, vars tak kommer att användas som förskolegård.

Mellan kvarterens byggnader tillskapas nya gårdar, mindre platsbildningar och kring Huvudkontoret ner mot Gustavslundsvägen och strandpromenaden anläggs en större torgyta. Den nya torgytan anläggs delvis över en befintlig del av Gustavslundsvägen som här ändras till en gångata.

I den västra delen av fastigheten anläggs också en större torgyta i anslutning till tvärbanestationen Alviks strand och en ny skola. Skolan ligger inom en

annan fastighet och bedöms inte inom ramen för denna rapport.

I släpp mellan flera av de planerade kvarteren till- skapas gränder, mindre platsbildningar och trappor som leder från strandnivån och upp till fastighetens övre delar.

Två mindre platsbildningar anläggs också på grän- sen mellan Alvik 1:18 och den intilliggande fastig-

heten Racketen 10.

I den sydöstra delen av planområdet, mellan Gus- tavslundsvägen och vattnet, förändras befintlig strandpromenad genom att strandlinjen fylls ut i vattnet för att skapa ny mark. På det utfyllda områ- det anläggs en ny park som delvis avslutas med ett trädäck som trappas ned mot vattnet.

Befintlig restaurangbyggnad, som idag finns vid

vattnet, föreslås rivas och ersätts med en mindre byggnad på brygga. I anslutning till den nya restau- rangbyggnaden anläggs en mindre småbåtshamn som avslutas med ett soldäck ute i vattnet.

Gustavslundsvägens sträckning genom fastigheten ändras från att till huvudsakligen löpa på utsidan av den befintliga kontorsanläggningen till att nu i stäl- let skapa en mer stadsmässig gata mellan de nya bostadskvarteren.

KONSE- KVENSBES- SKRIVNING

RIVNING AV KONTORSBYGGNADER

RACKETEN 10

I programförslaget föreslås samtliga kontorshus från 1970- och 80-talen (inklusive tillbyggnader) inom Racketen 10 rivas.

Rivningen innebär att för byggnadsperioden materialmässigt typiska byggnader försvinner. Med sitt materialuttryck och färgsättning är de tydliga markörer för 1970-talets och det tidiga 1980-talets kontorshusarkitektur. Byggnaderna har ett visst byggnadsteknikhistoriskt värde kopplat till prefabricerade byggdelar och till entreprenadformen. Kvarteret uppvisar tydliga årsringar med påbyggnader och tillbyggnader ritade av ursprungsarkitekterna och som inte förvanskat den ursprungliga arkitekturen.

Racketen 10 tillhör inte de mest representativa kontorsanläggningarna från sin tid. Som det andra kombikontorsprojektet i landet var projektet istället innovativt. Även uppdelningen i en slags punkt-husform för att klara den besvärliga terrängen – till skillnad från den gängse ”kontorslimpan” - och lösningen med i berget insprängd rulltrappa ger särdrag som sticker ut i mängden.

Zander & Ingeströms kontorsprojekt uppmärksammades i den ledande facktidningen Arkitektur som del av en serie ambitiösa kontorsprojekt i Stock-

holm som inte följde tidens standard. De övriga anläggningarna har dock med tiden betraktats som betydligt mer intressanta, flera är grön- och blåklassade och de är i flera fall välbevarade till volym och utvändigt uttryck.

Den egna, avskilda värld som Zander & Ingeström skapade i skogsterrängen vid Mälaren finns inte längre kvar. Rivningen av verkstadsbyggnaden och uppförandet av ny bostadsbebyggelse i kvarterets norra del under 2000-talet har i hög grad ändrat det förhållandet.

RIVNING AV RESTAURANGBYGGNAD OCH RULLTRAPPA

Restaurangbyggnaden och rulltrappsförbindelsen mellan stranden och berget föreslås rivas.

Restaurangbyggnaden invid Mälarstranden och rulltrappan är viktiga vittnesbörd om 1970-talets höga ambitioner ifråga om kontorshus. Företagen byggde upp egna fullserviceanläggningar som skulle vara attraktiva för personal och besökare. En matsal/restaurang var ett självklart inslag. Rulltrappan var en unik lösning som manifesterar restaurangens betydelse.

Restaurangbyggnaden har dock decimerats genom rivning och byggnaden har renoverats ovarsamt. Även rulltrappshallen har förlorat delar av det ursprungliga råa och rustika uttrycket.

RIVNING AV FÖRBINDESEGÅNG

Förbindelsegången mellan Vita Villan och kontorshuset från 1970-talet förlorar sin funktion och föreslås rivas.

Förbindelsegången är i ursprungligt skick från 1980-talet och ritad av Malmquist & Skoogh, ett av landets främsta arkitektkontor inom postmodernismen. Förbindelsegången är trots skalan och det undanskymda läget ett inte oväsentligt bidrag

Förbindelsegång mellan Vita Villan och kontorshuset.

till den svenska postmoderna arkitekturhistorien. Den kopplar samman modernistiska kontorshus som bara var några år gamla och en stilrestaurerad industri- och kontorsbyggnad. Tillsammans visar byggnaderna tydligt på den ändrade inriktning och syn på vad som är god arkitektur och livsmiljö som samhället genomgick från 1970-talets senare del.

ALVIK 1:18

Rivning av kontorparksområdet inom Alvik 1:18 innebär bl.a. att de fem bågformade kontorshusen från slutet av 1980-talet föreslås rivas. Även kontorsbyggnaden i söder från 1990-talet med lågdel föreslås rivas. Konsekvenserna blir att en verkligt väldefinierad kontorspark med ett särpräglat uttryck, tack vare husformen och grupperingen av byggnaderna, försvinner. Kontorsbyggnadernas bärande uttryck ligger i deras form och samverkan. Andra kvaliteter är att byggnaderna vänder sig utåt och fångar in utsikten mot vattnet genom byggnadernas bågformade gestaltning och placering som skapar siktlinjer genom kontorsparken. Alviks strand är sett till formen en av de tydligare kontorsparkerna från 1980-talet. En rivning av 1980-talets kontorspark innebär att dess arkitektoniska kvalitéer och tidstypiska karaktärsdrag försvinner. Det är dessa kulturvärden som ligger till grund för stadsmuseets grönklassning av fastigheten.

RIVNING AV GALLERIAKOMPLEXET

Det stora byggnadskomplexet som har sin fasad vänd mot vattnet, och som sedan 1980-talet är sammanbyggd med två äldre bevarade industribyggnader på platsen, föreslås rivas. Den äldre Huvudfabriken i tegel bevaras medan den äldre industribyggnaden med tillägg som genomskjuts av en karaktäristisk glasad del, en galleria, rivs.

Kontorsparkens bebyggelse från 1980- och 90-talet ger uttryck för en omfattande och i flera avseenden hårdhänt kontorisering av den äldre industrifastigheten. I samband med etableringen av kontorsparken efter CAN:s förslag revs ett flertal av fabriksbyggnaderna men några bevarades. Den gamla Huvudfabriken var integrerad med ett större fabriks- och kontorskomplex. Denna sammansatta miljö blev än mer komplex vid CAN:s ombyggnad när man valde att förlägga kontorsparkens nav hit. Gallerian och glastaket är starka tidsmarkörer, inte minst som symboler för postmodernismens arkitektur. Rivningen medför bl.a. en förlust av postmodernismens uttryck och eftersträfvade monumentalitet på platsen.

Byggnadskomplexet uppvisar flera årsringar men är i gengäld arkitektoniskt svåröverskådligt och den historiska läsbarheten är svag. Den äldre industribyggnaden som rivs, byggdes om och samman

Byggnaden som inrymmer restaurang och pumpstation uppfattas inte som en del av kontorsparken eller resterna av industrimiljön.

med galleriakomplexet med en tanke om att kunna bevara en del av den äldre industrimiljön. Flera ändringar, såsom ovarsam renovering av äldre delar under 1980-talsombyggnaden, ändringar av gallerian och den sentida glasade fasaden från 2005–06 medför att industribyggnadens ursprungliga uttryck är svårt att skapa sig en bild av.

RIVNING AV PUMPSTATION OCH RESTAURANG

Byggnaden som inrymmer restaurang "Miami strand" och pumpstation i strandkanten rivs för att ge plats åt ny strandpark. Restaurangbyggnaden ingick i 1980-talets omvandling av området till kontorspark men har sedan dess byggts om flera gånger. Den gulklassade byggnaden är idag inte läsbar som en del av 1980-talsanläggningen och en rivning av byggnaden bedöms därför inte medföra några negativa konsekvenser för områdets kulturvärde som helhet.

1980-TALET KONTORSMILJÖER

Kännetecknande för 1980-talets omfattande kontorsbyggande var lokaliseringsringen till lägen i ytterstaden och kranskommunerna och till att kontorsbyggnaderna ofta uppfördes i grupper eller "parker". Motorväg var viktigare lokaliseringsfaktor än kollektivtrafik.

Idag brottas flera 1980-talsområden med bristande attraktivitet, att sitta i kontorsparker utanför innerstaden är inte tänkbart för många företag och organisationer. Kollektivtrafikläget behöver vara utmärkt för att locka hyresgäster. Nya kontorsområden som etableras, främst Arenastaden, har ett gigantiskt serviceutbud i närheten. Även i Kista där det finns omfattande kontorsbebyggelse från 1970- och 80-talen är serviceutbudet mycket stort. I Kista planeras dock rivning av otidsenliga kontorshus från 1970-talet även i relativt centrala lägen.

Kontorsparkerna som är så typiska för 1980-talet har höga vakanser som delvis beror på läget och bristen på utbud av restauranger, caféer etc. Ofta betraktas byggnaderna i sig också som problematiska. Flertalet byggnader har låga våningshöjder, otillräckligt ljusinsläpp och otydliga entréer som inte uppfyller krav på representativitet. Byggnaderna är i regel svåra att anpassa till de höga krav som fastighetsägare och hyresgäster ställer. Följden av detta är att

1980-talets kontorshus kan komma ifråga för rivning.

I innerstaden har det stora kontorskomplexet Lustgården i Stadshagen på Kungsholmen rivits och ersatts av nya kontorshus och bostäder. Fastighetsägaren ansåg att det inte var möjligt att bygga om de funktionsmässigt undermåliga kontorsbyggnaderna till ändamålsenliga kontor.

Även i kvarteret Hästen i city har två kontorshus rivits och ersatts av en ny byggnad, Mästerhuset. En av de rivna byggnaderna var grönklassad och hade ett inglasat rum med arkitektoniska kvaliteter.

I Värtahamnen finns ett par större kontorsprojekt från 1980-talet (grönklassade) som hotas av partiell rivning och kraftig omvandling av närområdet i takt med att planerna för den fortsatta utvecklingen av Norra Djurgårdsstaden tar form.

I Marievik i Liljeholmen har förhållandena släktskap med dem i Alvik. Läget har likheter med sjöläge just utanför innerstaden. Tunnelbana och Tvärbana finns i området men inte i direkt anslutning till kontorshusen. Precis som i Alvik utvecklades i Marievik ett industriområde med rötterna i 1800-talet under 1980-talet och fram till 2000-talets början till ett verksamhetsområde med kontor och lätt industri, delvis med påkostad bebyggelse som idag bedöms som kulturhistoriskt värdefull. Fastig-

hetsägarna i området har haft problem med stora vakanser, delvis beroende på befintliga byggnaders brister. Detaljplanearbete pågår med ett omfattande inslag av bostäder som förutsätter rivning av delar av kontorsbebyggelsen.

På Stora Essingen (Kv. Ångtvätten) finns två kontorshus från 1980-talets första hälft som omfattas av pågående planarbete och som kan komma att rivas.

Även i Järva krog i Solna, ett av de motorvägsnära kontorslägena, planeras rivning av kontorsbebyggelse från 1980-talet, NCC:s huvudkontor. Även här planeras för nya kontor och bostadskvarter. Befintligt huvudkontor är uppbyggt kring ett inglasat rum.

I Sickla i Nacka kan två kontorshus från 1980-talet, invid Järlasjön, komma att rivas för att ersättas med bostadsbebyggelse.

Den kulturhistoriskt kanske mest intressanta kontorsparken från 1980-talet (även om många byggnader uppfördes först på 1990-talet) är Globenområdet med utlöpare in i Slakthusområdet. Här är bebyggelsen än så länge välbevarad.

Sammanfattningsvis kan sägas att kontorsbyggnader från 1980-talet är en kategori byggnader som just nu är utsatta för ett hårt förändringstryck. Är de dessutom belägna i vattennära och efterfrågat bostadsläge är trycket än större.

1970-TALETS KONTORSHUS – STORT FÖRÄNDRINGSTRYCK

Zander & Ingeströms och sedermera även Alfa Lavals kontor-sanläggning är uppförd under sent 1970-tal. 1970-talet innebar för Stockholms del ett relativt intensivt byggande av kontor som behövdes för ett växande antal privata och offentliga tjänstemän. Kontoren, i synnerhet byggandet av huvudkontor, utvecklades under 1970-talet till att bli veritabla fullserviceanläggningar med stort fokus på de anställdas trivsel. Några stockholmska kontor-sanläggningar från 1970-talet är arkitektoniskt framstående och viktiga arkitekturhistoriska byggnadsverk.

Själva kontorsytorna var under 1970-talet oftast anpassade för en struktur med cellkontor och karaktäristiskt för tiden är att kontorshusen uppfördes som avlånga "limpor" med långa korridorer. Idag uppfattas tidens kontorshus ofta som bristande, inte minst ifråga om attraktivitet. Orsakerna är inte sällan låga

våningshöjder, små fönster med otillräckligt ljusinsläpp, otydliga entréer som inte uppfyller krav på representativitet, otillräcklig hisskapacitet samt att planen kan vara svåra att dela upp på flera hyresgäster. Trots 1970-talets oljekris är byggnadernas energiprestanda betydligt sämre än dagens krav.

Problematiken är så omfattande att kontorsbyggnaderna från 1970-talet i hög grad omvandlats eller t.o.m. rivits. I city har ett större antal kontorsbyggnader från 1970-talet rivits, förvandlats till oigenkännlighet eller byggts på med nya våningar. För närvarande finns rivningshot för Snäckan 8 och Hästen 21, båda grönklassade. Det blåklassade Trygg-Hansahuset (kv. Brädstapeln) omfattas av pågående planarbete för påbyggnad.

I Kista planeras rivning av vad som idag uppfattas som otidsenliga

kontorshus från 1970-talet. IBM:s blåklassade huvudkontor planeras att få nytt innehåll (ej kontor) och bostadsbebyggelse planeras på befintlig parkeringsplats.

På Södermalm har kontorshus från 1970-talet (Nattugglan 14 och Sommaren 11) genomgått omfattande ombyggnader som i hög grad förändrat ursprungsarkitekturen.

I Sickla i Nacka planeras ett stort kontorshus från 1971, uppfört av Casco, ersättas av bostadsbebyggelse.

I fallet Racketen 10 finns en tydlig parallell till kvarteret Lustgården i Stadshagen. Här revs nio sammankopplade punkthus från 1980-talet för några år sedan för att ersättas av nya tidsenliga kontorshus och bostadsbebyggelse.

(Bakgrundsfoto: Trygg-Hansahuset.)

Gråmarkerade byggnader föreslås rivas.

Ortofoto över fastigheten Racketen 10. Byggnader inom röd markering visar vilka byggnader som kommer att rivas och byggnader inom grön markering visar byggnader som bevaras.

KONSEKVENSER FÖR LANDSKAPET INOM FASTIGHETEN

I det fall en rivning av kontorsparken realiseras kommer andra aspekter av kulturmiljön att bli vitala för att platsen inte ska förlora ytterligare aspekter som knyter an till dess historia.

I kulturmiljöanalysen som togs fram 2015 framhålls Alviks landskapskaraktär med dalsänkan som omges av branter och bergsknallar med tallar och lövträd som samspelar med omgivande bebyggelse i Traneberg, Äppelviken och Stora Mossen. Landskaps höjdskillnader mellan bergen, dalbotten och de sluttande branterna med sin vegetation utgör viktiga karaktärsdrag i landskapet. Ett annat viktigt karaktärsdrag som lyfts fram i analysen är att Alviks bebyggelse har vuxit fram utifrån de naturgivna förutsättningarna, läget vid sundet och Stockholms succesiva utvidgning. Det kuperade landskapet och spårvägen separerar bebyggelsen och bidrar till Alviks variationsrika bebyggelse. Bebyggelsen har förlagts uppe på bergshöjderna och nere i sänkorna medan vegetationen har bevarats i branterna.

Alviks strands landskapskaraktär och anknytningen till omkringliggande bostadsområden är några aspekter som är viktiga att ta hänsyn till vid nybyggnation. Området har exempelvis en naturlig sluttning från Runda Vägen ner mot Mälaren med 25 meters nivåskillnad som mest. Den högt belägna skogsmarken är naturligt kuperad och är ett välanvänt, bostadsnära rekreativsstråk. Den utgör även en buffertzonen mellan bostadsbebyggelse och spårtrafik samt en mjuk övergång mellan bostadsområdena i kvarteret Tombolan och Niten i väster och den relativt hårt exploaterade marken inom Alvik 1:18. Bostadsområdena i kv. Tombolan och Niten från 1940-talet karakteriseras bl.a. av att de är anpassade till terrängen och omges av gröna uppvuxna gårdar, gestaltade med en naturlig prä-

gel. Den skogsbeklädda och obebyggda sluttningen som tillhör Alviksberget medför ett kulturhistoriskt värdefullt bidrag till Alviks landskapskaraktär.

Ett sätt att värna om landskapskaraktären i samband med ny bebyggelse, är att tillvarata den naturliga topografin och förstärka befintliga förbindelser av gröna stråk ner mot vattnet samt behålla siktlinjer från berget, genom bebyggelsen och ner mot vattnet. Genom att bevara karaktärsbyggnader från olika epoker berikas och bevaras områdets kulturhistoriska relation till vattnet. Den nya bebyggelsens höjd bör inte gå högre än att det finns en kontakt med berget från stranden och vise versa genom exempelvis tydliga siktlinjer. Då marken sedan tidigare är underbyggd av garage är det svårt att tillföra naturliga grönytor inom de nya bostadskvarteren. Det är därför av vikt att de befintliga grönstråken som förbinder berget med strandzonen och vegetationen längs strandpromenaden bibehålls i så stor utsträckning som möjligt för att bevara områdets landskapskaraktär.

RIVNING AV KONTORSPARKENS GÄRDSMILJÖ

Gårdsmiljön inom Alvik 1:18 är väl gestaltad gällande både formspråk, konstverk och val av växtlighet. Ingen del av gårdsmiljön är lämnad åt slumpen. Den ursprungliga gestaltningen med vattenspeglar är sedan tidigare ersatt med upphöjda gräsbäddar medan konstverken finns kvar. Landskapsarkitektens intention var troligtvis en tillbakablick till 1960- och 1970-talens strama formspråk med vattenspeglar och mötet mellan återhållsamma material i dåtidens gårdsmiljöer invid kontor och offentliga miljöer, men också en tidstypisk 1980-tals gestaltning med tydligt axiellt uttryck och siktlinjer genom kontorsparken. Några av karaktärsdragen har delvis försvunnit genom att vattenspeglarna ersatts med gräs. Nuvarande formspråk följer byggnadernas bågformade gestaltning

Gårdsmiljön har förnyats i delar men bevarar ursprunglig markbeläggning av betongsten.

och utformningen av växtligheten bygger vidare på mjuka former i kontrast till byggnadernas påtagliga höjd och tydliga siktlinjer genom kontorsbebyggelsen och ner mot strandpromenaden. De utgör en av de bärande kvaliteterna i anläggningen och bidrar till kontorsparkens kulturvärden. Gårdsmiljön är en del av kontorsparkens helhetsmiljö och en rivning av denna innebär att de arkitektoniska kvalitéerna försvinner. 1980-talets gårds- och landskapsarkitektur är inte särskilt utforskad. En rivning av dessa miljöer medför därför även en risk för att unika och representativa miljöer av detta slag utradas, då man inte vet betydelsen av den i ett större sammanhang.

NY VÄGSTRUKTUR OCH IANSPRÅKTAGANDE AV NATURMARK

Mark inom Racketen 10 som inte bebyggs kommer att i huvudsak utgöras av grönytor med återskapade eller nya trappförbindelser. Ny bebyggelse uppförs med få undantag inte på bevarad naturmark utan på redan ianspråktagen mark. Gustavslundsvägen dras om inom Racketen 10 vilket innebär att delar av befintliga byggnaders fotavtryck kommer att upptas av körbana med trottoarer.

Ett undantag mot principen att inte bygga på grönyta är slänten närmast hotellet (f.d. Köpmannainstitutet) som idag utgör kuperad förgårdsmark mot Gustavslundsvägen. Här kommer ny byggnad (Kv. M) att uppföras närmare vägen. Vägen kommer här att dras om relativt påtagligt i ett nordligare läge. Slänten som föreslås bebyggas har bedömts ha viss känslighet – marken är inte naturpräglad.

Hårdgörning av naturmark kommer också att krävas mellan Kv Koch befintlig laboratoriebyggnad (föreslagen förskola) inom Alvik 1:18. Här har befintlig kuperad naturmark bedömts vara kulturhistoriskt betydelsefull och känslig för förändring. I och med sprängning för nytt läge för Gustavslundsvägen påverkas den närmaste omgivningen och ett bevarande av befintliga förhållanden omöjliggörs. I anslutning till detta kommer nya förskolegårdar att påverka landskapet, både genom barnens slitage och iordningställande av miljön för lek etc.

Ny huvudförbindelse mellan Alviksberget och strandzonen kommer att innebära ingrepp i naturmark men ger samtidigt god tillgång till skogsmarken och möjligheter till genomsikt genom området samt kontakt mellan berget och vattnet. Ingrepp

kommer att behövas både i väster och i sluttningen närmare vattnet. Från kulturmiljösynpunkt bör detta kunna ses som acceptabelt. Ny trappförbindelse görs på respektfullt avstånd från Vita Villan. Överlag sparas ett stort område kring Vita Villan obebyggt och präglat av den effektfulla bergssidan och av grönska.

I fortsatt arbete bör frågan om hur naturmarken väster om Chaufförsbostaden kan tas tillvara utredas vidare.

Naturpartiet på berget utgör en viktig del av landskapskaraktären även inom delar av Alvik 1:18, liksom förbindelsen med gröna stråk ner mot strandzonen. Kopplingen är lika viktig norrut mot skogsmarken ovanför Laboratoriet och kv. Racketen 10 med stigar och gångvägar till intilliggande bostadsområde.

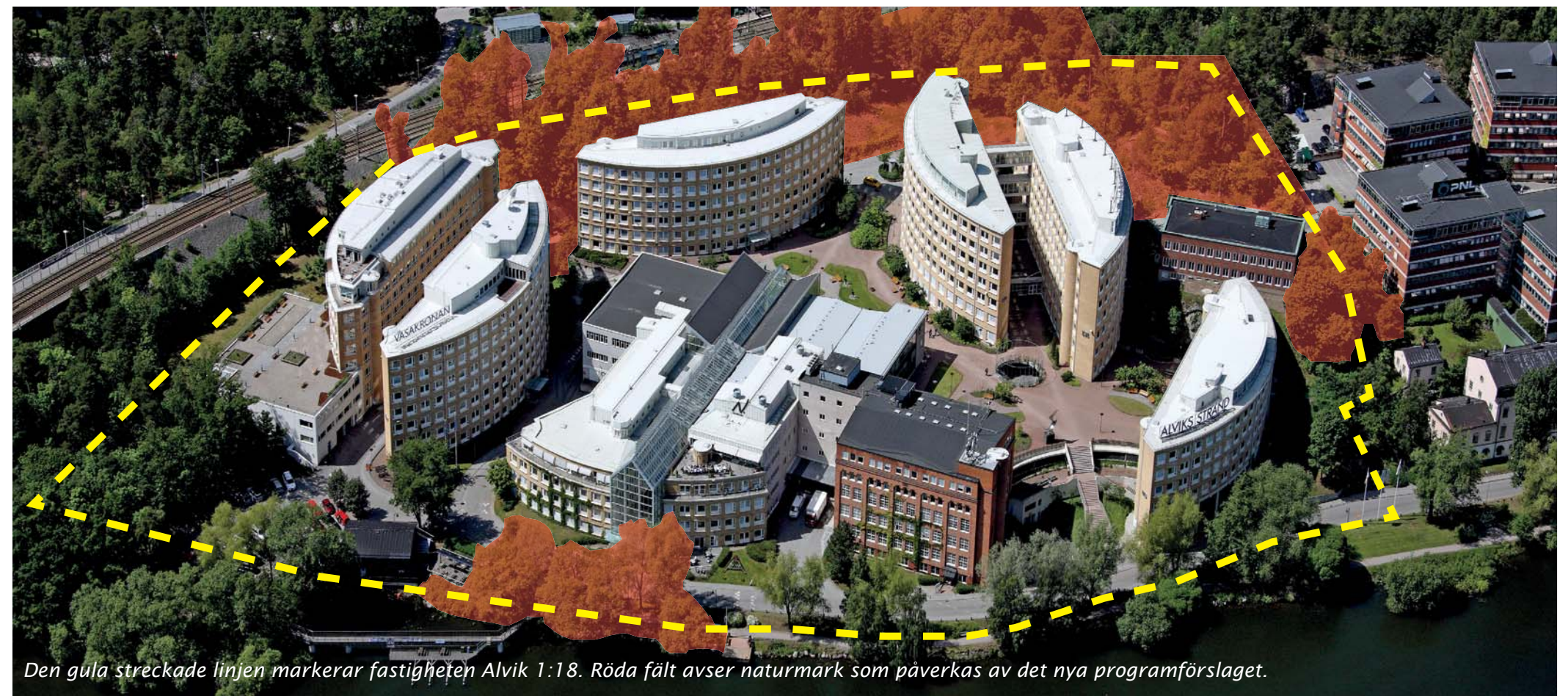
I förslaget bebyggs delar av Alviksberget med bl.a. torg och nya bostadshus. Skogsmarken på berget i områdets sydvästra del ändras till en hårdgjord torgyta och bebyggs med ett högre cylinderformat hus (Kv. D). Den nya skola som ingår i programområdet och som planeras norr om det nya torget föreslås byggas på mark som idag till stor del är trädbevuxen naturmark med berg i dagen. Anläggandet av en skolgård skulle innebära att denna karaktär omvandlas och istället planteras nya träd i syfte att bibehålla en naturprägel i miljön.

Ett nytt vinklat flerbostadshus (Kv. H) som inringar en mindre gård föreslås i sluttningen söder om skolgården. Skogsmarken och slanten utgör idag ett grönstråk som visuellt knyter samman Alviksberget med strandpromenaden och en buffertzonen mellan spårvägstrafik och omgivande bebyggelse. Förslaget innebär att befintlig landskapskaraktär ändras från en naturpräglad skogbevuxen sluttning på berget till en delvis bebyggd karaktär där bergets roll i stadsbilden minskar. Kv. H uppförs dock i en svårtillgänglig, delvis framsprängd brant med begränsade vistelsemöjligheter.

Vid ianspråktagande av denna mark för bebyggelse bör konsekvenser och förutsättningar utredas ytterligare.

ÄNDRADE VÄGNIVÅER

Den ändring av marknivåer som föreslås i sydvästra och västra delen av Alvik 1:18 för att möjliggöra ett tillgängligt bostadsområde och skapa tillgänglig kontakt med Tvärbanan är påtaglig. Skillnaden mot

befintlig situation är särskilt tydligt kring Laboratoriet.

I samband med att Laboratoriet byggs om ska marknivån sänkas för att uppnå tillåten lutning och möjliggöra en tillbyggnad. Det innebär att nuvarande parkeringsplats framför huset och bergknallen med bevarad naturmark vid husets norra gavel kommer att sprängas bort. Laboratoriet är ursprungligen anpassat till områdets topografi med bevarad naturmark in på husknuten, något som är karakteristiskt för många byggnader från 1930-talet. Området som omger huset tillhör den del av Alvik 1:18 som tidigare bevarats i samband med att kontorsparksområdet uppfördes med underbyggt garage. En sänkning av marknivån ändrar ursprunglig topografi. Tillsammans med att bergknallen tas bort innebär sänkningen av marken att huset och dess sammanhang ändrar karaktär vilket försvårar läsbarheten av byggnadens ursprung och tillkomst.

De ändrade nivåerna för mark och gata i denna del av fastigheten inverkar också negativt på kontakten

med omgivande skogsmark.

NY TRAPPGRÄND

En ny trappgränd planeras i bostadsområdets södra del, där Gustavslundsvägen idag kröker sig längs med berget. En trappa möjliggör en passage upp på berget som knyter samman bl.a. spårvägen med bostadsområdet. Trappan kan medföra att nuvarande siktlinje mellan båghusen kan leva vidare i den nya miljön, något som möjliggör en förståelse för det kuperade landskapet och bergets höjd. Att befintligt vägstråk förlängs och binder samman området uppe på bergshöjden med stråk ner mot strandzonen är positivt ur kulturmiljösynpunkt. I höjd med trappans övre del planeras ett högre cylinderformat hus att byggas, vilket riskerar att försvaga denna kontakt. Om möjligt bör huset placeras så att siktlinjen kan bevaras.

Den nya strandparken föreslås i fastighetens södra och centrala del. Här är strandpromenaden idag delvis starkt vegetationspräglad.

Strandzonen som föreslås fyllas ut för strandparken är idag inte tillgänglig.

STRANDZON

Strandpromenaden planerades under 1970-talets senare del i de legendariska landskapsarkitekterna Holger Bloms och Erik Glemmes anda. Den är likt många andra strandpromenader gestaltad så att den inte ska se gestaltad ut. Denna "skapade natur" är ett unikt uttryck för Stockholm och medför ett högt kulturvärde till platsen.

I programförslaget finns det förslag att göra utfyllnader i vattnet och på så sätt öka utbredningen av en del av strandpromenaden och skapa en strandpark samt uppföra en brygganläggning. En ny strandpark och brygganläggning ger nya tillskott utmed strandpromenaden. Strandparken ersätter en del av det befintliga gångstråket med bryggan som idag förbinder Alviks strandpromenad med strandpromenaden utmed Mälarparken och vidare in i Äppelviken. Befintlig parkeringsplats utgår och ersätts av park med befintliga och nya träd. Detta är positivt för kulturvärden och skapar en länk till Mälarparkens strandpromenad.

Ambitionen är att bibehålla den huvudsakliga karaktären av en vegetationspräglad strandkant. Strandpromenadens naturpräglade uttryck är vitalt för kulturvärdena och det är därför viktigt att vegetationen med främst stora träd och buskar bevaras

och vid behov ersätts av växter och träd med liknande växtsätt och karaktär. Det är också av betydelse att gångstråket fortsätter vara en grusad stig. Risker är annars att det naturgestaltade uttrycket suddas ut.

RIVNING AV BEFINTLIG BRYGGA

Den befintliga bryggan framför restaurangen och pumpstationen föreslås rivas. Den bedöms inte ha omistliga kulturvärden men har ett upplevelsevärde med blickar mot land från vattnet. En rivning av befintlig brygga bedöms inte medföra negativa konsekvenser.

NY BÅTBRYGGA MED BRYGGDÄCK

En ny brygganläggning med båtbyggor för småbåtar och ett bryggdäck för vistelse byggs i anslutning till den nya strandparken. Bryggan påverkar upplevelsen av viken men gör ingen oåterkallelig åverkan på strandlinjen och dess kulturvärden. Bryggan ger fina möjligheter att uppleva strandkanten från vattensidan.

På programförslagets situationsplan redovisas en byggnad i strandkanten i anslutning till bryggan. En ny byggnad bedöms inte påverka strandpromenadens kulturvärden.

NY STRANDPARK

Strandkanten nedanför restaurangen och pumpstationen är idag svårtillgänglig och oanvänd då byggnaden är placerad i strandlinjen. En strandpark på en utfyllnad i dess läge innebär ett positivt tillskott i miljön under förutsättning att de större träden norr och söder om restaurangbyggnaden bevaras samt att det befintliga, naturpräglade uttrycket som strandpromenaden har idag omhändertas i det slutliga gestaltningsförslaget av parken.

Den nya strandparken föreslås få en uppbyggnad med en oval med gradänger och gräsmatta i axeln från det nya torget vid Tvärbanan, en större gräsmatta samt en lekplats förläggs norr om ovalen. Bryggdäck föreslås i strandkanten från ovalen och norrut.

I norra delen av strandparken närmast Sjöpaviljongen byggs ett trädäck i strandkanten vilket ger en mer bebyggd karaktär här. Att detta görs i denna del av området, i anslutning till nytt torg och till förlängningen av det centrumstråket i Alvik bedöms vara ett lämpligt förhållningssätt. Viss negativ påverkan på kulturvärden uppstår eftersom befintlig strandkant är grön och följer 1970-talets intentioner.

En strandpark i samma läge som nuvarande res-

taurangbyggnad innebär att strandzonen blir mer tillgänglig för allmänheten vilket är en del av den ursprungliga tanken med anläggandet av strandpromenaden. Greppet knyter an till modernismens stadsbyggnadsideal med obebyggda och tillgängliga stränder. En sådan utveckling är av positivt värde för kulturmiljön.

Då fastigheten Alvik 1:18 tidigare mest bestått av berg har mycket sprängts bort i samband med utbyggnaden av industrin och vid kontorsparkens uppförande, vilket innebar att det under 1980-talet var omöjligt att ta tillvara naturmark i större utsträckning. Det var därför angeläget att skydda trädbeståndet utmed strandzonen. Strandpromenaden är likt andra strandnära promenadstråk som kom till i Holger Bloms eller Erik Glemmes anda gestaltad så att den inte ska se gestaltad ut. Detta är ett unikt uttryck för Stockholms natur och medför ett högt kulturvärde till platsen. Tanken var, förutom gestaltningen i sig, att skapa ett gångstråk längs vattnet som var tillgängligt för allmänheten och som skulle knyta samman och möjliggöra "bilfri" promenad genom flera stadsdelar längs med Mälaren. Denna stadsplanering har ett stort kulturvärde och stark betydelse för platsen.

Befintlig gångbrygga nedanför Racketen 10 föreslås

Befintlig naturmark i anslutning till laboratoriebyggnadens gavel som vetter mot fastigheten Racketen 10.

Befintlig gångbrygga vid strandpromenad.

rivas. Den är inte inkluderad i 1978 års plan och har en anspråkslös utformning. Dess kulturvärden bedöms vara begränsade. Nya bryggor anläggs och når en ny utfylld ö utanför Vita Villan. Bryggorna sammanbinds på ön av trädäck. I övrigt planeras ön vara grästäckt med träd i strandkanten. Genom tillkomsten av den nya ön skapas en kanal med gröna strandkanter. Ön ger också möjligheter att uppleva den befintliga strandkanten utifrån. Den nya ön bedöms vara förenlig med strandpromenadens karaktär. Nya träd kan påverka siktlinjer in mot Vita Villan, dess synlighet i stadsbilden och utblickar från byggnaden.

Nya bryggdäck bedöms vara koncentrerade till för kulturvärden lämpliga lägen. Förslaget innebär att förutsättningar finns att gångstråket förblir välbevarat till sin karaktär utmed strandkanten. Strandpromenadens naturpräglade uttryck är vitalt för kulturvärdena och det är därför viktigt att vegetationen med främst stora träd och buskar bevaras och vid behov ersätts av växter och träd med liknande växtsätt och karaktär samt att gångstråket fortsätter vara en grusad stig. Risken är annars att det naturgestaltade uttrycket suddas ut.

Slänt med kuperad förgårdsmark mot Gustavslundsvägen

NY BEBYGGELSE

Den nya bebyggelsen innebär ett nytt uttryck för platsen med bostadskvarter som ersätter befintlig kontorspark. I och med rivning av befintlig bebyggelse får platsen nya förutsättningar att ta hänsyn till vid ny bebyggelse. De nya förutsättningarna berör bevarade karaktärsbyggnader, omkringliggande bostadsbebyggelse samt landskapskaraktären.

LANDSKAPSKARAKTÄREN

Den nya bebyggelsen inom Alvik 1:18 utgörs av stadslik bebyggelse med flerbostadshus kring halvöppna gårdar. Den ska till stora delar byggas ovanpå, eller i direkt kontakt med, befintligt underbyggt garage men kommer också att ta ett steg utåt i de skogsklädda slänterna. Bostadskvarteren öppnas delvis upp mot gårdssidan genom trappor som ansluter till det utvidgade vägnätet genom området. Genom att bryta upp kvartersbebyggelsen, med släpp för trappor samt att siktlinjen längs med Gustavslundsvägen bevaras, ges möjligheter att bibehålla kontakten mellan Alviksberget och strandzonen vilket är en av förutsättningarna för att bevara landskapskaraktären och därmed positivt ur kulturmiljösynpunkt.

Bebyggelsens volym, höjd och placering i förhållande till landskapet är en annan förutsättning för att bevara landskapskaraktären. Den nya bebyggelsen trappas ner från högsta byggnadshöjd strax intill Alviksberget till lägsta byggnadshöjd utmed strandzonen. En nedtrappning av bebyggelsen mot

vattnet är positiv under förutsättning att kontakten och siktlinjerna mellan Alviksberget och vattnet bibehålls.

Inom Racketen 10 är den nya bebyggelsen i huvudsak anpassad till den kuperade topografin även om förändringar av nivåer görs för att klara tillgängligheten. Sett i ett större perspektiv är det av stor vikt att bebyggelsen också förhåller sig till Alviks utpräglade landskapskaraktär med en dalgång och markerade skogsklädda höjder.

Programförslagets bebyggelse har studerats för att höjdmässigt respektera bergets nivå i syfte att låta den utpräglade landskapskaraktären i området bestå. Detta är inte minst en viktig fråga då området betraktas på avstånd. Det befintliga Scandic-hotellet bryter från vissa vinklar Alviksbergets skogssiluett. Även befintligt bostadshus, Alviks Torn, bidrar med sin höjd till att landskapets dominans minskat. Befintlig bebyggelse som med sin höjd delvis bryter landskapets karaktär med sluttande terräng ner mot dalgången medför att landskapet är extra känsligt för ytterligare påverkan.

I söder och väster tillkommer nya byggnader och förändrade marknivåer i en krans utanför läget för befintlig bebyggelse. Marken utgörs här av skogsklädda sluttningar med berg i dagen och i hög grad av framsprängda bergssidor.

Inom Alvik 1:18 kommer de delar av bergssidorna som inte bebyggs eller påverkas av uppfyllnader att visuellt avskärmas från området genom nya byggnader. Det nya kvarter H täcker en stor del av berget vilket riskerar att kontakten mellan berget och

vattnet försämras.

Att den södra sluttningen, mellan Tvärbanans järnvägsbank och det senast tillkomna båghuset, bebyggs har inte samma påverkan. Här är marken uppfylld och har redan förlorat sin naturprägel.

Inom Alvik 1:18 kommer den visuella kontakten med Alviksberget att försvagas påtagligt. För intrycket av Alvik i ett större perspektiv, sett från bl.a. Tranebergsbron och Fredhäll, kommer Alviksbergets roll i landskapet försvagas något. Den gröna kilen mellan Alvik 1:18 och Racketen 10 som är viktig i närområdet men också syns på större avstånd, kommer att bevaras. Höjdmässigt har byggnaderna stämts av mot Alviksbergets höjd för att skogssiluetten ännu ska vara rådande. Det höga cylinderformade huset som föreslås i anslutning till Tvärbanan bildar en motvikt till Alviks torn men bryter tydligt, men lokalt, skogssiluetten. Även Kvarter H riskerar att från vissa punkter bryta siluetten och lokalt ge en bebyggd istället för naturpräglad kontur.

Inom Racketen 10 hamnar ny bebyggelse marginellt nedanför Alviksbergets skogssiluett men vissa delar skymmer ytterligare en del av landskapets sluttande siluett. Det innebär att landskapets karaktär med dalgång blir otydlig.

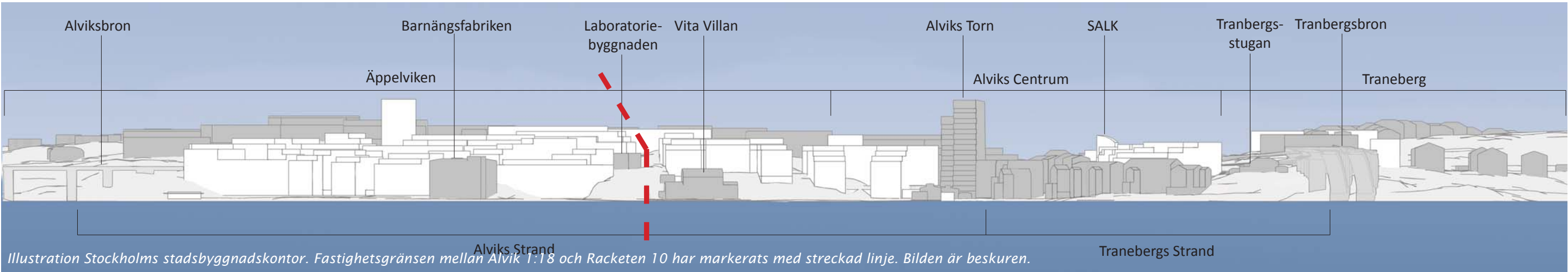
Den relativt kompakta bebyggelsen placeras i landskapet mellan den gröna strandzonen och skogssiluetten. I både närområdet och sett på avstånd kommer det att finnas en grön kil mellan kv. Racketen och bebyggelsen i Alvik 1:18. Kilen finns idag runt Vita Villan och den f.d. laboratoriebyggnaden

inom Alvik 1:18 och sträcker sig från stranden till skogen på höjden. Kilen ger möjligheter till utblickar mot vattnet från höjden och den är väsentlig för relationen mellan bebyggelsen och landskapet. Kilen kompletteras enligt förslaget med ett nytt trappstråk mellan berget och stranden ett kvarter norrut. Detta stråk får fonder av barrskog i väster och vattnet i öster och bidrar till att länka samman den gröna strandpromenaden med grönskan på Alviksberget.

De långa slutna huskropparna inom Racketen 10 ger annars få visuella kopplingar mellan berget och vattnet.

OMGIVANDE BOSTADSBEBYGGELSE

I samband med utvecklingen av Barnängens industribebyggelse och uppförandet av befintlig kontorspark med underbyggt garage förändrades den naturliga topografin inom Alvik 1:18. Det innebär att området skiljer sig från omgivande bostadsområden på andra sidan Runda Vägen, d.v.s. bostadsbebyggelse från 1940-talet med bevarade berg i dagen och naturligt gestaltade bostadsgårdar. Ett viktigt förhållningssätt för att skapa en tydlig distinktion mellan ny och äldre bebyggelse, vilket från kulturhistorisk synpunkt är väsentligt, är att i möjligaste mån tillvarata grönstråket mellan spårvägen och den nya bebyggelsen för att skapa en mjukare övergång. I övrigt påverkas inte omkringliggande bebyggelse av förslaget. Mot Elfvinggården och kvarteren Tombolan och Niten bibehålls ett grönt bälte mellan tvärbanespåret och Runda Vägen.

Den nya bebyggelsen i kv. Racketen kommer att byggas närmare kv. Brommahemmet eftersom befintligt p-däck ianspråkats för bostadshus. Befintlig grönska mellan kvarteren behålls och ger en välgörande buffert. Ny bebyggelse föreslås bli högre än befintlig och kan därför komma att påverka utblickarna från kv. Brommahemmet.

KARAKTÄRSBYGGNADER

Inom Alvik 1:18 innebär förslaget att två äldre karaktärsbyggnader från industriepoken bevaras och byggs om eller till. Huvudfabriken från 1918 är placerad utmed vattnet. Byggnaden är idag sammanbyggd med galleriakomplexet som föreslås rivas. Den andra byggnaden som bevaras är Laboratoriet från 1930-talet som har ett högre läge i fastighetens kuperade delar.

Huvudfabriken friläggs från den byggnad som den sedan 1930-talet varit sammankopplad med och även från parkeringsdäcket som anslöts till huset under 1980-talet. Trappor föreslås längs både fasaderna mot sydväst och nordväst. Åtgärderna kommer att frilägga fasader och byggnaden kommer att behöva lagas och kompletteras. Det är av vikt att ombyggnationen sker med stor hänsyn till byggnadens karaktärsdrag. Frågan kräver vidare utredning under det fortsatta planarbetet.

Den nya bebyggelsen inom fastigheten respekterar Huvudfabriken som en märkesbyggnad vid stranden och tar upp den riktning som bebyggelsen haft i området sedan industriepoken. Det kommer att vara tydligare än idag vilka byggnader som representerar den 160-åriga industriepoken, bostadshusen kommer sannolikt att vara lätt avläsbara sett till funktion och tillkomsttid.

I förslaget finns en översiktlig redovisning av ombyggnation av Laboratoriet till förskola. Att byggnaden får en ny roll som förskola stärker dess betydelse och interaktion med omgivningen vilket är positivt. Men planen innebär att byggnaden som idag är anpassad till den kuperade terrängen får en ny våning genom att marknivån intill huset sänks, vilket i sin tur är en del av den omfattande nivåförändring som görs i fastighetens västra delar. Byggnaden förses med en tillbyggd sockelbyggnad utmed gatan och i anslutning till huset tillkommer ny förskolegård. Byggnadens relation till sin omgivning förändras relativt kraftigt, bl. a. ändras entréförhållandena. Med tanke på dessa ändringar och övriga anpassningar som kan krävas för förskoleverksamheten är det viktigt att i största mån beakta de ursprungliga karaktärsdragen för att undvika att det kulturhistoriska värdet minskar i för hög utsträckning. Förslaget bör studeras vidare och konsekvenserna analyseras närmare under detaljplanarbetet.

Inom Racketen 10 bevaras Chaufförsbostaden, som integreras i den förskola som planeras i kvarter K, samt Vita Villan.

NY FRONT MOT VATTNET

Genom den terrasserade bebyggelsen där byggnaderna är som lägst närmast vattnet för att höjdmässigt stegras upp mot berget har man valt ett angreppssätt som skiljer sig från Alviks Torn och från exempelvis Liljeholmskajen, där de högsta byggnaderna istället återfinns på kajen. Framförallt är detta grepp ett sätt att ta tillvara på de topografiska förutsättningarna.

Inom Alvik 1:18 ges de tre mittersta av de främre

byggnaderna en likartad gestaltning, vilket skapar ett sammanhållet uttryck. Den befintliga Huvudfabriken frikopplas från det större komplex som den i dagsläget är sammanbyggd med, och behåller en något framskjuten position i bebyggelsefronten. Möjligen kan relationen mellan Huvudfabriken och den bakomliggande nya byggnaden framstå som oklar, och det finns en risk att de två byggnaderna uppfattas som ett större sammansmält komplex. Den befintliga sammankopplingen är i dagsläget inte heller tydlig från sjösidan.

Höjdmässigt har byggnaderna stämts av mot Alviksbergets höjd för att skogssiluetten ännu ska vara rådande. Det höga cylinderformade huset som föreslås i anslutning till Tvärbanan bildar en motvikt till Alviks torn men bryter tydligt, men lokalt, skogssiluetten. På fastighetens norra del uppförs ny bebyggelse med fotavtryck likt befintlig, och den gröna kil som är insprängd mellan fastigheten och Racketen 10 bevaras, men smalnar av. Alviksbergets roll i landskapet försvagas något då befintliga siktlinjer bryts mellan vattenrummet och det bakomliggande berget. De gröna ytorna framför bebyggelsen utökas genom utfyllnader i vattnet, och den gröna strandlinjen kommer även fortsatt vara ett tydligt inslag i kvarterets front mot vattnet.

Ny frontbebyggelse i läget för befintlig restaurang inom Racketen 10 uppförs i sex-sju våningar vilket i någon mån är anpassat efter Huvudfabriken inom grannfastigheten Alvik 1:18. Framför allt är detta grepp ett sätt att ta tillvara på de topografiska förutsättningarna. Det innebär också att det inte blir någon dramatisk förändring av frontens karaktär. Jämfört med dagens situation kommer bebyggelsemassan inom Racketen 10 från vattnet och på

avstånd upplevas något mer uppbruten och mindre kompakt än befintligt kontorskomplex. Det är dock sannolikt att den nya bebyggelsen också kommer att uppfattas som mer storskalig genom den ökade byggnadshöjden.

Programförslaget är utformat med en stor respektzon runt Vita Villan. Här blir berget fortsatt tongivande när Alvik upplevs från vattenrummet. Genom de stora nivåskillnaderna och dramatiska topografien i kvarteret utgörs fronten mot vattenrummet även av bebyggelsen högre upp på berget. När kontorskomplexet inom kv. Racketen rivs och ersätts med ny bebyggelse blir det trots det varsamma förhållningssättet runt Vita Villan frågan om en till stora delar ny front mot vattnet. Tillsammans med den föreslagna utvecklingen inom Alvik 1:18, där bebyggelsefronten stöps om i högre grad, får Alvik ett nytt ansikte mot vattenrummet och innerstaden.

Genom den föreslagna utvecklingen inom Alvik 1:18 och Racketen 10 får Alvik ett nytt ansikte mot vattenrummet och innerstaden. De nya byggnaderna närmast vattnet förhåller sig tydligt till den sparade befintliga Huvudfabriken genom en gemensam takfotshöjd. De indragna takvåningarna som trappas upp inåt fastigheten betonar topografin, liksom placeringen av högre byggnader indragna på den västra delen av området. En upptrappning sker även mot den södra delen av Alvik 1:18 och den högre belägna Tvärbanan. Våningsantalet är i stort densamma som hos befintlig bebyggelse, med undantag för det cylinderformade huset och byggnaden på fastighetens södra del. Sammantaget innebär detta att det inte blir någon dramatisk förändring vare sig av frontens karaktär eller skala.

KONSEKVENSER FÖR INDUSTRIEPOKEN

När Barnängens fabriksområde kontoriserades under 1970- och 80-talen sparades vissa inslag i industrimiljön även om industriminnet i stort hantades ovarsamt. De bevarade byggnaderna gör att det idag är möjligt att avläsa platsens årsringar med dess industrimiljö som över tid utvecklats och ändrats till en kontorsmiljö.

Rivningarna inom Racketen 10 påverkar inte byggnaderna från industriepoken. Att förbindelsegången mellan Vita Villan och kontorshuset rivs har främst kopplingar till tiden som kontor.

Rivningen av de byggnader som innehöll stödfunktioner för Alfa Laval huvudkontor har på ett annat plan konsekvenser för svensk industrihistoria. Storföretaget Alfa Laval tidigare närvaro i Alvik bedöms idag vara relativt okänd och är inte en del av stadsdelens identitet. De mest betydelsefulla delarna av det f.d. Huvudkontoret finns i Vita Villan. Hur väl minnet av Alfa Laval kan bibehållas fysiskt avgörs i samband med kommande hantering av Vita Villans exteriör och interiör. Rivningen av förbindelsegången påverkar läsbarheten.

Avståndet mellan Vita Villan och nytt bostadshus blir större än avståndet är till dagens kontorshus. Detta större friutrymme och villans placering på en lägre nivå i terrängen än bebyggelsen i kommande kvarter K innebär att byggnaden är tydligt självständig i förhållande till kvarteret ovanför. Chaufförsbostaden som ligger högre knyts närmare den nya bebyggelsen och integreras med en förskola. Byggnaden kommer att ligga inom förskolegården och hur den kommer att användas är oklart. Därmed är det inte möjligt att i detta tidiga skede spekulera i vilka anpassningar av byggnaden som kommer att krävas och vilka konsekvenser för kulturvärden som blir följden.

Från industriepoken bevaras de kulturhistoriskt

mest värdefulla och känsliga inslagen. Att bevara byggnaderna innebär att områdets kulturhistoriska koppling till vattnet med farleder och de fraktmöjligheter som vattnet medförde vid tiden, bevaras. Byggnaderna ger en förankring i platsens industrihistoria och bidrar till platsens läsbarhet. Volymmässigt och sett till industribebyggelsens årsringar reduceras industriminnet avsevärt. Med tanke på galleriakomplexets svåröverskådlighet och bristande läsbarhet bedöms konsekvenserna för industriepoken bli begränsade. Hur stora konsekvenserna blir avgörs av hur Huvudfabriken hanteras när byggnaden kopplas loss från galleriakomplexet och vilka de sammantagna effekterna blir av ombyggnaden av Laboratoriet till förskola.

Den tillkommande bebyggelsen i Racketen 10 bedöms inte påverka läsbarheten för de kvarvarande resterna från industriepoken. Vita Villan kommer att sett från vattnet och gatan ligga väl inbäddad av grönska och av bergssidan norr om byggnaden.

KONSEKVENSER FÖR KONTORSEPOKEN

På liknande vis som kontorsmiljön innebar andra behov och krav på platsen än den tidigare industrimiljön, innebär bostäder på platsen att det ställs andra krav på bl.a. tillgänglighet och gestaltning. Genom att riva allt från 1980-talets kontorspark med undantag för det underbyggda garaget utdras den årsring som för omkring 35–40 år sedan ansågs så vital för platsen. Det innebär att förståelsen för platsens utveckling från industri till kontorspark till bostäder till stora delar försvagas.

Att all kontorsbebyggelse inom området rivs innebär att epoken blir ytterst svår att läsa av. Tiden som kontorsmiljö har varit relativt kort men påverkat området vid Alviks strand i mycket hög grad. Vita Villan kan i någon mån anses representera kontorsepoken, i vilken grad beror på framtida använd-

ning och anpassning av byggnaden. Ny bostadsbebyggelse kan inte sägas relatera till den befintliga bebyggelsen på ett sätt som gör att den tidigare (befintliga) kontorsanläggningen blir läsbar i den nya strukturen.

Zander & Ingeströms kontorsanläggning var startpunkten på utbyggandet av de stora kontorskomplexen i Alvik, även om Köpmannainstitutet redan fanns på plats sedan 1960-talet. Trots att anläggningen var först har den bedömts ha lägre kulturvärden än Alvik 1:18 (Alviks strand). Om båda anläggningarna, Alvik 1:18 och Racketen 10, rivs representeras kontorsfunktionen i Alvik endast av 1990-talsbebyggelsen i kvarteret Nätdomaren. Den bebyggelsen är inte kulturhistoriskt klassificerad.

Rivningen av kontorshus i vattennära läge har paralleller till vad som tidigare hänt med industriområdena längs Stockholms stränder. I några fall har tongivande och karaktärsskapande industribebyggelse bevarats medan andra industrimiljöer helt uttraderats när områdena omvandlats.

Kontorsbebyggelse är i Stockholm inte i lika hög utsträckning lokaliserad till stränder som industrierna varit. Sjötransporter har inte varit viktigt för kontoren. Många gånger har också industriområden ersatts med bostadsbebyggelse innan den stora utbyggnaden av kontor kom igång under efterkrigstiden. Bostäderna har alltså hunnit före. I Alvik har det varit tvärtom och vid samma vattenrum, på Lilla och Stora Essingen, finns likaså kontorsbyggnader i strandläge.

Planläggning pågår på västra delen av Lilla Essingen för ny bostadsbebyggelse som förutsätter rivning av befintlig kontorsbyggnad. Även i kv. Ängtväten på Stora Essingen kan kontorsbebyggelse från 1980-talet komma att rivas, planarbete pågår för en omvandling av området. Om samtliga kontorsbyggnader från 1970- och 80-talet i östra Alvik rivs blir konsekvenserna sammantaget märkbara för denna del av Stockholms bebyggelsehistoria.

RELATION TILL KULTURMILJÖANALYSENS RIKTLINJER

I relation till de riktlinjer i kulturmiljöanalysen som bedöms vara aktuella för Alvik 1:18 och Racketen 10 kan följande anföras:

Avseende skogsklädda bergssluttningar (punkt 2) bedöms den nya bebyggelsen inom Alvik 1:18 påverka dessa i relativt hög grad, se stycket Landskapskaraktären ovan. Den nya bebyggelsen inom Rackten 10 bedöms inte innebära någon betydande skillnad jämfört med dagens situation. Vissa ingrepp görs i marken närmast Gustavslundsvägen och bebyggelsen kommer att placeras närmare skogen på höjden. Visuellt kommer kontakten med skogen på berget att förändras: Den gröna kilen kommer att smalna av men ny kontakt med berget kommer att skapas genom öppningar mellan kvarteren. Höjdmässigt har byggnaderna stämts av mot Alviksbergets höjd för att skogssiluetten ännu ska vara rådande. De fotomontage som tagits fram visar att volymerna studerats utifrån denna förutsättning och att byggnaderna i flera fall tangerar skogssiluetten. Siluetten bryts i anslutning till Scandic-hotellet där den redan idag är bruten, samt på ytterligare ett ställe vid fastighetsgränsen mot Alvik 1:18.

Spåren från tidigare markanvändning och verksamheter (punkt 7) kommer att i hög grad påverkas av planförslaget. Se kapitlet Konsekvenser för industriepoken och Konsekvenser för kontorsepoken.

Kring områdets identitet (punkt 8 och 13) och förslagen till rivning av kontorsbebyggelse till förmån för nya bostadshus är det viktigt att återknyta till kulturmiljöanalysen. Här påtalas att Alvik trots stadsdelens begränsade storlek är mångfacetterad. Stockholms stadsmuseum skriver om stadsdelen att den har ”mycket blandad bebyggelse.” Alvik kan upplevas splittrat men är också en provkarta på 1900-talets stadsbyggande. Dessutom är stadsde-

T.V., Bronskulptur av Karl Hultström.

T.H., Framför Vita Villan står två björnar som tillhört Barnängens fabriker. Enligt förslaget kan de bevaras på befintlig plats.

len starkt präglad av landskapet och av kommunikationerna. Frågan om stadsdelens identitet är redan här komplex.

Alvik skiljer sig från grannstadsdelarna i det att den inte tagit en "färdigbyggd", genomplanerad idealform utan utvecklats successivt med ett större antal kraftiga förändringar, vilket även tidigare inneburit relativt omfattande rivningar. Här finns likheter med exempelvis Liljeholmen som också är en innerstadsnära stadsdel präglad av kommunikationernas utveckling, en in- och utfartsstadsdel och en knutpunkt. I kulturmiljöanalysen påtalas att stadsdelen Alvik trots de ständiga förändringarna alltid burit med sig en del av sin tidigare historia. Särskilt dalgången är präglad av förändringar, medan bostadsbebyggelsen på höjderna tagit en fast och långsiktig form.

Det centrala stadsrummet vid Alviksplan och Vidängsplan som formades från 1910-talet vidare in i efterföljande årtionden och som förlängdes på 1990-talet är enligt kulturmiljöanalysen utpekad som ett särskilt utmärkande område för stadsdelens identitet. Alviksplan är en i serien av platsbildningar kring Drottningholmsvägen men också längs spårvägen genom Brommas trädgårdsstäder. Den ligger i nära kontakt med knutpunkten och omstigningsplatsen och bör kunna betraktas som den miljö som flest stockholmare kommer i kontakt med.

SALK-hallen pekas också ut som viktig för identiteten, alla kan ha olika relation till tennis, men hallen i sitt centrala läge är ett unikt inslag och landmärke.

Kontorshuset vid vattnet beskrivs som målpunkter för ett stort upptagningsområde men bör främst ha ett identitetsvärde för dem som arbetar eller arbetat här. Kontorshuset inom Alvik 1:18 är tillsammans med de bevarade äldre industribyggnaderna utmed stranden utpekade som viktiga för stadsdelens identitet och som karaktärsbyggnader. (Kontorshuset inom Racketen 10 är inte utpekade.) Kontoren och resterna av industrierna vid stranden utgör

Alviks ansikte mot innerstaden och omgivande stadsdelar vid vattenrummet. De utgör en port till Alvik för resenärer på Tvärbanan. I det avseendet har de betydelse för stadsdelens identitet. Den omfattande förnyelsen vid Alviks strand kommer att i hög utsträckning innebära en delvis ny identitet på bekostnad av den befintliga.

FORTSATT ARBETE

I det fortsatta planarbetet är det ur kulturmiljösynpunkt grundläggande att säkerställa långsiktiga möjligheter att använda och förvalta bevarade karaktärsbyggnader genom lämpliga användningsbestämmelser.

För fortsatt planarbete inom kvarteret Racketen är det främst frågor kring Vita Villan, Chaufförsbostaden och miljön närmast dessa byggnader som är viktiga att arbeta vidare med. I planarbetet bör man sträva efter att minimera den negativa påverkan som ny användning och tillkommande bebyggelse kan ge upphov till.

Hur Vita Villan används kan i relativt hög grad påverka hur väl industri- och kontorsepoken kan leva vidare. Fördjupade studier behövs kring byggnadens årsringar och värdebärande karaktärsdrag. Inte minst är det väsentligt att utvärdera hur 1980-talets postmoderna tillägg för Alfa Laval huvudkontor kan leva vidare. Återställande av fasaden mot väster efter att förbindelsegången rivs bör studeras vidare under planarbetet. Skydds- och varsamhetsbestämmelser som ger tydliga ramar för hur byggnaden kan förändras och underhållas bör införas i planen.

Chaufförsbostaden föreslås hamna inom en förskolegård. Byggnaden bör ses som en resurs för en användning för inomhusverksamheter och inte bli en förrådsbyggnad. En utredning som svarar på ungefär vilka anpassningar som då skulle behöva

göras bör tas fram, liksom förslag på skydds- och varsamhetsbestämmelser.

Runt Vita Villan och Chaufförsbostaden finns kulturhistoriskt värdefulla inslag i form av murar, rester av trädgårdsanläggningar och värdefulla träd. Dessa inslag är viktiga att värna i ny programmering och gestaltning av marken samt även under kommande byggskede. En kartläggning av värdefulla inslag behöver göras och i synnerhet för mark som hamnar inom förskolegård är det angeläget att utreda hur befintlig mark och vegetation kan tas tillvara.

Konstverken inom fastigheten bör bevaras på plats eller i nära anslutning till befintliga lägen. Frågan behöver utredas vidare.

Inom Alvik 1:18 är det ur kulturmiljösynpunkt frågor kring Huvudfabriken och Laboratoriet som är viktiga att arbeta vidare med.

I samband med att Huvudfabrikens fasader friläggs kommer fasaden att behöva renoveras och kompletteras. Det är viktigt att ombyggnationen sker med stor hänsyn till byggnadens karaktärsdrag. För att möjliggöra detta behövs en utredning av den enskilda byggnadens kulturvärden med ett förslag på hur dess värden och karaktärsdrag kan bevaras vid föreliggande ombyggnation. För att säkerställa

en hållbar och långvarig förvaltning av byggnaden kan skydds- och varsamhetsbestämmelser som ger tydliga ramar för hur byggnaden kan förändras och underhållas införas i planen.

Ombyggnationen av Laboratoriet kräver en omfattande anpassning till ny förskoleverksamhet. I samband med ombyggnationen är det viktigt att beakta de ursprungliga karaktärsdragen för att undvika att det kulturhistoriska värdet minskar i för hög utsträckning. Förslaget bör därför studeras vidare och konsekvenserna analyseras närmare under det fortsatta planarbetet.

Parken och strandpromenaden nedanför fastigheterna bör i huvudsak bibehålla sin naturpräglade karaktär. För att säkerställa att strandpromenadens kulturhistoriskt värdefulla karaktärsdrag bevaras i strandparkens och strandpromenadens gestaltning bör utformningen av stig och nyplantering av träd anpassas till befintligt utförande.

SAMLAD BEDÖMNING

Planförslaget innebär bl.a. en omfattande rivning av den grönklassade kontorsparken inom Alvik 1:18 med gårdsmiljö från 1980 och 90-talen. Den del av planförslaget som berör Racketen 10 förutsätter omfattande rivningar av gulklassad kontorsbebyggelse från 1970- och 80-talen.

De nio, delvis sammanlänkade punkthusen i kv. Racketen är tydliga markörer för 1970-talets och det tidiga 1980-talets kontorshusarkitektur även om just punkthusformen inte är den för tiden mest representativa. Kontorsanläggningen som uppfördes för ingenjörfirman Zander & Ingeström och en kort period var huvudkontor för multinationella Alfa Laval, var uppmärksammas för sin arkitektur i sin samtid men inte i lika hög grad senare. Kontorshusen är påbyggda, tillbyggnader har gjorts, anläggningens verkstadsdel är riven och ovarsamma förändringar har gjorts i karaktärsskapande delar som restaurang och rulltrappa. Genomförda bostadsprojekt i kvarteret under 2010-talet har också påverkat kvarterets kulturvärden negativt. I den kulturmiljöanalys som togs fram 2015 är kontorshusen i kv. Racketen inte utpekade som karaktärsskapande eller viktiga för stadsdelens identitet. Kulturmiljöanalysen visar att ifråga om Alviks identitet är de tongivande inslagen stadskvarteren vid Alviksplan och miljöer belägna tätt intill kommunikationsvägarna.

Tillsammans med det grönklassade grannkvarteret vid Alviks strand (Alvik 1:18) visar kontorsanläggningen inom Racketen 10 på en kulturhistoriskt intressant företeelse under 1970—och 80-talen. Företagen var då inte främmande för att flytta sina kontor till lägen utanför innerstaden – innerstadens dragningskraft var inte lika stark som idag. God tillgänglighet med bil var prioriterat. Kontoren i Alvik är exempel på denna utveckling även om de stora motorvägarna, i synnerhet E4, var starkare magneter.

Alviks strand (Alvik 1:18) är sett till formen en av

de tydligare kontorsparkerna från 1980-talet. En rivning av 1980-talets kontorspark innebär att dess arkitektoniska kvalitéer och tidstypiska karaktärsdrag försvinner. Det är dessa kulturvärden som ligger till grund för stadsmuseets grönklassning av fastigheten. Galleriakomplexet och glastaket är starka tidsmarkörer, inte minst som symboler för postmodernismens arkitektur. Rivningen medför bl.a. en förlust av postmodernismens uttryck och eftersträövade monumentalitet på platsen. Gårdsmiljön är en del av kontorsparkens helhetsmiljö och en rivning av denna innebär att de arkitektoniska kvalitéerna försvinner. 1980-talets gårds- och landskapsarkitektur är inte särskilt utforskad. En rivning av dessa miljöer medför därför även en risk för att unika och representativa miljöer av detta slag utaderas, då betydelsen av den i ett större sammanhang inte är känd.

Den gulklassade restaurangbyggnaden utmed stranden i söder är idag inte läsbar som en del av 1980-talsanläggningen och en rivning av byggnaden bedöms därför inte medföra några negativa konsekvenser för områdets kulturvärde som helhet.

Den nya bebyggelsen innebär ett nytt uttryck för platsen med bostadskvarter som ersätter befintlig kontorspark. I och med rivning av befintlig bebyggelse får platsen nya förutsättningar att ta hänsyn till vid ny bebyggelse. De nya förutsättningarna berör bevarade karaktärsbyggnader, omkringliggande bostadsbebyggelse samt landskapskaraktären. I kulturmiljöanalysen från 2015 framhålls hur det särpräglade landskapet i hög grad påverkat hur kulturmiljön formats.

I förslaget byggs delar av Alviksberget med bl.a. torg och nya bostadshus i slänterna. Förslaget innebär att befintlig landskapskaraktär ändras från en naturpräglad skogbevuxen sluttning till en mer bebyggd miljö. Inom fastigheten kommer den visuella kontakten med Alviksberget att försvagas påtagligt. För intrycket av Alvik i ett större perspektiv, sett från bl. a. Tranebergsbron och Fredhäll, kommer Alviksbergets roll i landskapet försvagas något. Den gröna kilen mellan Alvik 1:18 och Racketen 10 som är viktig i närområdet men också syns på större avstånd, kommer att bevaras.

Den nya skola som ingår i programområdet och

som planeras norr om det nya torget föreslås byggas på mark som idag till stor del är trädbevuxen naturmark med berg i dagen. Anläggandet av en skolgård skulle innebära att denna karaktär omvandlas, den bevarade naturmarken krymper, och istället planteras nya träd i syfte att behålla en naturpräglad miljö. Ett nytt vinklat flerbostadshus (Kv. H) som inringar en mindre gård föreslås också i sluttningen söder om skolgården.

Höjdmässigt har byggnaderna stämts av mot Alviksbergets höjd för att skogssiluetten ännu ska vara rådande. Det höga cylinderformade huset som föreslås i anslutning till Tvärbanan bildar en motvikt till Alviks torn men bryter tydligt, men lokalt, skogssiluetten. Även förslaget kvarter H bryter siluetten.

Ett viktigt förhållningssätt till omgivande bebyggelse är att bevara en tydlig distinktion mellan ny och äldre bebyggelse då det ur kulturhistorisk synpunkt är väsentligt, exempelvis genom att i möjligaste mån tillvarata grönstråket mellan spårvägen och den nya bebyggelsen för att skapa en mjukare övergång. I övrigt påverkas inte omkringliggande bebyggelse av förslaget.

I samband med att Laboratoriet byggs om sänks marknivån för att uppnå tillåten gatulutning och möjliggöra en tillbyggnad. En sänkning av marknivån ändrar ursprunglig topografi. Tillsammans med att bergknallen tas bort innebär sänkningen av marken att huset och dess sammanhang ändrar karaktär vilket försvårar läsbarheten av byggnadens ursprung och tillkomst. De ändrade nivåerna för mark och gata i denna del av fastigheten inverkar också negativt på kontakten med omgivande skogsmark.

En av kvaliteterna i 1970-talets kontorshusprojekt i kv. Racketen var en tidstypisk varsamhet mot den kuperade karaktärsskapande naturen. Den nya bostadsbebyggelsen uppförs efter liknande principer men vissa ingrepp kommer att krävas, bl a för en ny dragnings av Gustavslundsvägen med bättre lutningsförhållanden. Gatan omöjliggör i nuvarande dragnings att bostadskvarteren blir tillgängliga. Nya siktlinjer mellan berget och strandpromenaden skapas genom en ny huvudaxel med torg och trappgränder. Befintlig bebyggelse är kompakt och ger inte möjligheter till sådana genomblickar.

En ny trappgränd planeras i bostadsområdets södra del, där Gustavslundsvägen idag kröker sig längs med berget. Under förutsättning att befintligt vägstråk förlängs och binder samman området uppe på bergshöjden med stråk ner mot strandzonen är trappgränden positiv från kulturmiljösynpunkt.

Även om Vita Villan bevaras med ett stort respektavstånd närmast vattnet innebär förslaget en ny front mot vattnet. Tillsammans med omvandlingen av Alvik 1.18 söder får Racketen 10 ett till stora delar nytt ansikte mot vattenrummen och innerstaden. Den nya fronten består inte av utpräglat höga hus utan istället av relativt storskaliga byggnader som klättrar med topografin. Bebyggelsen är studerad för att inte bryta Alviksbergets skogklädda siluett sett på avstånd. Ny bebyggelse hamnar marginellt nedanför Alviksbergets skogssiluett men vissa delar skymmer ytterligare en del av landskapets sluttande siluett. Det innebär att landskapets karaktär med dalgång blir otydlig.

Den kulturhistoriskt värdefulla strandpromenaden föreslås utvecklas genom en nyanlagd ö utanför Vita Villan som nås från tre bryggor. Detta tillägg bedöms vara förenligt med strandpromenadens karaktär. Ett trädäck i strandkanten i norra delen av området bedöms ge vissa negativa konsekvenser för kulturvärden eftersom stranden tills nu har bevarat den gröna prägel som eftersträvades när strandparken anlades kring år 1980.

En ny strandpark och brygganläggning ger ett nytt tillskott utmed den kulturhistoriskt värdefulla strandpromenaden. En rivning av befintlig brygga bedöms inte medföra negativa konsekvenser. Den nya bryggan påverkar upplevelsen av viken men gör ingen oåterkallelig åverkan på strandlinjen och dess kulturvärden. Strandkanten nedanför restaurangen och pumpstationen är idag svårtillgänglig och oanvänd då byggnaden är placerad i strandlinjen. En strandpark på en utfyllnad i dess läge innebär ett positivt tillskott i miljön under förutsättning att de större träden norr om och söder om byggnaden bevaras samt att det befintliga, naturpräglade uttrycket som strandpromenaden har idag omhändertas i det slutliga gestaltningsförslaget. Ny byggnad i strandkanten påverkar inte kulturvärden.

De byggnader inom fastigheten som har högst kulturhistorisk klassificering och som bedömts vara mest känsliga för förändring bevaras. Vita Villan och Chaufförsbostaden är 1800-talsbyggnader som främst representerar den mer än 150-åriga industriepoken längs stranden i Alvik. Vita Villan genomgick en kulturhistoriskt intressant ombyggnad till exklusivt kontor under 1980-talet och den rivning av den postmodernistiska förbindelsegången som krävs får negativa konsekvenser för denna årsring.

I övrigt blir industriminnet väl omhändertaget där Vita Villan får en fortsatt tongivande roll längs stranden. Chaufförsbostaden blir del av en förskola och behöver få en lämplig funktion inom verksamheten.

Den nya bebyggelsen inom fastigheten respekterar Huvudfabriken som en karaktärsbyggnad vid stranden och tar upp den riktning som bebyggelsen haft i området sedan industriepoken. Att Laboratoriet får en ny roll som förskola stärker dess betydelse och interaktion med omgivningen vilket är positivt. I samband med ombyggnationen till förskola är det viktigt att beakta de ursprungliga karaktärsdragen för att undvika att det kulturhistoriska värdet minskar i för hög utsträckning.

Hur stora konsekvenserna blir för industriepokens uttryck inom Alvik 1:18 avgörs av hur Huvudfabriken hanteras när byggnaden kopplas loss från galleriakomplexet och vilka de sammantagna effekterna blir av ombyggnaden av Laboratoriet till förskola.

Gällande konsekvenser för kontorsepoken innebär rivning av all kontorsbebyggelse inom fastigheten att epoken blir ytterst svår att läsa av. Tiden som kontorsmiljö har varit relativt kort men påverkat området vid Alviks strand i mycket hög grad. Ny bostadsbebyggelse kan inte sägas relatera till den befintliga bebyggelsen på ett sätt som gör att den tidigare (befintliga) kontorsanläggningen blir läsbar i den nya strukturen.

Idag är efterfrågan på kontor i Alvik inte tillräckligt stor och om programförslaget i Alvik Östra (Racketen 10 och Alvik 1:18) realiserar blir Alvik som kontorsområde en kort epok i en föränderlig stadsdel. 1990-talets kontorshus mer centralt i stadsdelen

blir då de enda kontorshusen som blir kvar. Kontorshus från efterkrigstiden i allmänhet och från 1970- och 80-talen i synnerhet är en kategori som nu står under stort förändringstryck och där många byggnader hotas av rivning. Ett kontorshus längs stadens stränder är inget undantag och pågående planarbete på Lilla och Stora Essingen samt i Liljeholmen kan ytterligare komma att minska antalet uttryck för denna del av Stockholms bebyggelsehistoria.

Den historiska läsbarheten skulle kunna bevaras även om befintliga byggnader konverterades till bostäder. På grund av byggnadernas mått skulle främst smålägenheter kunna komma ifråga och området skulle utan omdragning av Gustavslundsvägen inte bli tillgängligt enligt dagens krav.

Alvik kan upplevas splittrat men är också en provkarta på 1900-talets stadsbyggande. Dessutom är stadsdelen starkt präglad av landskapet och av kommunikationerna. Frågan om stadsdelens identitet är komplex. Kontorshusen vid vattnet beskrivs i kulturmiljöanalysen från 2015 som målpunkter för ett stort upptagningsområde men bör främst ha ett identitetsvärde för dem som arbetar eller arbetat här. Kontorshusen är tillsammans med de bevarade äldre industribyggnaderna utmed stranden utpekade som viktiga för stadsdelens identitet och som karaktärsbyggnader. Kontoren och resterna av industrierna vid stranden utgör Alviks ansikte mot innerstaden och omgivande stadsdelar vid vattenrummet. De utgör en port till Alvik för resenärer på Tvärbanan. I det avseendet har de betydelse för stadsdelens identitet. Den omfattande förnyelsen i Alvik östra kommer att ge stadsdelen en delvis ny identitet på bekostnad av den befintliga.

Kulturmiljöfrågor att arbeta vidare med i det fortsatta planarbetet är kopplade till att säkerställa att befintlig landskapskaraktär tillvaratas i samband med planering av ny bebyggelse i området. Andra viktiga frågor är att säkerställa långsiktig förvaltning av de byggnader som förslås bevaras och av landskapet närmast dessa byggnader. Skydds- och varsamhetsbestämmelser för de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna bör införas i kommande detaljplan.

Kontorshus med Chaufförsbostaden i förgrunden. Här framträder anpassningen till terrängen som tydligast.

KÄLLOR

ANTI-KVARISK FÖRUNDERSÖKNING RACKETEN 10

ARKIV OCH DATABASER:

Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv

Bebyggelseregistret, www.raa.se

Stockholmskällan, www.stockholmskallan.se

Digitala stadsmuseet, digitalastadsmuseet.stockholm.se

TRYCKTA KÄLLOR:

Arkitektur 1980/3

Söderström Göran (red): Stockholm utanför tullarna : nitti-osju stadsdelar i ytterstaden, 2003.

Bedoire Frederic: Arkitekten Sune Malmquist, 1997.

Tengboms : ett arkitektkontors utveckling sedan 1905, 1991.

Kulturmiljöanalys Alvik, Landskapslaget AB, 2015-04-27

INFORMANTER:

Johan DeGeer

Rickard Rotstein

Webbsidor:

<http://www.zeta.se>

ANTI-KVARISK FÖRUNDERSÖKNING ALVIK 1:18

ARKIV OCH DATABASER:

Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv

Bebyggelseregistret, www.raa.se

Stockholmskällan, www.stockholmskallan.se

Digitala stadsmuseet, digitalastadsmuseet.stockholm.se

TRYCKTA KÄLLOR:

Arkitektur 1991/4

Bergman Bosse: E4-staden : Det trafikala stadslandskapet längs E4:an genom Stockholm, 2008.

Kallstenius Per (red) : Stockholm bygger : om 1980-talets byggande i Stockholm, 1986.

Söderström Göran (red): Stockholm utanför tullarna : nit-tiosju stadsdelar i ytterstaden, 2003.

Kulturmiljöanalys Alvik, Landskapslaget AB, 2015-04-27

